

Jan Rinkes Borger

1845 - 1915

en de

***Vereeniging tot bestrijding van
Knoeierijen
in den Boterhandel***

Heruitgave www.zuivelhistorienederland.nl

β versie geplaatst 2012-05-13

Inhoud

MAP Rinkes Borger

Datum	Onderwerp	Blz.
xxxx	Knipsels hoofdpunten	
1874-06-05	1e Knipsel uit LC. - Ingezonden door R.B. over het voordeel van hooischudders	
1876-09-03	Welke is de beste wijze van zuivelbereiding – (R-B. is 31 jaar oud)	
1878-05-15	Uitvoerig verslag over Boekje Boter- en Kaasbereiding – vermindering arbeid v.d. boerin	
1878-05-17	Knipsel over het door R.B. Geschreven boekje „Boter- en Kaasfabrieken”	
1878-05-24	Nogmaals het boekje „Boter- en Kaasfabrieken” transcriptie artikel uit LC.	
1878-06-09	De Holsteinsche boter / Kaas- en Boterfabrieken	
1881-02-24	Zoeterwoude / Leiderdorp Lezing R.B. over kaas- en boterbereiding in binnen- en buitenland	
1882-06-30	Landbouwcongres Wageningen Over voor- nadelen Cebntrifuge	
1883-04-29	Over problemen met (natuur)boterazet door knoeierij – ook R.B.	
1884-01-04	Iets over een plan voor een <i>vereeniging voor eerlijke boterhandel</i>	
1884-08-11	Knoeierij in de boterhandel – commissie van Holl. Maatsch. v. Landbouw – uit LC	
1884-08-25	Knoeierij in de boterhandel verslag blad Holl. Maatsch. v. Landbouw.	
1885-03-03	Oproep voor deelname aan Vereeniging.....	
1885-03-04	Als boven: oproep iets uitvoeriger tekst uit L.C.	
1886-01-05	Uit de Duitse media: <i>Geknoei met natuurboter in Nederland</i>	
1886-01-22	Verslag eerste vergadering V.B vd.B.H.	
1886-05-10	Boekje over <i>Boterknoeierij</i> door R.B.	
1886-09-28	Liberaal ‘ <i>geloofsbrief</i> ’ van kandidaat Tweede Kamer Rinkes Borger	
1887-03-25	Lezing R.B. in De Haag – <u>duidelijk verhaal met zijn frusstaties</u>	
1887-06-06	Bericht uit Londen – De boterkwestie	
1887-06-13	Ingezonden reageren op voorgaande De Boterquestie	
1887-10-18	Rinkes Borger over de wettelijke regeling boterhandel - terugblik	
1889-08-24	Verslag vergadering <i>Vereeniging tot bestrijding van Knoeierijen in den Boterhandel</i>	
1895-02-22	Knoeierijen in den boterhandel	
1897-07-31	Circulaire ‘Knoeierijen i/d. Boter- en kaashandel	
1897-11-01	Bezwaar R.B. bij Prov. Staten Z-H. Voor subsidie aan zuivelconsulent – taak niet juist!	
1898-08-13	Geknoei bij de Nederlandse kaashandel in Engeland - nepkaas	
1898-10-08	De Boterwet	
1898-11-24	Rinkes Borger over invoerverbod - tbc. - vee België Duitsland.	
1899-01-25	Knoeierijen in den boter- en <u>kaashandel</u>	
1899-05-03	Verslag lezing F.E. Posthuma over Coöperatie	
1899-05-10	Ingezonden door R.Borger op voorgaande artikel	
1899-05-15	Ingezonden: door F.E. Posthuma op voorgaande	
1900-11-22	Over onze Boterhandel - Engeland	
1901-04-25	Oprichting Botercontrolestation Zuid-Holland	
1901-12-12	Het Boter-contrôle-station in Zuid-Holland.	
1902-06-26	Vraagstuk Landbouw Congres te Zierikzee – R.B. <i>Boternijverheid en de margarineindustrie</i>	

1902-11-03	Landbouwkroniek: De betekenis der coöperatie voor de zuivelindustrie	
1902-11-10	Landbouwkroniek: De betekenis der coöperatie voor de zuivelindustrie vervolg	
1903-04-07	Uitslag prijsvraag botercontrole	
1903-05-20	Verslag verg. Vereniging Tegen knoeierij.....	
1903-07-09	Ingezonden: Bezwaar tegen op een hoop gooien van <i>slechte</i> kaas in zuid- en Noord-Holland	
1903-08-04	Rinkes Borger lid propaganda commissie zuivelcongres te Brussel – namen zuivel top Ned.	
1903-09-27	Verhaal uit Hamburg over de praktijk van het boter knoeien	
1903-10-25	De Hollandsche kaas – Verslag verg. Holl. Maatsch. v. Landbouw.	
1904-05-27	Tegenstand Zuidelijke boterhandelaren Rijksbotermerk	
1904-06-26	Ingezonden Boteroorlog door V.R.IJ. Croesen (Zuivelconsulent Overijssel)	
1904-07-11	Over slechte kaas enbericht uit 1888 – toen ook al nepkaas	
1904-08-01	Opening Controlestation Zuid-Hollandsche-botercontrole te Leiden	
1904-12-29	Botercontrolestation Zeeland	
1905-01-08	Boekje R.B. <i>De Kaaskwestie</i>	
1905-05-11	Discussie H-H. Bond over Kaaskwestie – ook Zuivelcourant – naar elders	
1907-03-15	Lezing R.B. in Leeuwarden over melk – Opmerking R.B. is 61 jaar	
1907-10-31	De Kaaskwestie – naar elders	
1908-02-05	Verslag vergadering	
1909-10-22	Verslag verg. Vereniging Tegen knoeierij.	
1910-02-23	Het Rijks-kaasmerk	
1910-04-02	Uitvoerig verhaal over geknoei in boter en kaas	
1910-05-24	Verslag verg. Vereniging Tegen knoeierij.	
1911-05-30	Verslag verg. Vereniging Tegen knoeierij.	
1911-06-30	De Tariefwet en zuivelnijverheid. – heffing op kaasinvoer	
1911-09-01	Heterdaad bij botervervalsing in Londen	
1912-04-18	Lezing Buisman Controle Boterkleur	
1912-05-22	Knipsel Verslag verg. Vereniging Tegen knoeierij.	
1912-08-27	Boekje Zuivelcoöperatie in Friesland	
1913-05-06	Verslag verg. Vereniging Tegen knoeierij.	
1914-04-13	Knipsel: opheffing <i>Vereeniging tot bestrijding van Knoeierijen in den Boter- en Kaashandel</i>	
1915-06-05	Rinkes Borger overleden – 70 jr.oud	
Bijlagen		
Bijlage-a	Botercontrole Zuid-Holland 25 Jr. 1901 – 1926 / enige gegevens	
Bijlage-b	Aantekeningen uit meerdere bronnen	
Bijlage-c	1966 Botersmokkelbal en Boterstatistiek – boter nog steeds zorgenkindje	

Hoofdpunten

J. Rinkes Borger

1845 Jan Rinkes Borger, geb. Joure 14 april 1845, † Sneek 4 juni 1915

Leeuwarder Courant 1845-05-09

Eenige kennisgeving.
JOURE, den 30 April 1845. Nadat mijne dierbare Echtgenoot RIGTJE J. RINKES, den 14 dezer van een' Zoon beviel, heeft het de Hemelsche Vader heden behaagd, deze liefdevolle Gade en Moeder, na den gelukkigsten echt van bijna 3 jaren, in den ouderdom van 29 jaren en 9 maanden, van mij, mijne twee Kinderen en wederzijdsche Ouders, tot zich op te nemen.
JAN C. BORGER.

1871 Hij huwde Zuidhorn 23 maart 1871 met Diederika Elisabeth van Hoorn,
(weduwe van Geert/Gerrit Poelman.)
(Dochter van Dirk van Hoorn, predikant, en Lucretia Wessels.)
geb. 20 jan. 1843 Noordhorn, † Sneek 13 febr. 1920,

1878 Schrijft het boekje „*Boter- en Kaasfabrieken*”.

1879 Wordt directeur van een van de eerste boter- en kaasfabrieken in ons land. *De Leidsche Melkinrichting*. NV. opgericht 1 jan. 1879

1883 Schrijft een *Leerboekje Zuivelbereiding*

Leeuwarder Courant 1871-03-28

•• Getrouwd te Zuidhorn, 23 Maart 1871:
J. RINKES BORGER, *den Ham*, en
D. E. VAN HOORN,
Wed. G. POELMAN, *Noordhorn*.
Eenige kennisgeving.

Leeuwarder Courant 1878-05-03

W. EEKHOF & ZOON te Leeuwarden
hobben uitgegeven en alom verkrijg-
baar gesteld:
J. RINKES BORGER,
Boter- en Kaasfabrieken.
Praktische denkbeelden over
HEDENDAAGSCHE LANDBOUWTOESTANDEN.
Prijs 40 cent.

Leeuwarder Courant 1878-10-06

— Volgens de *Pr. Gr. Ct.* zal tot directeur van de te Leiden op te rigten boter- en kaasfabriek, waar volgens de verbeterde methode zuivelbereiding gewerkt zal worden, aangesteld worden de heer J. Rinkes Borger te Groningen.

Leeuwarder Courant 1883-04-13

ZUIVELBEREIDING.
J. RINKES Jr. te Arnhem geeft uit:
PRAKTISCH LEESBOEK
OVER
ZUIVELBEREIDING
DOOR
J. RINKES BORGER,
Directeur der Kaas- en Roomboter-fabriek te Leiden.
Met 48 figuren tusschen den tekst.
Prijs f1.25.
Dit Boekje is in elken goeden Boekwinkel voorhanden, terwijl de Uitgever het, op franco aanvraag, na ontvangst van een postwissel voor het bedrag, franco door het geheele land verzendt.

1886 Oprichter en stuwende kracht van de *Vereniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel*

1886 Schrijft in dat zelfde jaar, een boekje over *De Boterkwestie*

1890 Wordt Lid van Prov. Staten – Liberalen - van Zuid-Holland

1895 Naamswijziging „*De Leidsche Melkinrichting*” in „*Maatschappij tot exploitatie van zuivelfabrieken: Neerlandia*”, te ‘s-Gravenhage.
J. Rinkes Borger blijft Directeur

Leeuwarder Courant 1915-06-05

Hedenocht overleed, na eene langdurig^e ongesteldheid, onze geliefde echtgenoot vader, behuwd- en grootvader de heer
J. RINKES BORGER,
in den ouderdom van ruim 70 jaren.
Sneek, 4 Juni 1915.
D. **RINKES BORGER—**
VAN HOORN.
Amsterdam, } J. BORGER.
 } J. BORGER—
 WESTERMANN.
Batavia, } R. GOSLINGS—BORGER.
 J. GOSLINGS
 en KINDEREN.

Leeuwarder Courant 1886-04-24

Bij R. P. ZIJLSTRA, Joure, is verschenen:

De Boterkwestie.

Eene Bijdrage tot de kennis van den toestand der Nederlandsche Boterbereiding en Boterhandel, alsmede van de verhouding tusschen Natuurboter en Kunstboter,

door **J. RINKES BORGER.**

Prijs 40 cent. Tegen toezending van postwissel van 42 cent overal franco per post.

Deventer Dagblad 1890-01-10

Te Leiden is tot lid van de provinciale staten van Zuid Holland gekozen de heer J. Rinkes Borger (lib), met 731 stemmen; mr. Bahlmann (kath.), had 306, mr. J. Bredius (a.r.), 316 stemmen.

Leidsch Dagblad, 03/12/1895;

Naamlooze Vennootschap Maatschappij tot exploitatie van Zuivelinrichtingen „Neerlandia.”

ALGEMEENE VERGADERING van AANDEELHOUDERS op Vrijdag 13 December 1895, in het Zuid Hollandsch Koffiehuis, te 's-Gravenhage, des middags te 3 uren.

De punten van behandeling liggen ter inzage, voor de Aandeelhouders, ten kantore van de Heeren HELDRING & PIERSON en E. PENN & Co., te 's-Gravenhage, en aan het kantoor der Melkinrichting te Leiden, van 9 tot 12 December a. s., op de gewone kantooruren.

De Directeur,
8483 21 J. RINKES BORGER.

INGEZONDEN.

Aan de Friesche Veehouders.

Wanneer in den zomer de hooioogst in vollen gang is hoort men wel eens klagen over gebrek aan werkvolk. Vooral in de laatste jaren deed zich die behoefte meer gevoelen, omdat Oost-Friesche, Groninger en Drentsche werklieden niet meer in zoo'n grooten getale als vroeger naar Friesland reisden om tot den hooioogst te helpen, maar integendeel door uitbreiding der zomerwerkzaamheden bij den eigentlijken landbouwer, voordoeiliger doen t'huis te blijven, en is het te verwachten, dat door den vooruitgang in den landbouw, die werkzaamheden nog steeds zullen blijven vermeerderen, en de toevloed van hooijers enz. van jaar tot jaar zal blijven verminderen. Het nadeel dat hieruit voortvloeit, n.l. aanzienlijke verhooging van de kosten van den hooioogst en verhinderings om met den zoozeer gewenschten spoed te werken, behoeft voorzeker geen betoog.

Dit feit vestigt als van zelf de aandacht op die werktuigen, welke den hooioogst kunnen vergemakkelijken en bespoedigen, maar nog lang niet algemeen genoeg bekend en in gebruik zijn, — ik bedoel *Hooischudders* en *Paardenhooiharken*; vooral de laatsten kunnen zeer veel werkkraft vervangen, en eigen ondervinding gevoegd bij de zeer gunstige getuigenis van vele landbouwers in de provincie Groningen, (waar het gebruik van Paarden-Hooiharken in de laatste jaren bijzonder snel toeneemt) geven mij vrijmoedigheid het aanschaffen deser werktuigen aan de Friesche veehouders dringend aan te raden, en de stellige overtuiging uit te spreken, dat de Paarden-Hooihark, op geene welingerigte veehouderij (waaraan Friesland toch zoo rijk is) mag ontbreken.

Echter is het niet onverschillig *welk* werktuig men zich aanschafft; ik neem daarom de vrijheid u hierbij eene bepaalde soot aan te bevelen, en wel die, welke vervaardigd worden door den heer K. J. Faber te den Ham, provincie Groningen. Verschillende proeven hebben mij geleerd, dat de Paarden-Hooiharken, door Faber gemaakt, niet alleen zeer goed met de uit Engeland aangevoerden, in degelijkheid en doelmatigheid kunnen concurreren, maar de laatsten in sommige opzichten overtreffen, terwijl de lagere prijs eene aanbeveling te meer is.

Veehouders dan, die zich een Paarden-Hooihark wenschen aan te schaffen, raad ik ten sterkste aan gebruik te maken van de gelegenheid, die, volgens advertentie, voerkomende in dit blad, door den heer K. J. Faber wordt aangeboden.

Den Ham (Groningen).

J. RINKES BORGER

Landbouwkundige Mengelingen.

WELKE IS DE BESTE WIJZE VAN ZUIVELBEREIDING ?

Door een Practicus. (31 jarige J. Rinkes Borger)

Het is opmerkelijk, dat er in ons klein Nederland zeeveel verschillende wijzen van zuivelbereiding gevolgd worden; in Noord-Holland maakt men grootendeels de Edammer kaas; in een gedeelte van Zuid-Holland en Utrecht de Goudsche kaas; in de omstreken van Leiden en Delft boter en de comijne-kaas; in Friesland boter en nagelkaas en terwijl in de overige provinciën deze verschillende handelwijzen sporadisch worden aangetroffen, is dáár over 't algemeen *boter*, mits in zeer verschillende hoedanigheid, het eenige produkt, dat uit de melk verkregen wordt.

Het is zeker niet onbelangrijk eens te vragen, welke van de verschillende wijzen van zuivelbereiding het voordeeligst is - te meer daar ik regt meen te hebben met de bewering, dat men in de Noordelijke provinciën slechts zeer oppervlakkig bekend is met de handelwijzen, die in de meer Zuidelijke streken gevolgd worden en omgekeerd hier ter ternauwernood weet wat er in het Noorden met de melk gebeurt, zelfs *zoo*, dat in een landbouwkundig werk (1)¹, waarin de Nederlandsche zuivelbereiding nog al uitvoerig beschreven wordt en het maken van boter, van Edammer, Goudsche en Leidsche kaas wordt toegelicht, de Friesche kaasmakerij in het geheel niet genoemd wordt, terwijl men toch veilig kan aannemen, dat er in dezen tijd van het jaar minstens 70 á 80.000 kilo's Friesche kaas elke week aan de verschillende markten wordt aangevoerd.

Om een beslist antwoord te geven op de vraag, die ik boven dit opstel plaatste, zou het zeker noodig zijn met nauwkeurige cijfers aan te toonen, de hoeveelheid der verschillende produkten, die de melk bevat, benevens juiste opgaven te hebben van de marktwaarde dier produkten. Ik acht mij niet bevoegd betrouwbare gegevens omtrent *alle* produkten te verstrekken en geef hier slechts als proeve ééne berekening, die ik geloof dat niet ver van de waarheid zal zijn.

100 liter melk bevat	2¾ kilo	boter
	en 4½ „	Friesche kaas.
100 liter melk bevat	9½ „	Goudsche kaas
en ruim	½ „	weiboter.

De eerste soort boter aan de markt te Sneek bracht den 6 Julij j.l. op *f*47.50 de 40 kilo:
gaat af voor een vat *f* 2.25
blijft *f*46.25 of per kilo *f*1.13

De 1e soort kaas kost p. 150 kilo *f*36.00 of per kilo *f*0.24
Volgens bovenstaande opgave bragt dus de 100 liter melk in Friesland op

2¾ kilo boter	<i>f</i> 3.10½
4½ kilo kaas	<u><i>f</i>1.08</u>
zamen	<i>f</i> 4.18½

1 Staat geen [1] *noot* in oorspronkelijke tekst

en de 100 liter melk gebruikt voor het maken van Goudsche kaas,
de prijs gerekend op *f* 30 de 50 kilo ,

9½ kilo à 60 cts	<i>f</i> 5.70
½ kilo weiboter getaxeerd op	<u><i>f</i> 0.50</u>
zamen	<i>f</i> 6.20

Deze berekening geeft dus in den tijd van het jaar, dat de meeste melk geproduceerd wordt, een verschil van ruim *f* 2 de 100 liter melk ten voordeele van de Goudsche kaasbewerking. Hierbij moet nog worden opgemerkt, dat het hoogst moeilijk is in den warmen zomertijd de melk zoolang voor zuurworden te bewaren als noodig is om Friesche nagelkaas te maken; dat de boter, om den eersten prijs op te brengen, zoo frisch mogelijk moet worden afgeleverd terwijl de zoetemelkskaas, bij lagen marktstand, beter eenigen tijd bewaard kan worden, en dat de wei, die bij zoetemelkskaasbewerking overblijft meer voedingswaarde heeft dan het overblijfsel bij de Friesche handelwijze.

Wel is het waar dat het cijfer van *f* 47.50 als prijs voor Friesche boter eene der laagste noteringen is - bij hoogere marktwaarde van dit produkt, zooals bijv. den 8 Aug. j.l. á *f* 64.00 de 40 kilo, is het verschil kleiner maar het blijft toch nog aanmerkelijk ten voordeele van de produktie van zoetemelkskaas. (Immers de bewerking en de prijs van Edammerkaas verschilt niet zooveel van die der Goudeche, of onze berekening is ook daarop vrij wel van toepassing). Bij nog hooger prijs der boter en vooral in den herfst, wanneer de kaas minder van gehalte is en dus ook minder waarde heeft, verdwijnt het verschil, of wel het voordeel komt aan de zijde der boterfabricatie.

Ook het maken van Leidsche of comijnekaas, in vergelijking met de andere wijzen van bewerking, zou tot belangrijke aanmerkingen aanleiding kunnen geven; ik wijs alleen op het feit, dat de boter in Holland gewoonlijk hooger genoteerd wordt dan in Friesland en dat de Leidsche kaas soms tweemaal zooveel waard is als de Friesche nagelkaas, ofschoon de quantiteit, die bij deze beide wijzen van bewerking verkregen wordt, zeker niet veel verschilt.

Uit het bovenstaande trek ik de conclusie, dat het hoogst wenschelijk is de zuivelbereiding overal zóó in te rigten, het materieel en vooral de grondige kennis te bezitten om altijd die produkten te kunnen fabriceren, die tijdelijk de beste baten afwerpen; ook in dit opzigt is het meer dan tijd zich los te maken van de oude gewoonte, om nog altijd te doen zooals grootvader en overgrootmoeder deden en zich de lessen der ervaring ten nutte te maken.

Verder meen ik te mogen beweren, dat het zeer aanbevelenswaard zou zijn, het maken van zoetemelkskaas meer in te voeren in die streken, waar de eigenlijke landbouw meer op den voorgrond staat; waar de boter aanmerkelijk lager prijs opbrengt, omdat de kleinere melkerijen de landbouwers noodzaken langen tijd te sparen, eer zij eene voldoende hoeveelheid boter bijeen hebben om ter markt te brengen.

Voor eene goed ingerigte zuivelbereiding is het niet alleen noodzakelijk, dat men er zich op toelegt produkten van uitmuntende hoedanigheid te verkrijgen, het is ook van het hoogste belang de soort van de produkten, die men fabriceert, te kunnen wijzigen, zoodra die wijziging meerdere opbrengst ten gevolge kan hebben.

Den Ham, Augustus 1876.

RINKES BORGER.

Leeuwarder Courant 1877-06-15

Het Kaasleextract

uit het Technisch Chemisch Laboratorium van Chr. Hansen te Kopenhagen, is verkrijgbaar bij den Ondergeteekende en bij de Heeren C. Albarda te Leeuwarden, G. Veenstra te Harlingen, P. Taconis te de Joure, C. Tjebbes te Workum.

Het toenemend debiet van dit artikel toont ten duidelijkste, dat het ook in Friesland uitnemend voldoet. De talrijke uitmuntende getuigenissen door Heeren Kaasmakers afgelegd, geven mij de vrijheid er nogmaals de aandacht op te vestigen van hen, die het tot dusver niet gebruikten of beproefden.

J. RINKES **BORGER**,

eenig Agent voor Friesland en Groningen te Groningen.

Leeuwarder Courant 1877-12-14

Deensch Boterkleursel, van Chr. HANSEN te Kopenhagen.

Dit voortreffelijk Boterkleursel, dat door geheel Europa een uitmuntenden naam heeft verworven, wordt den Friesche Veehouders bijzonder aanbevolen.

Het is verkrijgbaar bij de Heeren:

C. Albarda, Apotheker, Tuinen te Leeuwarden, Joh. de Haan te Oldeboorn, C. Tjebbes te Workum, A. Terpatra te Wommels, A. Feitsma te Oostereind, P. Taconis te de Joure, G. Veenstra te Harlingen, en bij J. **Rinkes Borger**, eenig Agent voor Friesland en Groningen te Groningen.

Leeuwarder Courant 1878-04-21

W. EEKHOFF & ZOON te Leeuwarden
hebben uitgegeven en alom verkrijg-
baar gesteld:

J. RINKES BORGER,
Boter- en Kaasfabrieken.

Praktische denkbeelden over
HEDENDAAGSCHE LANDBOUWTOESTANDEN.
Prijs 40 cent.

Leeuwarder Courant 1878-04-30

— Bij de heeren W. Eekhoff & Zoon alhier is uitgegeven „Eenige praktische denkbeelden over hedendaagsche landbouwttoestanden”, door den heer J. Rinkes Borger, ter beantwoording van de door dezen gestelde vraag: Wat is de oorzaak, dat de producten der Nederlandsche zuivelbereiding, onze boter en kaas, zich niet meer kunnen beroemen op den goeden naam, dien zij eene lange reeks van jaren bezaten, en welke zijn de middelen om de nadeelige gevolgen daarvan op te heffen?

Het antwoord, op deze gewigtige vraag door den heer Rinkes Borger in dit werkje gegeven, dient door elken landbouwer te worden gekend, ten einde de belangstelling te verhoogen en tot nadenken op te wekken in eene voor geheel Nederland belangrijke zaak. Wij sporen daartoe onze Friesche landbouwers en allen, wie de bloei onzer zuivelbereiding ter harte gaat, ten zeerste aan.

Leeuwarder Courant 1878-04-30

KAASSTREMSEL.

De Ondergeteekende is zoo vrij, tegen den aanstaanden zomer de aandacht van Heeren Veehouders nogmaals te vestigen op het voortreffelijk Kaasleb-extract, van den Heer Chr. Hansen te Kopenhagen. Dit extract, dat overal waar het gebruikt werd (ook in Friesland) bijzonder veel opgang heeft gemaakt, is verre te verkiezen boven het gebruik van Lebben, niet alleen uit het oogpunt van zindelijkheid en gemak, maar vooral als een gunstig werkend middel tegen die gebreken der Kaas, die door te veel of doorslechte Lebben veroorzaakt worden, terwijl tevens verschillende Kaasmakers verzekeren, dat er meer Kaas door verkregen wordt. Chr. Hansens Kaasleb-extract is tevens goedkooper en beter dan alle andere stremsels, omdat het sterker en zuiverder is. Allen, die het tot dusver niet gebruikten, worden dringend uitgenoodigd eene proef te nemen.

Groningen, April 1878.

De Agent voor Frisland en Groningen, J. RINKES BORGER.

Chr. Hansen's Kaasleb-extract is à f1.15 de flesch verkrijgbaar, bij de Heeren:

Te Bolsward	bij R. S. Dijkstra en Co.	Te Oosterlittens	bij W. G. Epema.
„ Dronrijp	„ J. H. Kroontje.	„ Oosterzee	„ K. R. Koopmans.
„ Harlingen	„ G. Veenstra.	„ Oldeboorn	„ Johs. de Haan.
„ Idaard	„ R. Seinstra.	„ Sneek	„ J. van der Weij (Oosterdijk)
„ Irnsum	„ M. E. Hoekstra.	„ „	„ R. v. d. Baan (Noorderp.).
„ de Joure	„ P. Taconis.	„ „	„ H. van der Weij (buiten
„ Langweer	„ F. de Vries.	„ „	„ ('t Hoogend).
„ Leeuwarden	„ C. Albarda (Tuinen).	„ Wommels	„ A. Terpstra.
„ Oosterend	„ A. Feitsma.	„ Workum	„ T. Tjebbes.
		„ IJlst	„ T. ten Cate.

Heeren Kaasmakers worden nog uitdrukkelijk verzocht dit artikel niet te vercarren met de in Friesland voor veel lager prijs gepresenteerde namaaksels, die feitelijk veel duurder zijn, omdat men er veel meer van moet gebruiken, en ten opzichte van zuiverheid en zindelijkheid veel te wenschen overlaten.

Leeuwarder Courant 1878-05-03

W. EEKHOFF & ZOON te Leeuwarden
hebben uitgegeven en alom verkrijg-
baar gesteld:

J. RINKES BORGER,
Boter- en Kaasfabrieken.

Praktische denkbeelden over
HEDENDAAGSCHE LANDBOUWTOESTANDEN.
Prijs 40 cent.

BOTER- EN KAASFABRIEKEN.

In het voor ons liggende programma van de 5, 6 en 7 Juni a.s. te Apeldoorn te houden tentoonstelling van *Zuivel en Werktuigen tot Zuivelbereiding*, worden 2 zilveren medailles uitgelooft voor *Beschrijvingen en Teekingen van Boter- en Kaasfabrieken*.

Wij kunnen ons zoo voorstellen, dat menige boerin bij het lezen van die prijsuitlovingen zal gedacht hebben: „Mijn lieve hemel! Hoe komen nu de heeren, die dat programma opstelden, er toe om daarvoor prijzen uit te loven?

„Zijn niet de in ons Land en elders opgerichte fabrieken van kunstboter, die voor lagen prijs een surrogaat van ons product in den handel brengen, mede oorzaak van den lagen prijs die dit jaar voor onze boter te bedingen was?

„Moet dan nu het bestuur van eene Landbouw-Maatschappij, die van de Regering *f*2500 subsidie kreeg voor deze tentoonstelling, dat goede geld besteden om de vervalsching in de hand te werken?”

Het is gemakkelijk te begrijpen, dat vele onzer lezeressen zóó zullen denken en verontwaardigd het nette programma uit de hand leggen.

En toch vleien wij ons dat, als zij genoeg tijd overhebben om, nadat haar kaas in de pers is en haar boter in het vat; onder de koffie de courant eens, in te kijken, zij na de lezing van dit artikel wat gunstiger over de Apeldoornsche heeren zullen denken. Wanneer wij niet vreesden dat er werkelijk na, het tijdroovende werk voor de zuivelbereiding, het verzorgen harer kleine kinderen en het doen van haar huishouden, geen tijd en lust tot lezen overblijft, zou ik haar haast aanraden om door een boekverkooper het kleine boekje te koopen, dat door zekeren heer J. Rinkes Borger is geschreven en bij W. Eekhoff & Zn. te Leeuwarden voor *f*0.40 wordt uitgegeven. Het heet evenals dit courant-artikel: „Boter- en Kaasfabrieken,” en verder staat op het titelblad : „Eenige praktische denkbeelden over hedendaagsche Landbouwtoestanden.”

Vergunt ons u een paar bladzijden er uit mede te deelen.

Als inleiding zegt de schrijver

De teekenen des tijds leiden tegenwoordig als van zelf tot eene verhoogde belangstelling in de landbouwnijverheid. Hoort men de dagelijksche gesprekken, vooral op het platteland, dan kan men dikwijls opmerken, dat er gesproken wordt over den onhoudbaren toestand, de kritieke periode, waarin de landbouw verkeert. Deze gesprekken bepalen zich niet uitsluitend tot hen, die het landbouwbedrijf uitoefenen. Immers Nederland is door zijne natuurlijke hulpbronnen als bestemd tot een landbouwstaat, en een gevolg daarvan is, dat meest alle takken van ons volksbestaan aan den landbouw verwant zijn, en dat zijn bloei of kwijning eenen belangrijken invloed heeft op het algemeen maatschappelijk welzijn.

Met het oog op deze waarheid, heb ik den moed een beroep te doen op eene meer algemeene belangstelling, als ik de aandacht vraag voor eenige denkbeelden over eene belangrijke wijziging, en naar ik meen, verbetering onzer Zuivelbereiding, een onderdeel der landbouwnijverheid, dat in geheel Nederland wordt uitgeoefend, ja in vele streken den landbouw beheerscht.

De aanleiding tot dit schrijven vond ik in het feit, dat er in den laatstern tijd van verschillende zijden herhaaldelijk op gewezen is, dat de producten der Nederlandsche Zuivelbereiding, onze boter en kaas, zich niet meer kunnen beroepen op den goeden naam, dien zij eene lange reeks, van jaren bezaten. Wat is de oorzaak van dit verschijnsel, en welke zijn de middelen om de nadeelige gevolgen daarvan op te heffen? Die vraag komt bij velen op, wien de bloei onzer zuivelbereiding ter harte gaat.

In de volgende bladzijden heb ik getracht een antwoord op die vraag te geven. Gaarne zal ik erkennen, dat dit antwoord beter gemeend dan geslaagd kan genoemd worden; maar tevens hoop ik, nu ik mij door warme belangstelling in den genoemden nijverheidstak heb laten verleiden, om mijne denkbeelden publiek te maken, dat dit schrijven iets moge bijdragen tot opwekking van de belangstelling en tot nadenken, en zoo, al is het ook indirect, tot de verbetering. onzer zuivelbereiding.

Vervolgens toont hij aan dat de krachtige vermeerdering der waarde van den grond voornamelijk veroorzaakt wordt door:

- 1) de verhooging van de prijzen der landbouwproducten,
- 2) het tijdelijke overvloedig aanbod van kapitaal, en
- 3) de overgrootte vraag naar boerderijen in verhouding tot het aanbod, en wel meer indirect, omdat door die vraag de huurprijzen steeds stijgen, den eigenaren daardoor meer rente verzekerd wordt, en zij dus grooter kapitaal als koopsom kunnen besteden.

Vervolgens toont hij aan:

Dat de Nederlandsche zuivelproducten op den duur slechts dan tegen de concurrentie van het buitenland bestand zullen zijn, als ook onze zuivelbereiding hervormd wordt in dien zin, dat ze stelselmatig wordt gedreven, en dat zulks bij de bestaande toestanden het best kan geschieden door het oprichten voor boter- en kaasfabrieken.

Die boter- en kaasfabrieken, welke hij bedoelt, zijn eenvoudig inrichtingen waar de melk van verschillende boerderijen op ééne plaats bijeengebracht wordt en tot kaas en boter of tot, een van beiden bewerkt. Die boter en kaas met de noodige zorg en kennis en met de beste gereedschappen gemaakt, kan, ook omdat zij bij groote partijen te koop aangeboden kan worden, veel meer geldelijk voordeel afwerpen dan ieder landbouwer op zijn eigen bedrijf er uit kan maken.

„Maar,” zegt de heer Borger na duidelijk de enorme werkbesparing dezer fabriekmatige bereiding aangetoond te hebben:

toch is het niet de landbouwer, die in zijn werk het meest zou worden verlicht, door de verplaatsing van de kaas- en boterbereiding naar fabrieken. Het voordeel van werkbesparing, wij voelen het, komt voornamelijk ten bate der vrouw. Ik gevoel, dat ik mij hier begeef op een zeer glibberig terrein; want ik stuit op eene zoo vast ingewortelde gewoonte, dat er moed toe behoort, om ook thans mijn pleidooi voort te zetten.

‘k Heb respect voor de eerste opwelling van wrevel, die zich openbaren zal bij velen zoodra er sprake van is, om de boerin te ontheffen van eene taak, die traditioneel als met haar vereenzelvigd is; maar ik heb geen respect voor een aanhoudenden tegenstand, die alleen voortspuit uit vooroordeel, die niet aarzelt allerlei spookgestalten onder den naam van vrouwelijke emancipatie enz. op te roepen, om reeds te doen schrikken voor het denkbeeld zelf; ik heb geen respect voor hen die het bestaande in dit opzicht willen behouden, zonder te willen zien, dat er in verschillende opzichten reeds zooveel veranderd is, dat behouden soms onmogelijk wordt.

Een Engelsch schrijver over dit onderwerp zegt, dat de oprichting van zuivelfabrieken eene massa vrouwen verlost van knechtenwerk. Ik zal die stelling niet onvoorwaardelijk overnemen, maar meen toch dat er veel waars in licht, en in elk geval is het mijne overtuiging, dat deze wijziging voor de boerinnen van onzen tijd eene weldaad is. Laat mij trachten zulks aan te toonen.

De boerin is in de eerste plaats echtgenoot, vrouw, en de eischen van die roeping, hoewel altijd bewichtig, zijn vooral in onzen tijd hoog. Onze eeuw van algemeene ontwikkeling plaatst ook den landbouwer in eene andere positie, zijn onderwijs is beter, als lid der Maatschappij bemoeit hij zich met meer zaken dan direct op koeien en land betrekking hebben, maar ook daarvoor, voor zijn bedrijf, moet hij meer weten, lezen, onderzoeken; in 't kort, hij is meer veelzijdig ontwikkeld. Zal nu zijne vrouw in waarheid vrouw voor hem zijn, in staat om haren man aan zich en hare omgeving te boeien, in staat om hem de huiselijkheid, waartoe de geïsoleerde woonplaats vaak dwingt, aangenaam te maken, en zal zij zich in de Maatschappij naast haren man op hare plaats gevoelen, dan mag zij in hare ontwikkeling niet beperkt worden tot den engen gezichtskring van haar vak en hare naaste omgeving, mag zij niet geheel en al eene vreemdelinge zijn op het terrein waar de man zich beweegt, en de verandering, die er in den laatsten tijd gekomen is in de opvoeding van de aanstaande vrouwen van landbouwers bewijst, dat de behoefte aan meerdere ontwikkeling en beschaving wordt gevoeld.

De vrouw is tevens huishoudster, en de belangrijke plichten daaraan verbonden zijn en worden belangrijk verzwaaard door den geest des tijds, door het wijken van het aartsvaderlijk karakter en van den landelijken eenvoud, en de vrouw moet zich veel meer opofferingen getroosten dan vroeger, zal haar departement blijven een toonbeeld van orde, netheid en reinheid.

Maar vooral de vrouw is moeder, en bij de onmogelijkheid om de kinderen naar eene goede bewaarschool te zenden, in de jongste jaren de eenige opvoedster, en zal zij dat in waarheid zijn, dan is het waarachtig niet voldoende de kinderen (wat ik gezien heb) met een touw aan eenen boom in den hof vast te binden, omdat ze daar voor verdrinken veilig zijn, maar dan is er noodig aanhoudend toezicht, onafgebroken zorg voor de ontwikkeling van de kiemen van het verstand in den rechten geest, voor de leiding van het gemoedsleven op het rechte pad. Door de maatschappelijke samenleving zal aan het geslacht der toekomst wederom hoogere eischen gesteld worden dan aan het thans zoowel voor het algemeen als voor het bijzonder leven, en het is vooral de ontwikkeling der eerste kinderjaren, die veel invloed heeft op de beslissing der levensvraag, of men aan de gestelde eischen kan voldoen. Die taak rust op de moeder, de tijd en de kracht, die zij daaraan wijdt, is wel besteed.

Zal de vrouw die driedubbele taak van echgenoot, huishoudster en moeder waardig vervullen, dan voorwaar is het in onzen tijd noodig, dat ze niet ook belast wordt met de fabricage van producten die zooveel aanhoudende zorg en werk vereischen. als zulks met boter en kaas het geval is. Misschien, ik herhaal het, zullen er velen zijn, ook onder de boerinnen zelf, die het niet zullen toestemmen, dat het eene weldaad zou zijn, zoo de plichten van haar departement verminderd werden, door er de zuivelbereiding af te nemen, die altijd beschouwd is als onafscheidelijk verbonden aan de roeping der boerin. Het zal moeite kosten zich eigen te maken met een denkbeeld, dat ten doel heeft die vaste gewoonte te wijzigen, maar is eenmaal dat vooroordeel overwonnen, dan, ik twijfel er niet aan, zal ook dit punt algemeen beschouwd worden als een zeer groot voordeel van de overbrenging der boter- en kaasbereiding naar fabrieken.

Wij vleien ons door deze mededeeling de belangstelling onzer vrouwelijke lezers opgewekt te hebben.

De oprichting van boter- en kaasfabrieken staat werkelijk in nauw verband met de reeds meermalen in dit blad behandelde vrouwenvraag.

Wij weten wel, dat menig echtgenoot, nadat hij zal zijn overgehaald om dit hoofdartikel te lezen, zal antwoorden, dat er in ons land reeds mislukte proeven zijn genomen met Boter- en kaasfabrieken.

Gaarne zouden wij daarop antwoorden en hier nog onze meening zeggen over de oorzaken die o.i. daartoe geleid hebben, maar wij gelooven dat eene courant daarvoor de plaats niet is.

Alleen dit voegen wij er nog bij: In Amerika bestaan duizende, in Frankrijk, Zwitserland, Denemarken, Zweden, Finland en Noord-Duitschland reeds honderde dergelijke inrichtingen, die *beste* resultaten opleveren. Als het tot nog toe in Nederland niet zoo goed gelukte, zou dan de oorzaak daarvan ook aan de wijze van oprichting van bestuur, enz. kunnen liggen?

Er zijn toch ook in Nederland reeds goed werkende kaasfabrieken aan te wijzen. Wij hopen, dat zij te Apeldoorn hunne producten zullen laten zien en dat de Apeldoornsche tentoonstelling ook zal bijdragen tot oplossing van de „Vrouwenvraag” voor zoover onze Nederlandsche boerinnen belang bij de zaak hebben.

BOTER- EN KAASFABRIEKEN.

Bij de opening der Parijsche wereldexpositie komt uit den aard der zaak weer de vraag ter sprake, in hoever dergelijke tentoonstellingen geacht kunnen worden al of niet eenig nut te stichten. Een vrij overbodige vraag, naar het ons toeschijnt, vooral voor ons, Nederlanders, die zoo onschatbaar veel op die exposities hebben kunnen leeren.

Wij willen ditmaal niet spreken van hetgeen wij bleken te kort te schieten op het gebied der kunstnijverheid. Vóór ons ligt een boekje, dat onze aandacht bij een andere zaak van volkswelvaart bepaalt. Het voert tot titel: „Boter- en kaasfabrieken. Eenige practische denkbeelden over hedendaagsche landbouwtoestanden, door J. Rinkes Borger.” Op bladz. 14 van dat werkje lezen wij o. a.: „Op de laatste wereldtentoonstelling te Philadelphia bleek, dat niet Nederland de beste boter had geëxposeerd, integendeel: de prijs werd glansrijk behaald door de inzendingen uit Denemarken en wegens de voortreffelijke hoedanigheid en wegens de duurzaamheid, daar alleen deze boter de groote reis zonder eenig nadeel had kunnen doorstaan.” En verder: „Op de tentoonstelling van zuivelbereiding, in het voorjaar van 1877 te Hamburg gehouden, kon slechts één Nederlandsche inzending van boter het oordeel van „fein” behalen. Over het algemeen maakte ze daar tegenover de Deensche en Noordduitsche boter een slechte figuur.”

Die feiten, op tentoonstellingen geconstateerd, voert de schrijver aan, omdat hij het tijd acht den zoeten waan, den nationalen trots op dat punt te breken. Onze landbouw, zoo betoogt hij vooraf, verkeert in een hoogst kritieken toestand, en de steeds toenemende vermeerdering der waarde van den grond, gevoegd bij de vermeerdering van uitgaven door de hooge eischen van het leven ook voor den landbouwer, doet in dubbele mate den wensch ontstaan naar zekerheid, dat de landbouwproducten in evenredigheid blijven stijgen in waarde.

En toch — wij zagen het boven — onze zuivelbereiding wordt bedreigd met het groote gevaar, overvleugeld en achteruitgezet te worden. Wat te doen om dat dreigende gevaar te ontgaan?

Het antwoord ligt voor de hand. Laat ons het voorbeeld volgen van die landen, welke op weg zijn beter zuivelproducten te leveren dan wij. Daar heeft men geleerd en in toepassing gebracht de stelling, dat de zuivelbereiding moet worden uitge-

oefend stelselmatig, d. i. volgens vaste wetten en regels, die door wetenschap en ervaring worden aangewezen, en men heeft de toepassing van die stelling mogelijk gemaakt door ten minste daar, waar evenals in Nederland de boerderijen geen landgoederen zijn, de zuivelbereiding van de enkele boerderijen naar daarvoor ingerichte fabrieken te verplaatsen.

Bij ons te lande is de fout hierin gelegen, dat de kleine boer te weinig melk van zijn vee verkrijgt om geregeld deugdelijk bewerkte kaas aan de markt te brengen; de grootere pachter van zijn kant vindt bij de onzekerheid, of hij na afloop der pachtjaren wel gebruiker van dezelfde hoeve zal blijven, er groot bezwaar in al die verbeteringen aan te brengen, welke voor een deugdelijke zuivelbereiding onmisbaar zijn. Eindelijk ontbreekt het velen aan de noodige wetenschappelijke kennis, om geregeld de eischen van temperatuur en zoo talloos vele andere in het oog te houden. En zelfs voor die hoe langer hoe zeldzamer wordende landbouwers, die op hun eigen grond zitten, is de inrichting van hetgeen de wetenschap op het voorbeeld van Denemarken vordert, zooals ijskelders, stoommachines enz., toch nog veel te kostbaar, dan dat zij daartoe licht zouden overgaan.

Dat alles kan worden bereikt, wanneer in verschillende streken een genoegzaam aantal boeren zich vereenigen om een dergelijke fabriek onder een kundig hoofd op te richten, en daargeregeld de door hun vee verschafte melk af te leveren, waarvoor zij dan naar evenredigheid goed bewerkte zuivelproducten terug ontvangen, die aan de markt door regelmatig deugdelijk gehalte zullen kunnen uitmunten.

Een der groote voordeelen, aan die wijze van handelen verbonden, zal o. a. ook dit zijn, dat dan niet langer de boerin door de zorgen voor de zuivelbereiding, waaraan zij zich toch nooit geheel kan wijden, aan haar taak als vrouw, moeder en huishoudster zal worden onttrokken.

Hoe dit alles zij, dit staat vast, dat er doortastende maatregelen zullen moeten worden genomen om het gevaar af te wenden, dat de Nederlandsche zuivelproducten tot voortbrengselen van den tweeden rang afdalen. Elke poging in die richting verdient waardeering, en daarom bevelen wij het bevattelijk geschreven werkje van den heer Rinkes Borger in de aandacht aan, ook der talrijke landbouwers in den nog zoo welvarenden omtrek onzer stad.

BOTER- EN KAASFABRIEKEN.

Dezer dagen kwam van de pers een werkje, dat de aandacht verdient van elk weldenkend landbouwer. Doortastende maatregelen moeten worden genomen om het gevaar af te wenden, dat de Nederlandsche zuivelproducten tot voortbrengselen van den tweeden rang afdalen. Elke poging in die rigting maakt aanspraak op waardeering.

Het boekje voert tot titel: „Boter- en kaasfabrieken. Eenige praktische denkbeelden over hedendaagsche landbouwtoestanden, door J. Rinkes Borger.”

Op bladz. 14 van dat werkje lezen wij o. a.: „Op de laatste wereldtentoonstelling te Philadelphia bleek, dat niet Nederland de beste boter had geëxposeerd, integendeel: de prijs werd glansrijk behaald door de inzendingen uit Denemarken en wegens de voortreffelijke hoedanigheid en wegens de duurzaamheid, daar alleen deze boter de groote reis zonder eenig nadeel had kunnen doorstaan.” En verder: „Op de tentoonstelling van zuivelbereiding, in het voorjaar van 1877 te Hamburg gehouden, kon slechts één Nederlandsche inzending van boter het oordeel van „fein” behalen. Over het algemeen maakte ze daar tegenover de Deensche en Noordduitsche boter een slechte figuur.”

Die feiten, op tentoonstellingen geconstateerd, voert de schrijver aan, omdat hij liet tijd acht den zoeten waan, den nationalen trots op dat punt te breken. Onze landbouw, zoo betoogt hij vooraf, verkeert in een hoogst kritieken toestand, en de steeds toenemende vermeerdering der waarde van den grond, gevoegd bij de vermeerdering van uitgaven door de hooge eischen van het leven ook voor den landbouwer, doet in dubbele mate de wensch ontstaan naar zekerheid, dat de landbouwproducten in evenredigheid blijven stijgen in waarde.

En toch - wij zagen het boven - onze zuivelbereiding wordt bedreigd met het groote gevaar, overvleugeld en achteruitgezet te worden. Wat te doen om dat dreigende gevaar te ontgaan? Het antwoord ligt voor de hand. Laat ons het voorbeeld volgen van die landen, welke op weg zijn beter zuivelproducten te leveren dan wij. Daar heeft men geleerd en in toepassing gebracht de stelling, dat de zuivelbereiding moet worden uitgeoefend stelselmatig, d. i. volgens vaste wetten en regels, die door wetenschap en ervaring worden aangewezen, en men heeft de toepassing van die stelling mogelijk gemaakt door ten minste daar, waar evenals in Nederland de boerderijen geen landgoederen zijn, de zuivelbereiding van de enkele boerderijen naar daarvoor ingerigte fabrieken te verplaatsen.

Bij ons te lande is de fout hierin gelegen, dat de kleine boer te weinig melk van zijn vee verkrijgt om geregeld deugdelijk bewerkte kaas aan de markt te brengen; de grootere pachter van zijn kant vindt bij de onzekerheid, of hij na afloop der pachtjaren wel gebruiker van dezelfde hoeve zal blijven, er groot bezwaar in, al die verbeteringen aan te brengen, welke voor een deugdelijke zuivelbereiding onmisbaar zijn. Eindelijk ontbreekt het velen aan de noodige wetenschappelijke kennis, om geregeld de eischen van temperatuur en zoo talloos vele andere in het oog te houden.

En zelfs voor die hoe langer hoe zeldzamer wordende landbouwers, die op hun eigen grond zitten, is de inrigting van hetgeen de wetenschap op het voorbeeld van Denemarken vordert, zooals

ijskelders, stoommachines, enz. toch nog veel te kostbaar, dan dat zij daartoe ligt zouden overgaan.

Dat alles kan worden bereikt, wanneer in verschillende streken een genoegzaam aantal boeren zich vereenigen om een dergelijke fabriek onder een kundig hoofd op te rigten, en daar geregeld de door hun vee verschafte melk af te leveren, waarvoor zij dan naar evenredigheid goed bewerkte zuivelproducten terug ontvangen, die aan de markt door regelmatig deugdelijk gehalte zullen kunnen uitmunten.

Een der groote voordeelen, aan die wijze van handelen verbonden, zal o. a. ook dit zijn, dat dan niet langer de boerin door de zorgen voor de zuivelbereiding, waaraan zij zich toch nooit geheel kan wijden, aan haar taak als vrouw, moeder en huishoudster zal worden onttrokken.

Der talrijke landbouwers in ons Noorderkwartier bevelen wij ten zeerste het werkje aan van den heer Rinkes Borger.

Landbouwkundige Mengelingen.**De Holsteinsche Boter / Kaas en Boterfabrieken.****Geschrift J. Rinkes Borger²**

Het is algemeen bekend, dat de Holdteinsche boter zeer wordt geprezen wegens de voortreffelijkheid van het fabrikaat. Daardoor is dit op de Londensche markt een krachtige concurrent met de Friesche boter, en dikwijls is het aanbevolen, dat de Friezen en hunne botermaaksters alle krachten mogten inspannen om de zuivelbereiding te verbeteren door de manier der Holsteiners te volgen, ten einde door hen niet overvleugeld te worden. Het geldt hier toch een der voornaamste bronnen onzer volkswelvaart, die afhankelijk is van de deugd van het fabrikant en van de voorkeur, dat dit op buitenlandsche markten verdient en verwerft, bij hoogerem prijs.

Holstein ? waar ligt dat land hoorden wij onlangs iemand vragen. Wij willen daarop het volgende antwoord geven.

Het vroegere hertogdom Holstein was het noordelijkste van alle landstreken, die tot den Duitschen bond behoorden en is gelegen tusschen de rivieren de Elbe ten zuiden en de Elder ten noorden, waar het thans aan Sleeswijk en Denemarken grenst. De westzijde wordt door de Noordzee, de oostzijde door de Oostzee bespoeld. Het ligt als tusschen de steden Hamburg en Lubeck ter zuidzijde, en Frederiksstad en Kiel ten noorden in. Het geheel is verdeeld in vier landschappen: Holstein, Stormarn, Ditmarschen en Wagerland. De voornaamste steden zijn: Gluckstadt (hoofdstad), Altona, Kiel, Rendeburg en Elmshorn, die allen door spoorwegen aan elkander verbonden zijn.

Het land bevat vele meeren en wordt van de rivieren de Trave, de Stör en de Alster doorsneden. Het getal inwoners bedraagt omstreeks 500.000 zielen, die meest Luthersch zijn. Behalve een woeste bergrug, die van Hamburg noordwaarts tot in Sleewijk het land doorsnijdt, is de grond ter westzijde daarvan kostelijk laagland en oostwaarts vruchtbaar heuvelland. De veeteelt met zuivelbereiding en de graan en koolzaadbouw zijn alzoo de hoofdbronnen van het bestaan. De akkerbouw, die er bestendig verbeterd wordt, levert tarwe, rogge, gerst, haver, boekweit, erwten, boonen, koolzand, klaver, hennip, vlas enz. Het land is beroemd om zijn rundvee, meer nog om zijn krachtige paarden, die met al deze artikelen veel uitgevoerd worden. Het grootste gedeelte der Holsteinsche boter gaat naar Kiel, waar Engelsche handelshuizen ze gretig opkopen en naar Engeland inschepen.

De boerenstand bestaat meest uit erfpachters van van de rijke, veelal adellijke grondbezitters, waaraan deze bijzonderheid is verbonden, dat de pachtgelden, die dikwijls de helft van de opbrengst der goederen uitmaken, geregeld worden naar het getal der op iedere hoeve gehouden koeijen, waarvoor de eigenaar des zomers de weide en des winters het noodige hooi en stroo levert. Opmerkelijk is het, dat die pachters in vele streken den naam van Hollanders dragen. Deze is afkomstig van de kolonisten uit Holland en Friesland, die voor vele eeuwen herwaarts trokken en veel hebben bijgedragen om de landen te bedijken, te bepolderen en te ontginnen, waarvan het verhaal van Ds. Mensinga uit Frederiksstad in de vorige zondagsche courant is medegedeeld.

2 In 1878 kwam er ook een brochure uit van J. Rinkes Borger over „Boter en Kaasfabrieken”.

De wakkerheid van het volk blijkt vooral daaruit, dat het zich in de laatste twintig jaren krachtig heeft toegelegd om de nieuwste verbeteringen en de beste werktuigen voor den landbouw en de zuivelbereiding in te voeren. Daardoor is haar fabrikaat niet enkel in deugdzaamheid toegenomen, maar is ook de prijs er van gestegen en de uitvoer vermeerderd, niet alleen naar Engeland, maar ook naar Denemarken, Noorwegen en Zweden, rijken, die voor hunne scheepvaart op de Oostzee zeer toegankelijk zijn.

Voorals moet de landbouw zeer ontwikkeld zijn in de vroeger vermelde Propstei, de kuststreek tusschen Kiel en LuLeck, waar de Hollandsche en Friesche kolonisten nog zoo vele sporen van hun ijver en bekwaamheid hebben nagelaten. Onder de nieuwe soorten van zaaigraan is in de laatste jaren vooral aanbevolen de Propsteiër tarwe en haver, die men wil dat voortreffelijke eigenschappen bezitten.

Wij twijfelen niet, of de commissie, door de Friesche Maatschappij van landbouw en veeteelt benoemd, om in Denemarken onderzoek te doen naar de aldaar gevolgde wijze van landbouw en zuivelberijding, zal op haar togt derwaarts ook Holstein, dat daartoe vroeger behoorde, bezoeken, om kennis te bekomen van de middelen, waardoor deze onze concurrent zoo gunstig slaagt in de vermeerdering en verbetering van het fabrikaat, ten einde daarmede voor onze provincie winst te doen. Zeker zal zij ook onderzoek doen met welk gevolg daar te lande gebruik gemaakt wordt van de

Boter en Kaasfabrieken.

Dit onderwerp toch komt van lieverlede meer ter sprake en is onlangs ook in het Nieuws van den Dag behandeld, nadat de tentoonstellings-commissie te Apeldoorn eene beschrijving en teekeningen van zulke fabrieken vroeg, en vooral naar aanleiding der uitgave van het geschrift van den heer J. Rinkes Borger, getiteld:

„Boter- en Kaasfabrieken. Eenige practische denkbeelden over hedendaagsche landbouwtoestanden.” Leeuwarden bij W. Eekhoff en Zoon, 40 ct.

De denkbeelden in dit werkje ontvouwd, worden door genoemd blad zeer gunstig beoordeeld en gaf het daaruit uitvoerige uittreksels.

De schrijver oordeelt, dat de Nederlandsche zuivelproducten op den duur slechts dán tegen de concurrentie van het buitenland bestemd zullen zijn, als ook onze zuivelbereiding hervormd wordt in dien zin, dat ze stelselmatig wordt gedreven, en dat zulks bij de bestaande toestanden het best kan geschieden door het oprigten van boter- en kaasfabrieken. Hij bedoelt daarmede eenvoudige inrigtingen, waar de melk van verschillende kleinere boerderijen op éene plaats bijeengebracht wordt, om ze tot kaas en boter of tot een van beiden te bewerken.

Die boter en kaas, met de noodige zorg en kennis en met de beste gereedschappen gemaakt, kan, ook omdat zij bij groote partijen te koop aangeboden kan worden, veel meer geldelijk voordeel afwerpen dan ieder landbouwer op zijn eigen bedrijf er uit kan maken. In welk verband deze oprigting staat met de veel behandelde vrouwenvraag, met de ontwikkeling van de vrouw als moeder in haar gezin, betoogt de schrijver verder uitvoerig. Het blad voegt daaraan toe, dat, zoo men, uit gehechtheid aan het oude, vreezen mogt voor mislukking, er in Amerika reeds duizenden, in Frankrijk, Zwitserland, Denemarken, Zweden, Finland en Noord-Duitschland honderden dergelijke inrigtingen bestaan, die de beste uitkomsten opleveren.

Zelden hebben wij een geschrift gelezen, dat over de bestaande landbouwtoestanden zoo helder, duidelijk en verstandig, oordeelt, dat, wijzende op de voordeelen, welke het buitenland geniet door meer stelselmatige zuivelbereiding en vereeniging van krachten, met veel regt alle landbouwers oproept, om verbetering te brengen in de bestaande manier en gewoonte, ten einde duurzaam te kunnen concurreren met anderen op buitenlandsche markten.

Daarom bevelen wij dit nuttige geschrift allen aan, die de welvaart van zich zelve en van het vaderland op de beste wijze willen bevorderen.

1878-10-xx Knipsels over zijn aanstelling directeur Leidsche Melkinrichting

Leidsch Dagblad, 02/10/1878; p. 1/4

LEIDEN, 1 October.

— Volgens de Prov. Gron. Crt. zal tot directeur van de alhier op te richten boter- en kaasfabriek, waar volgens de verbeterde methode van zuivelbereiding gewerkt zal worden, aangesteld worden de heer J. Rinkes Borger, van Groningen.

Middelburgsche Courant, 03/10/1878; p. 2/4

— De *Prov. Gron. Ct.* kan mededeelen, dat een tweetal kapitalisten te Leiden het plan hebben aldaar een boter- en kaasfabriek op te richten, waar volgens de verbeterde methode van zuivelbereiding gewerkt zal worden. Is het blad wel ingelicht dan zal tot directeur dier fabriek aangesteld worden de heer J. Rinkes Borger van Groningen. Dit is dezelfde van wiens brochure, *Boter- en kaasfabrieken*, wij onlangs een uitvoerig overzicht gaven.

Leidsch Dagblad, 28/12/1878; p. 4/4

De Leidsche Melkinrichting.

Zij, die van af medio Maart 1879 tweemaal per dag **ONVERVALSCHTE MELK** aan huis bezorgd wenschen te hebben, worden verzocht zich **vóór 10 Januari** a. s. met nauwkeurig adres op te geven bij den Directeur.

De prijs is bepaald op **9 Cents per liter** gedurende de maanden **April, Mei, Juni, Juli, Augustus** en **September** en **10 Cents per liter** gedurende de overige maanden van het jaar.

Het kantoor is tijdelijk gevestigd **Nieuwsteeg N°. 25** en geopend, te beginnen met 26 December a. s., dagelijks, behalve 's Zondags, van 1 tot 3 uren.

De Directeur,
J. RINKES BORGER.

Leidsche Courant, 06/01/1879; p. 3/6

De Leidsche Melkinrichting.

De Ondergeteekende herinnert belangstellenden dat, tot en met 10 Januari, gelegenheid bestaat om zich aan te melden voor het ontvangen van **onvervalschte Melk**, die van af 15 Maart a. s. geregeld tweemaal 's daags aan huis bezorgd zal worden.

Tevens wordt, naar aanleiding van gevraagde inlichtingen, bericht, dat men zich **niet** behoef te verbinden voor eene bepaalde hoeveelheid.

Opgaven worden ingewacht bij den Ondergeteekende (adres **Nieuwsteeg N°. 25**), die tevens dagelijks van 1 tot 3 uur te spreken is voor diegenen, die hunne bestelling mondeling wenschen te doen of meerdere inlichtingen mogten verlangen.

De Directeur,
J. RINKES BORGER.

Leidsch Dagblad, 22/02/1881; p. 1/4

LEIDEN, 21 Februari.

Naar men verneemt, is de heer J. Rinkes Borger, directeur der Leidsche Melkinrichting, met de gouden medaille bekroond voor zijn **critisch verslag** over de laatst gehouden landbouwtentoonstelling te Leiden.

Lezing J. Rinkes Borger: *Kaas- en Boterbereiding*

ZOETERWOUDE / LEIDERDORP. Door den heer Rinkes Borger, directeur der Leidsche Melkinrichting, werd in de vorige week op eene vergadering van de leden der afdeeling „Zoeterwoude, Leiderdorp en omstreken” van de *Hollandsche Maatschappij van Landbouw* eene voordracht gehouden over de kaas- en zuivelbereiding, zoowel in ons vaderland als in andere landen.

Nadat hij had aangetoond dat in het begin dezer eeuw de kaas- en zuivel-industrie langzamerhand meer en meer begon toe te nemen en de prijzen der boter en kaas al hooger en hooger werden, tot omstreeks het jaar 1871, toen deze niet meer stegen, begon de spreker zijne rede in twee hoofdpunten te verdeelen, in deze vragen: wat is de toestand van Nederland op de wijze der kaas- en zuivelbereiding in andere landen? en wat is er te doen om dezen toestand te verbeteren?

Bij de behandeling der eerste vraag deed hij uitkomen het verschil dat er bestond tusschen de kaas- en zuivelbereiding in ons vaderland en in andere landen en besprak hij daarbij vooral deze industrie in Denemarken. In dit rijk werd veel gedaan om haar te verbeteren en het mocht zich verheugen reeds den hoogsten prijs voor de boter op de Londensche markt te hebben bekomen. Bij het mededeelen van den toestand op het gebied dezer industrie in ons vaderland was de spreker van oordeel dat er wel veel goede waar gemaakt werd, doch dat door bedriegerijen, om in het buitenland slechte waar voor beste te verkoopen, Nederland, zijn goeden naam verloren had; hij haalde daarvoor eenige feiten aan.

Bij de behandeling der tweede vraag gaf spr. te kennen dat volgens zijne mening in een toestand verbetering kon worden gebracht: in de eerste plaats door scholen op te richten, waarin door bekwame personen kosteloos onderwijs werd gegeven in de bereiding der boter en kaas; in de tweede plaats door inrichtingen in het leven te roepen, waarin op groote schaal de kaas- en zuivelbereiding konden plaats grijpen, en in de derde plaats door genootschappen tot stand te brengen, die voor de levering van degelijke waar konden zorg dragen en daardoor den goeden naam, thans door Nederland verloren, moesten trachten te herwinnen.

Voorts gaf spreker nog eenige nuttige - wenken aan den landbouw en eindigde zijne voordracht met zijn toehoorders dank te zeggen voor hunne oplettendheid.

Eene levendige toejuiching bewees dat de aanwezigen zeer voldaan waren en instemden met het gevoelen van den spreker, waarna de Voorzitter namens de vergadering hem dank zeide voor zijne gehoudene voordracht, die hij geheel belangeloos had gedaan.

Schager Courant, 18/09/1881; p. 2/4

— Door de afdeeling Leiden en omstreken der Hollandsche maatschappij van Landbouw, zullen worden afgevaardigd naar de algemeene vergadering te Schagen, de Heeren J. Rinkes Borger en J. D. Speet.

LANDBOUWCONGRES TE WAGENINGEN. II,

Wageningen, 28Juni.

Hedenmorgen begonnen de werkzaamheden met frisschen moed.

.....

In de eerste afdeeling werd behandeld:

Wat leert de ondervinding, ten opzichte van groote of kleine boter-opbrengst bij afrooming der melk beneden 7° C. (ijsmethode), bij afrooming op ongeveer 10 ° C. (koudwatermethode) en bij afrooming op 12° a 14° C. (in gewone kelders) en bestaat er verschil van boter-opbrengst, met het gebruik hooge en van vlakke melkvleuten bij de koudwater methode?

De heer **Rinkes Borger** acht congressen minder geschikt, om onderdeelen van landbouw en zuivelbereiding te behandelen; de gevoelens zullen echter in deze zeer weinig verschillen. Spr. is in het onzekere wat men door voldoende boterop-brengst verstaat; wil men de grootste hoeveelheid boter halen, moet men bij de Schwartze-methode bepaald ijs gebruiken.

De ondervinding in Hollandsch Noorderkwartier, zegt de heer van Gijtenbeek, leert, dat ijs de voorkeur boven koud water verdient.

Conclusie: de kosten in het midden latende verdient ijsgebruik de voorkeur.

Vervolgens werd besproken:

Welke ondervinding heeft men in Nederland reeds opgedaan bij het gebruik van melkcentrifuges. „Verdient het afroomen der melk door centrifugeeren de voorkeur boven het af koelingsstelsel, zoo ja, in welke gevallen.”

De heer Löhnis zegt, dat bij iemand eene centrifuge werd gedreven door twee ossen, doch onvoldoende omwentelingsnelheid had, 3900 in plaats der noodige 5000 wentelingen per minuut. Er was van 29 tot 50 liter melk noodig voor 1 KG. boter. Vele proeven waren onbevredigend. De ondervinding van melkcentrifuges, zegt de heer **Rinkes Borger** is nog zeer onbestemd. Is de centrifuge soms schadelijk aan de boterqualiteit door de groote verdeeling der melk? In den herfst blijkt de room niet genoeg omhoog te komen, weshalve dan eene centrifuge zeer bepaald is aan te raden. In het algemeen is geen beslist oordeel uit te spreken.

De heer Heuff acht nog bepaald noodig dat een onderzoek worde gedaan omtrent de werking van centrifugen voor kaasmakerij. Voor boter waren centrifugen bepaald beter dan afkoelingsmethode.

De heer Rinkes Borger zegt dat centrifugen voor fijne qualiteiten niet geschikt zijn.

Conclusie: Centrifugen alléén geschikt voor stoombeweegkracht; de heer Rinkes Borger handhaaft echter zijne meening. De heer van Geijtenbeek meent echter het gehalte der melk in warme en koudere tijdperken in aanmerking te moeten nemen, bij het stellen der centrifugen.

De vergadering vereenigt zich met de meening van den heer **Rinkes Borger** dat er nog niet genoeg ondervinding in deze zaak is opgedaan, omdat centrifugen nog van te korten datum zijn.

Welke ondervinding heeft men bij het gebruik van verschillende soorten: zout bij de zuivelbereiding opgedaan? - luidde de volgende vraag.

De Voorzitter heeft het Luneburger zout in Frederikhoord als ongeschikt, te scherp, zien werken op de boter; een zachter zout is noodig.

De heer **Rinkes Borger** achtte het Leidsche zout zeer best; het bevat 1 pCt. meer zoutgehalte dan Luneburger.

De Broekema, der Landbouwschool, zegt dat het Luneburger zout niet spoedig genoeg en moeilijk verpekelt.

Conclusie: het beste is het beste. (*Algemeen gelach, en instemming.*)

Hebben de nieuwe methoden van boterbereiding hier te lande reeds genoegzame resultaten opgeleverd, om met toepassing daarvan de Nederlandsche boter op buitenlandsche markten, wat waardeering en te bedingen prijzen betreft, met die van andere staten te doen concurreren? Zoo niet, welke maatregelen kunnen tot dat doel genomen worden? is de volgende vraag die ingeleid wordt door den heer Broekema, die aanstelling wenscht van adviseurs van zuivelbereiding. Spreker vindt overal verscheidenheid en zou daarom liever alle zuivelbereiders op dezelfde wijze willen zien arbeiden. Een geheel afgeronde wetenschap in zuivelbereiding bestaat er nog niet, doch de adviseurs zouden wel raad weten met de hun gedane vragen; zij zouden de, meestal niet juist gedane vragen, zeer nauwkeurig kunnen stellen, en dan aan het proefstation kunnen indienen.

Leeuwarder Courant 1882-11-15

I N G E Z O N D E N .

Geachte Heer Redacteur!

In uw nummer van heden zie ik, dat door u uit het *Maandblad van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw* is overgenomen een door mij geschreven en geteekend opstel over den invloed van *kunstaboter* op den handel in *natuurboter*. Terwijl ik u mijne erkentelijkheid betuig voor de attentie aan mijn opstel bewezen, acht ik het toch, tot recht verstand niet ondienstig u er op te wijzen, dat mijn artikel *speciaal Hollandsche toestanden* op het oog had en niet in allen deele op Friesland toepasselijk is. Om b. v. te beweren, dat de Friesche *boter* van de Engelsche markt is verdrongen is eenvoudig *onzin*.

Wel ben ik overtuigd dat ook in Friesland, met 't oog op de massa Friesche botervaten die voor kunstboter worden gebruikt, maatregelen tegen het kwaad zeer gewenscht zijn en verheug er mij daarom over, dat u mijne denkbeelden wilt helpen verspreiden, maar u zult mij toch verplichten, dit schrijven te plaatsen, om daardoor te helpen verhinderen, dat ik in het oog mijner vrienden in Friesland *onzin* verkondig.

Leiden, 12 Nov. 1882.

Met hoogachting,

Uw dv. Dienaar,

J. RINKES BORGER.

(Wij voldoen gaarne aan het verzoek van den heer **Rinkes Borger**, hoewel wij overtuigd zijn, dat de Friesche landbouwers volkomen zullen hebben begrepen, dat in bedoeld schrijven van den heer **R. Borger** is bedoeld alléén Hollandsche toestanden, gelijk op meer dan eene plaats wordt gezegd.

Juist de omstandigheid, dat het goed geschreven stuk van den heer **Borger** als een waarschuwend teeken voor onze provincie onzen landbouwers niet geheel onbekend mogt blijven, heeft ons genoopt het te doen overdrukken. (RED.)

Leeuwarder Courant 1883-04-13

ZUIVELBEREIDING.

J. RINKES Jr. te *Arnhem* geeft uit:

PRAKTISCH LEESBOEK

OVER

ZUIVELBEREIDING

DOOR

J. RINKES BORGER,

Directeur der Kaas- en Roomboterfabriek te Leiden.

Met 48 figuren tusschen den tekst.

Prijs f1.25.

Dit Boekje is in elken goeden Boekwinkel voorhanden, terwijl de Uitgever het, op franco aanvraag, na ontvangst van een postwissel voor het bedrag, *franco* door het geheele land verzendt.

BOTERHANDEL.³

Daar ligt dan nu onze buitenlandsche boterhandel op zijn oor. De opkoopters bieden nog 25 à 30 cents, of willen de waar in 't geheel niet meer. Wat zou daarvan de oorzaak zijn? Doodeenvoudig dit: dat men in het buitenland niet langer van plan is, goed geld te geven voor de knoeierijen, die daar uit ons land worden aangevoerd en onder den naam van Hollandsche boter worden aangeboden.

Niet dat in ons heele land geen goede boter meer wordt vervaardigd of verzonden, - zooverre zijn we gelukkig nog niet; - maar men ziet het wel eens meer, dat de goeden het met de kwaden moeten bekopen. Voor eenigen tijd kreeg zelfa de Directeur van de Roomboterfabriek te Leiden, de heer Rinkes Borger, bericht uit Engeland, dat hij moest zorgen, alle merken van zijne vaten vóór de aankomst te Londen te doen verdwijnen, die deden zien, dat de boter uit Holland kwam, want men wilde geen Hollandche boter meer.

Twee oorzaken zijn voor deze treurige verschijnselen te vinden; eerstens de toename van de fabricatie van kunstboter, die op de buitenlandsche markten voor koeboter wordt aangeboden en verkocht, - en ten andere, de verbazend slechte bereiding van de natuurboter, vooral in deze streken, die naar het buitenland wordt verzonden. Dat de kunstboter zulk een opgang maakt, kan ons niet meer verwonderen, als we in aanmerking nemen, dat de vervaardiging van dit product reeds zulk een hoogte van volmaaktheid heeft bereikt, dat het zelfs voor deskundigen somtijds onmogelijk is, ze van de natuurboter te onderscheiden, zonder hulp van de scheikunde in te roepen of de smeltingsproef toe te passen. Maar dit neemt niet weg, dat de afnemers het eenmaal moede worden, de zoo keurig bereide valsche waar voor echte te koopen en dientengevolge wantrouwen ze nu ook onze werkelijke natuurboter.

Een Duitsch blad verkondigde zelfs voor eenige weken heel eenvoudig en onschuldig(?) dat Nederland geen echte, onvervalschte koeboter meer uitvoerde, maar de producten hier te lande, alle hun weg vonden naar de margarine-boterfabrieken, om tot kunstboter verwerkt te worden. Dat dergelijke berichten onzen buitenlandschen boterhandel niet weinig benadeelen, spreekt wel van zelf. Het is daarom te hopen, dat de Regeering weldra afdoende maatregelen neme, om de fabrikanten van kunstboter te dwingen, hunne waren *onder haren werkelijke naam* uit te voeren en aan de markten aan te bieden.

Het andere genoemde bezwaar is de slechte bereiding der natuurboter in deze streken. Nergens in ons heele land staat toch de boterbereiding op zulk een laag peil, als juist hier. En geen wonder; niet alleen ontbreekt hier elke prikkel om goede boter te maken, maar veeleer is het der boeren onmiddellijk voordeel, de waren zoo min mogelijk te bewerken. Sedert jaren toch komen de opkopers bij de boeren aan huis, vragen enkel de hoeveelheid der te koop zijnde boter, veelal zonder de waar te keuren, bieden den door hunnen lastgever bepaalden prijs en nemen daarvoor gewoonlijk den heelen voorraad mede. Of de boter nu van goede of van slechte kwaliteit is, doet niets ter zake, - daar wordt geen cent meer of minder om betaald; - als het gewicht er maar is, dan is het voldoende. Welke boerin zal er nu werk van maken, hare boter behoorlijk te kneden, - te

3 Dit verslag stond als eerste in de Schoonhovensche Courant en werd daarna over genomen door meerdere couranten, deze is uit de Nieuwe Gorinchemsche Courant. De letterlijke tekst stond echter ook in de Leeuwarder Courant. (ZHN.)

meer daar de wicht door het kneden en uitwasschen vrij wat vermindert Liever vullen sommigen de boterklompen van binnen met aardappels, zout enz.; deze toch zijn goedkooper dan boter. Dit mengelmoes nu van goede en slechte boter, soms met het zoeven genoemde aanvulsel er bij, wordt in tonnen gesmakt, doorengestampt en naar Engeland verzonden, om aan de Londensche markt voor *Hollandsche koeboter* verkocht te worden.

En dat zijn dan de producten uit eene streek, die uitmunt door goede grasweiden, waar de boter van nature van uitmuntende kwaliteit is en waar dit voortbrengsel met succes tegen het beste der wereld moest kunnen concurreeren.

Als van zelf rijst nu de vraag: zal die toestand zoo moeten blijven, - zal de buitenlandsche boterhandel zoo op eene en voor altijd uit zijn, tot groot ongerief en niet minder tot schade onzer boeren? Gelukkig kan die vraag ontkennend beantwoord worden; - maar dan moeten ook de handen uit de mouwen gestoken worden. Nederland heeft in het buitenland met de boter altijd in de voorste gelederen gestaan ; - zou dan het meest begunstigde deel die oude plaats niet kunnen herwinnen en handhaven?

Heel gemakkelijk. Ik zou zelfs durven beweren, dat dit voor deze streken op dit oogenblik geheel in de hand is van den ondernemer, die de boter naar Engeland zendt. Zie hier den aangewezen weg: De opkoozers krijgen in last, om voor *zeer goede* boter (1ste kwaliteit) flinke prijzen te besteden, - voor boter 2de soort een stuiver tot een dubbeltje minder, - en voor slechte, niet goed bereide boter den halven prijs. Wis en zeker, dat de laatste soort onmiddellijk verdwijnt en al de boeren zich beijveren zullen, om 1ste soort boter te verkrijgen.

Maar de prijzen moeten aanmerkelijk verschillen. Wordt de opgekochte waar dan soort bij soort gehouden en onder een vast merk verzonden, dan valt het niet te betwijfelen, of de aangeboden boter zal het tegen de beste Deensche, Holsteinsche en welke er ook al meer komt, kunnen uithouden.

En doet er geen enkele ondernemer op, die deze wijze van inkoopen en verzenden volgen wil, dan ligt het, dunkt me, op den weg der Landbouw-Afdeelingen, om hier handelend op te treden en middelen te beramen, om eens geregelde verzending onder genoemde voorwaarden in het leven te roepen.

Het geldt hier een algemeen belang!

Noordeloos

Corbijn

1883-06-09

Lezing in Zeeland Noordwelle

Onbekende krant is mogelijk de Middelbursche Courant, in andere Zeeuwsche kranten werd er ook aandacht aan geschonken

[onbekende krant], 09/06/1883; p. 2/2

 De heer **J. RINKES BORGER**, directeur der Leidsche melkinrichting zal, **Dinsdag 12 Juni** 's avonds te zes uur in het Schoollokaal te **NOORDWELLE**

eene VOORDRACHT

houden over **BOTERBEREIDING en MELKERIJ**. Alle belanghebbenden en belangstellenden in bovengenoemde onderwerpen kunnen die voordracht bijwonen tegen een entree van **f 0,50** per persoon. Dames hebben vrijen toegang.

'T BESTUUR DER LANDBOUW-SOCIËTEIT
te Noordwelle.

[onbekende krant], 16/06/1883; p. 2/4

— De landbouwsociëteit te Noordwelle hield zich in den laatsten tijd ernstig bezig met de vraag of de oprichting te Renesse van een boter- en kaasfabriek wenschelijk was. Nadat reeds in onderscheidene vergaderingen de zaak ter sprake was gebracht, werd op voorstel van eenige leden de heer Rinkes Borger, directeur der boter- en kaasfabriek te Leiden, uitgenoodigd zijn oordeel in deze te doen kennen. Deze trad Woensdag-avond op in eene vergadering welke, tegen een matige entree ter bestrijding der onkosten, voor ieder toegankelijk gesteld was. Hij betoogde de wenschelijkheid der oprichting van bedoelde fabriek in 't algemeen en toonde aan dat ook hier in Schouwen de zaak alleszins uitvoerbaar is. Onderscheidene vragen tot spreker gericht, werden met groote duidelijkheid beantwoord. In hoeverre deze meting vruchtbaar werken zal, moet de toekomst leeren, doch zeker is dat voorstanders in deze zaak versterkt zijn in hun gevoelen dat de oprichting eener fabriek alhier mogelijk is. *N. Rott. Crt.*

Leeuwarder Courant 1883-09-20

— Te Leiden zijn tal van personen ziek geworden door het gebruik van **slechte melk**, en wel melk van de Leidsche melkinrigting. De directeur, de heer **J. Rinkes Borger**, geeft daaromtrent in het *L. Dbl.* de volgende inlichtingen:

„Toen ik j.l. Zaterdag ontdekte, dat de bewuste ziekte, waardoor ook twee mijner kinderen waren aangetast, aan de melk werd toegeschreven, heb ik onmiddellijk alles in het werk gesteld om door een grondig onderzoek zoowel van het materieel aan de inrigting zelf, als van het rundvee en het materieel der melk-leveranciers, de oorzaak van het kwaad te ontdekken.

„Bij dat onderzoek heb ik niets anders kunnen ontdekken dan een ernstig zieke koe, eigenaar de veehouder G. Goedhart te Leiderdorp. Van dit geval gaf ik onmiddellijk kennis aan de beroegde autoriteit, terwijl het zieke beest door den rijksveearts is onderzocht. Het resultaat van dit onderzoek stel ik mij voor later mede te deelen.]

„Ofschoon in de contracten der Leidsche melkinrigting onder meer is opgenomen, dat de leverancier verplicht is bij eventuele ziekte onder zijn rundvee daarvan onmiddellijk kennis te geven aan den directeur der melkinrigting, en de melk van dat zieke vee voor de volle waarde, mits afzonderlijk, te leveren, opdat zij aan de inrigting vernietigd kan worden, heeft dezo leverancier, alleen met het doel om de ziekte van zijn vee te verzwijgen, de onverantwoordelijke ligtzinnigheid gehad de melk van het zieke beest bij die der gezonde koeijen te voegen.

„Om het publiek' voor een herhaling van zulk een geval te vrijwaren heb ik:

„1ste aan G. Goedhart de verdere levering van melk opgezegd;

„2de al de melkleveranciers opgeroepen, hun het onverantwoordelijke van een dussdanige handelwijze onder het oog gebragt en door een nieuw contract op dergelijke handelingen eene aanzienlijk hoogere boete gesteld.”

Plan voor vereniging tegen knoeierij in de boterhandel

In het weekblad *De Boterhandel, courant voor den handel in boter, butterine, margarine en aanverwante artikelen*, te Rotterdam, bij Nijgh en Van Ditmar verschijnende, komt een reeks artikelen voor over de knoeierijen in den boterhandel. Na de verschillende plannen, om die knoeierijen te weren, te hebben nagegaan, komt de redactie tot de aanbeveling van het denkbeeld, door den heer **Rinkes Borger** uitgesproken: het stichten eener vereniging tot bevordering van den handel in natuurboter en vraagt daarvoor steun door toezending van naamkaarten.

Zij zegt over dat denkbeeld o.a. het volgende :

Wat moet het karakter van die vereniging zijn ?

Die vereniging zij niet een handels vennootschap, die een groot kapitaal vereischt, die tot einddoel winstbejag heeft en die bij het publiek geen grooter vertrouwen geniet dan elke andere eigenbaatzuchtige maatschappij, maar die vereniging zij een zedelijk lichaam, dat tot eenig doel heeft: het bevorderen van den handel in natuurboter; dat geen kapitaal behoeft en dat dientengevolge bij het publiek een vertrouwen geniet als elke vereniging die niet het eigen- maar het algemeen belang beoogt.

Wat zal de werkkring dier vereniging zijn ?

Dat zal blijken bij het beantwoorden der andere vraag: welke middelen dienen verder te worden aangewend tot wering van knoeierijen ?

Voor het binnenland.

Men trachte niet de kunstboter, maar de natuurboter een kenmerk te geven; men wende zich dus tot de handelaren in het natuurproduct, tot hen die thans klagen, en men zorge dat het regel worde dat ieder, die boter verkoopt, aan den koper een uitdrukkelijke en schriftelijke verklaring geve, dat wat hij verkoopt is natuurboter, De groothandelaar drukt dat bijv. in 't ooglopend op zijn factuur, of op elk vat wat hij levert, de winkelier op het vel papier waarmede de stukken boter plegen bedekt te worden. En „men” zorge tevens dat het ptibliek van deze nieuwe gewoonte behoorlijk worde ingelicht.

De „men,” die voor een en ander zorgen moet, is de vereniging.

Verder worden nog een aantal wenken gegeven, ook voor het buitenland.

Knoeierijen in den boterhandel, aard en omvang, invloed en de middelen om ze te weren.

De Redactie van *De Boterhandel* heeft in verschillende hoofdartikels besproken de plannen, door anderen ontwikkeld in zake de knoeierijen in den boterhandel, en tracht uit het goede daarbij opgespoord, zelve een nieuw plan op te bouwen. Zij doet dit in de beide laatste overzichten volgende wijze:

De heer Rinkes Borger heeft een denkbeeld uitgesproken, dat wij wenschen op te nemen: „vereenigen”. Dat schijnt ons inderdaad de eerste voorwaarde als men trachten wil in deze iets tot stand te brengen. En daarom schrijven wij in ons plan, dat de middelen tot wering van knoeierijen moet aangeven, bovenaan: Er worde door het geheele land opgerigt eene Vereeniging tot bevordering van den handel in natuurboter. (1)

Wat moet het karakter van die vereeniging zijn?

Die vereeniging zij *niet* een *handels*-vennootschap, die een groot kapitaal vereischt, die tot einddoel winstbejag heeft en die bij het publiek geen grooter vertrouwen geniet dan elke andere eigenbaatzuchtige maatschappij, maar die vereeniging zij een zedelijk lichaam, dat tot eenig doel heeft: het bevorderen van den handel in natuurboter; dat geen kapitaal behoeft (2) en dat dientengevolge bij het publiek een vertrouwen geniet als elke vereeniging, die niet het eigen- maar het *algemeen* belang beoogt.

Wat zal de werkring dier vereeniging zijn?

Dat zal blijken bij het beantwoorden der andere vraag: Welke middelen dienen verder te worden aangewend tot wering van knoeierijen ?

Voor het binnenland.

Men trachte niet de kunstboter, maar de natuurboter een kenmerk te geven, men wende zich dus tot de handelaren in het natuurproduct, tot hen, die thans klagen, en men zorgt dat het regel worde, dat ieder die boter verkoopt aan den koper een uitdrukkelijke en schriftelijke verklaring geve, dat wat hij verkoopt is *natuurboter*. De groothandelaar drukt dat bijv. in het ooglopend op zijn factuur, of op elk vat dat hij levert, de winkelier op het vel papier, waarmede de stukken boter plegen bedekt te worden. En „men” zorge tevens dat het publiek van deze nieuwe gewoonte behoorlijk wordt ingelicht.

De „men”, die voor een en ander zorgen moet, is **de Vereeniging**.

Welligt wordt hier de opmerking gemaakt, dat dat niets zal helpen, dat hij, die nu kunstboter verkoopt voor natuurboter, ook niet schromen zal een valsche verklaring af te geven. Men zal echter bij eenig nadenken spoedig inzien, dat er een groot verschil bestaat tusschen de stilzwijgende misleiding en het uitdrukkelijk bedrog, dat schriftelijk geschiedt, zwart op wit.

Maar vooraf maakt men op deze wijze het *bewijs* van het bedrog gemakkelijk. Thans is bij de vervolgingen altijd het verdedigingsmiddel: ik heb niet gezegd, dat het natuurboter was. Dat middel zal niet meer opgaan. En eindelijk zal hij, die aldus bedriegt, ook vallen onder het bereik der

nieuwe strafwet, die dan slechts straft als „listige kunstgrepen” zijn aangewend, waaronder dit geval behoort, zoodat wij van de Regering niets meer behoeven te vragen.

En meent men zich ook zóó niet op de politie te kunnen verlaten, welnu, men ga een stap verder en onderzoekte geregeld zelf of er bedrogen wordt. Naar een vast stelsel onderzoekte men stad voor stad, wijk voor wijk wie kunstboter verkoopt met de verklaring dat het natuurboter is, en diene tegen den bedrieger een aanklagt in.

De „men”, die onderzoeken moet, is **de Vereeniging**.

En hetzelfde wat de Nederlander haten zou indien het geschiedde door de politie, zal hij toejuichen nu het plaats heeft door particulieren, die handelen in het algemeen belang.

Ten derde zorge men, dat ieder in staat zij om op gemakkelijke en goedkoope wijze zijn boter te doen onderzoeken. Van dit denkbeeld, mits op praktische wijze verwezenlijkt, stellen wij ons veel voor. Ieder twijfelt tegenwoordig als hij boter koopt, of hij niet kunstboter ontvangt. Enkelen laten ze daarom onderzoeken, maar die enkelen zouden zeer velen worden, indien men slechts wist waar men zich vervoegen moet en - dat het onderzoek weinig kost. Maar het groote publiek weet met dergelijke zaken geen weg en meent dat ze zeer veel kosten. Opzettelijk hebben wij er dezer dagen eens met verschillende personen over gesproken en onder die allen was er slechts één, die wist, dat er in Amsterdam een commissie bestaat, van gemeentewege aangesteld, om ook voor particuliere levensmiddelen te onderzoeken. Men zorge, dat dat anders worde. Maar - hier hangt alles van de uitvoering af; zal dit middel hulp brengen, dan moet men zorgen, dat het *algemeen* bekend zij, dat ieder wete waar men moet aankloppen om zijn boter onderzocht te krijgen; dat daarbij slechts weinig omslag noodig, dat het zelfs zeer gemakkelijk zij en dat het zeer weinig kost, b.v. 50 ct.

De „men” die zorgen moet is alweer **de Vereeniging**. Daarvoor moet de vereeniging niet - voorloopig althans niet - een eigen proefstation stichten, maar zij stelle zich in betrekking met een dergelijke reeds bestaande, particuliere of openbare inrigting en daar zal het haar niet moeilijk zijn de onderzoekingen goedkoop gedaan te krijgen, als er, zooals te verwachten is, vele moeten gedaan worden. En opdat men het de menschen toch vooral gemakkelijk make, ware het wenschelijk in iedere gemeente van eenige beteekenis (te beginnen met de groote steden) iemand te hebben, die de te onderzoeken monsters aanneemt en naar het proefstation opzendt.

Zoo zal dus ieder worden in staat gesteld om op gemakkelijke wijze zelve op te sporen wie hem bedriegt en wie niet. Verder zal wat wij hier boven noemden: de noodzakelijkheid om ter misleiding een valsche verklaring af te geven en de vrees voor de strafwet reeds veel geknoei voorkomen, en eindelijk zal ook de vrees van openlijk een knoeier te worden genoemd (ook daarvoor zorge de Vereeniging) niet hare uitwerking missen. Al deze middelen, samen genomen, komen hierop neder: men maakt het gemakkelijk het bedrog te ontdekken en dit weet ieder, die ooit eenige studie van het strafregt gemaakt heeft: wat misdrijven voorkomt is niet voornamelijk de zwaarte der straf, maar wel in de eerste plaats de zekerheid, dat zij ontdekt zullen worden.

Worden de genoemde middelen goed aangewend, dan is het onze overtuiging, dat het in Nederland weldra gewoonte zal worden de kunstboter te verkoopen onder haar eigen naam.

(Slot volgt.)

Knoeijerijen in den boterhandel.

Zooals men weet werd op de buitengewone algemeene vergadering der „*Hollandsche Maatschappij van Landbouw*” in maart 1883 eene commissie benoemd tot het opsporen van middelen om de knoeijerijen in den boterhandel tegen te gaan.

Deze commissie, bestaande uit de heeren: J. Zijp Kz., P. Buis Jr., B. Wijsman Hz., J. M. de Kuijser en J. Rinkes Borger, heeft een uitvoerig rapport uitgebragt, dat zij eindigt met het voorstellen van de volgende conclusie: De algemeene vergadering acht het wenschelijk, dat, ter bestrijding van de knoeijerijen in den boterhandel, worde opgerigt eene vereeniging tot bescherming van den handel in natuurboter.”

In de concept-statuten van deze op te rigten vereeniging komen o. a. de volgende bepalingen voor :

- a) De vereeniging tot bescherming van den handel in natuurboter heeft ten doel de belangen van dien handel, zoowel binnen- als buitenlands, te bevorderen en speciaal den nadeeligen invloed te bestrijden, die voortvloeit uit het verkoopen van zoogenaamde kunstboter onder den naam van natuurboter.
- b) De vereeniging maakt tot haar doel gebruik van alle eerlijke middelen, die onder haar bereik vallen, en stelt zich o. a. voor om:
 - 1) Door onderzoek en publiciteit betere denkbeelden over boter en haar vervaardiging te verspreiden en het publiek bekend te maken met het verschil in de werkelijke waarde van natuurboter en kunstboter.
 - 2) Alle pogingen aan te wenden om het onderzoek van boter beter en gemakkelijker te maken. In de eerste plaats door het uitschrijven van eene belangrijke prijsvraag en verder door alle andere middelen te streven naar eene methode van onderzoek, die ook den niet wetenschappelijk gevormde in staat stelt om spoedig en zeker te constateren of boter is natuurboter of kunstboter of een mengsel van beiden.
 - 3) Het publiek in te lichten omtrent handelaars en winkeliers, die zich bij de vereeniging aansluiten en zich, onder contróle der vereeniging, verbinden boter niet anders dan onder den waren naam en het soort te verkoopen.
 - 4) Te streven naar eene onderlinge samenwerking tusschen de verschillende eerlijke handelaars, ten einde door gezamenlijke krachten den goeden naam der Hollandsche boter te bevestigen en te versterken.
 - 5) Haar invloed aan te wenden om, zoo noodig, van ‘s-Rijks Regering en van Gemeentebesturen wetten en reglementen te verkrijgen, die het doel der vereeniging in de hand kunnen werken.
 - 6) In het buitenland de aandacht te vestigen op de Hollandsche natuurboter en op de waarborgen, die door het streven der vereeniging in het vervolg bij het koopen van boter zullen worden in het leven geroepen.
 - 7) Te streven naar het verzamelen van vertrouwbare gegevens tot het samenstellen van eene statistiek van productie en uitvoer van Hollandsche natuurboter.

Rapport van de commissie tot het opsporen van middelen om de knoeijerijen in den boter handel tegegen te gaan⁴

Mijne heren!

De commissie, benoemd volgens besluit van de buitengewone algemeene vergadering der *Hollandsche Maatschappij van Landbouw* van Maart 1883, tot het opsporen van middelen om de knoeijerijen in den boterhandel tegen te gaan, heeft vol belangstelling de haar opgedragen taak ter hand genomen en thans de eer u het volgende te rapporteren:

Het is een algemeen bekende waarheid, dat de goede naam der Hollandsche boter in de laatste jaren is achteruitgegaan, dat als gevolg daarvan de vraag naar Hollandsche boter is verminderd en de prijzen betrekkelijk zijn gedaald. De schade, die daardoor veroorzaakt wordt, komt natuurlijk ten laste van den veehoudenden landbouw.

Volgens het oordeel uer commissie is de genoemde achteruitgang voor een gedeelte te wijten aan vermindering van kwaliteit. Het ligt niet op onzen weg, daarover verder uit te weiden, noch de vraag te behandelen, of de genoemde kwaliteits-vermindering veroorzaakt wordt door betere cultuur der weilanden, tengevolge meerdere bemesting, of wel door de mindere zorg en kennis der botermaaksters. Volledigheidshalve achten wij ons allen verplicht het feit te constateren en er uwe aandacht op te vestigen. Het is onze hartelijke wensch, dat de commissie, die zich bezig houdt met het organiseren van vakscholen voor zuivelbereiding, veel mogen bijdragen om gebrekkige kennis op dit gebied te helpen bestrijden en om betere denkbeelden, omtrent boterbereiding en hare eischen, te helpen verspreiden.

Zoekt de commissie dus de oorzaak van de depreciatie der Hollandsche boter voor een gedeelte bij dat product zelf, ze is toch innig overtuigd, dat die oorzaak voor een ander, ja - voor het grootste gedeelte, gezocht moet worden bij den handel in boter en vooral bij den invloed, die de zoogenaamde kunstboter en de wijze waarop deze verkocht wordt, daarop uitoefent.

Wij veroorlooven ons, oom dit duidelijk te maken, de volgende uitweiding:

Toen in het tijdperk, dat ongeveer met het jaar 1850 aanvangt, de prijzen der natuurboter geregeld en belangrijk omhoog gingen, deden vele spaarzame huismoeders pogingen om een surrogaat voor die dure boter te vinden. Het resultaat dier pogingen was gewoonlijk een succes, dat met veel ophef werd publiek gemaakt, maar later bleek zeer voorbarig te zijn uitgesproken. Men word telkens opnieuw overtuigd, dat het hoogst moeilijk is, een surrogaat te vinden voor het product, dat door gastronomen teregt het lekkerste vet der aarde wordt genoemd.

Het streven echter om die, steeds duurder wordende boter te vervangen, bleef niet beperkt tot de spaarzame huismoeders. Ook mannen van kennis en energie zochten dien steen der wijzen. Een dezer, de heer Mége Mourriez, ontving van keizer Napoleon III de opdracht, een surrogaat voor boter te vinden, ten dienste van het leger en van de werkende klasse, en hij slaagde er in het product zamen te stellen, dat wij kennen als kunstboter, en dat thans nog in hoofdzaak dezelfde zamenstelling heeft, zooals de heer Mourriez die uitvond.

4 Maandblad voor Augustus de H. M. v. L.

Waarschijnlijk tengevolge van den Fransch-Duitschen oorlog kwam het nieuwe product, dat in 1870 werd uitgevonden, eerst in 1873 geregeld in den handel en zeker heeft zelden eene industrie een zoo kolossalen opgang gemaakt als deze. Vooral Nederland bleek een vruchtbare bodem voor de jonge plant. Ook in Frankrijk, België, Amerika enz. wordt kunstboter vervaardigd, maar nergens in die hoeveelheid als in ons land.

Nederland telt minstens 70 fabrieken, waaronder zijn wier inrigting toelaat eenige duizenden kilo's kunstboter per dag te maken. De waarde van de margarine, die jaarlijks uit Frankrijk, Oostenrijk en vooral uit Amerika in ons land wordt ingevoerd, bedraagt ettelijke millioenen guldens.

Het ligt voor de hand, dat de aanvoer aan de wereldmarkt van eene zoo aanzienlijke hoeveelheid van een artikel, dat voor hetzelfde doel gebruikt wordt als de natuurboter, invloed moest uitoefenen op den verkoop van deze en verklaarbaar is de angst van velen, die in de vervaardiging van natuurboter hun middel van bestaan vinden, bij de uitbreiding der nieuwe industrie. Het is dan ook niet te berekenen welk eens enorme schade aan den veehoudenden landbouw in Nederland zou worden toegebracht, wanneer werkelijk het kunstproduct dat van de natuur volkomen evenaarde. De totale ondergang van de meokrapteelt hoort «e leerd hoe wieaelralUg de duurzame waarde van om landbouwproduct zijn kan.

Voor de natuurboter-industrie is dan ook wan het hoogste gewigt de vraag, „zal de kunstboter de natuurboter geheel verdrijven of althans everbodig maken?” De commissie meent, dat zij geen ernstige tegenspraak zal vinden, als zij die vraag volmondig ontkennend beantwoordt. Het beste bewijs daarvoor is wel het feit, dat het publiek verre de voorkeur geeft aan het natuurproduct boven dat der kunst. Naar onze meening moet die voorkeur van het publiek de basis zijn, waarop door de vervaardigers der natuurboter den strijd tegen den invloed der kunstboter wordt gestreden.

Het is bekend hoe reeds herhaaldelijk van de zijde van den landbouw is aangedrongen op het nemen van maatregelen tegen den kunstboterstroorn. Die aandrang heeft zich het krachtigst geuit in den wensch van enkele belanghebbende veehouders, die eenvoudig willen, dat de Regering het vervaardigen en den verkoop van kunstboter bij de wet zal verbieden⁵. Wij vermelden hier den onzinnigen eisch alleen als de uiterste grens van eene rigting, die in dezen alleen hulp van de Hooge Regering verwacht. Die rigting heeft een zekeren vorm gekregen in de Amerikaansche wet van 30 Mei 1882 (Sheldonbill), waarbij het verboden is kunstboter of kunstkaas anders te verkoopen als in eene verpakking, waarop met groote letters den juisten naam van het product is aangebragt. In Engeland word eene dergelijke wet te vergeefs voorgesteld; toch telt het denkbeeld zelf, ook ten onzent, vele voorstanders.

Uwe commissie stelt zich van eene dergelijke wet weinig voor, omdat ze zoo gemakkelijk te ontduiken is en vooral omdat er een zoo omvangrijke contróle aan verbonden is. Wij meenen, dat de belangen der natuurproducenten niet in de eerste plaats door de Regering, maar wel door de belanghebbenden zelve moeten worden bepleit, en wel door het aanwenden van alle eerlijke middelen om de straks genoemde voorkeur van het publiek te versterken en door het publiek in de gelegenheid te stellen die voorkeur te bevredigen.

5 Volgens de jongste berigten uitr Amerika is een dergelijke wet in den Staat New-York aangenomen

In enkele grove trekken wenschen wij aan te geven, op welke wijze dit kan plaats hebben door een oogenblik stil te staan:

1. Bij de vervaardiging van kunstboter.
2. Bij den verkoop van kunstboter.

Volgens de voornaamste geschriften over kunstboter die wij kennen ⁶⁾, wordt het product vervaardigd door eene innige vermenging van de margarine, olijfolie of arachidenolie, melk en natuurboter. Hierbij wordt gevoegd kleurrel om de kleur, en somtijds aromatische extracten om den geur der natuurboter na te bootsen.

Volgens de volksopinie echter wordt voor de fabricatie eveneens gebruikt: varkensreusel, raapolie, paardenvet enz. enz. Welnu, het ligt op den weg der natuurbotervrienden om zulks te onderzoeken. Blijkt het, dat de volksopinie waarheid spreekt, dan is het pligt om zulke publiek te maken. Dan heeft men het voorregt, daardoor de voorkeur van het publiek voor natuurboter te versterken.

De kunstboter is even voedzaam en verteerbaar als natuurboter, zeggen de heeren schrijvers⁷⁾ en op gezag van prof. Mayer wordt dit oordeel door sommige kunstboterfabrikanten luide den volke verkondigd. Naar onze meening is dat oordeel eenzijdig, omdat het steunt alleen op het onderzoek van de beste soorten kunstboter. Er wordt echter ook in aanzienlijke hoeveelheid tweede en derde soort kunstboter vervaardigd, en wij achten het zeer gegrond te twijfelen of deze ook zoo voedzaam en verteerbaar is. Voor de belanghebbenden bij de natuurboter-industrie is het pligt dit na te sporen, en blijkt de twijfel waar te zijn, dan is het regt om van die waarheid gebruik te maken en daardoor de voorkeur van het publiek voor de natuurboter te versterken.

Maar het is vooral op het gebied van den handel, dat de invloed der kunstboter gevoeld wordt. De commissie acht zich verplicht hier te constateren, dat de kunstboter-industrie volkomen regt van bestaan heeft, zoolang ze zich bepaalt tot het vervaardigen van een goedkoop surrogaat voor boter, en dat onder den waren is naam verkoopt, maar op dat terrein moet zij ook blijven. Dat is echter niet het geval. Het is immers een publiek geheim, dat fabrikanten zoowel als verkoopers, de kunstboter verkoopen onder den algemeenen naam van boter of wel van natuurboter om daardoor te profiteren van de voorkeur, die het groote publiek geeft aan het natuurproduct

Het is niet mogelijk den omvang te berekenen, die deze wijze van handelen heeft, daar zelfs de officiële statistiek van uitvoer beide producten verwacht. Genoeg is het te weten, dat kunstboter onder een valschen naam wordt verkocht en dat velen, om zooveel mogelijk het publiek te misleiden, hunne kunstboter met een zeker gedeelte natuurboter vermengen. De invloed, die deze knoeihandel uitoefent op den geregelden afzet der boter, is groot, grooter dan men oppervlakkig wel zou denken.

Deze invloed openbaart zich het eerst in den handel naar het buitenland, waar de kunstboter, door zo te zenden in dezelfde verpakking, waarin de natuurboter verzonden wordt, den naam van de laatste heeft gedeprecieerd. Er wordt beweerd, dat dit in onzen tijd niet meer plaats vindt. Wij willen, om dat beweren tegen te spreken, slechts wijzen op het feit, dat een bekende kunstboterfabrikant op de afgehoopen Internationale en Koloniale Tentoonstelling zinn product tentoonstelde

6 Margarineboter door dr. J. Th. Mouton – (Martinus Nijhoff, 's-Gravenhagen, 1881).

7 Die Kunstbutter, Ihre Fabrikation u. s. w. von dr. Adolph Mayer (Kart. Winters, Heidelberg 1884).

onder den naam „Beurre de Hollande,” qualité supérieure. Juist - „Beurre de Hollande” - dat is de naam die na verloop van tijd aan vele buitenlandse markten aan de kunstboter wordt gegeven, en het kostelijke Hollandsche zuivel kent men er niet meer.

Uwe commissie weet, dat er nog enkele uitzonderingen zijn, dat sommige firma's in ons land een zoo goed gevestigden naam hebben, dat zij den strijd tot dusverre glansrijk hebben doorstaan, maar dit zijn uitzonderingen. De regel is het onloochenbare feit, dat de invloed der kunstboter den naam onzer natuurboter waardeloos heeft gemaakt. Daartegen op te komen is de pligt van allen, die belang hebben bij onzen veehoudenden landbouw en van alle eerlijke handelaars.

Ook bij den verkoop van boter in het binnenland schuilt het kwaad. Het is bekend, dat een aanzienlijk gedeelte van de boter, die in Holland gemaakt wordt, bestemd wordt voor consumtie in onze groote steden. Welnu, bij vele winkeliers aldaar ontvangt men voor boter veel, zeer veel kunstboter of natuurboter vermengd met kunstboter. Het prijsverschil is groot genoeg om dit te maken tot een zeer winstgevende industrie en het publiek, minder bekend met de kronkelpaden van het bedrog, betaalt met een veel te hoogen prijs een product, dat velen als zij wisten wat het was, niet zouden willen gebruiken.

Een gevolg van een en ander is, dat de vraag naar boter aan onze markten steeds flauwer wordt en de prijzen gedrukt zijn.

In het welbegrepen eigenbelang van allen, die belang bij de Hollandsche boterproductie hebben, en van alle eerlijke boterverkoopters is het pligt om daartegen te strijden en dat alle ware landbouwfrienden dien strijd steunen.

De strijd moet echter algemeen zijn. Het individu is daartoe magteloos en het is daarom dat uwe commissie tot de slotsom komt, dat het noodig is dat alle belanghebbenden zich vereenigen.

De commissie eindigt ten slotte haar rapport met het voorstellen van de volgende conclusiën:

1. De algemeene vergadering acht het wenschelijk dat, ter bestrijding van de knoeierijen in den boterhandel, wordt opgericht eene Vereeniging tot bescherming van den handel in natuurboter en zal het tot stand komen en de werkzaamheid dier Vereeniging bevorderen en steunen.
2. Het hoofdbestuur geeft van dit besluit, onder overlegging van een afschrift van dit rapport, kennis, in de eerste plaats aan het Genootschap voor Landbouw en Kruidkunde te Utrecht, dat indertijd de zaak aanhangig heeft gemaakt en verder aan de verschillende Maatschappijen van Landbouw in Nederland, met verzoek om tot de in dit rapport bedoelde Vereeniging mede te werken,

Aldus vastgesteld in de vergadering der commissie op den 18 April 1884.

De Commissie voornoemd,
J. ZIJP K_{Z.}, Voorzitter.
P. BUIS J_{R.}
B. WIJSMAN H_{Z.}
J. M. de KUIJSER.
J. RINKES BORGER, funj. Secretaris.

Plan voor: *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel.*(1)

De heeren J. Zijp Kzⁿ te Abbekerk, B. Wijsman Hzⁿ te Amsterdam, J. M. de Guijser te Delft, P. Buis Jzⁿ te Schagen en J. Rinkes Borger te Leiden willen een poging aanwenden om eene vereeniging op te richten onder den naam van:

Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel.

Indertijd brachten genoemde heeren rapport uit aan de *Hollandsche maatschappij van landbouw* over de middelen teneinde de knoeierijen in den boterhandel tegen te gaan, vooral de oneerlijke concurrentie van de zijde van kunstboterfabrikanten die hun fabrikaat, al of niet vermengd met natuurboter, onder den naam van natuurboter, roomboter of eenvoudig boter verkoopen.

Dit is eene oneerlijkheid die, zooals wij onlangs meldden, ook door andere kunstboterfabrikanten wordt afgekeurd.

De conclusie van hun rapport luidde om de wenschelijkheid uit te drukken tot oprichting; van zulk eene vereeniging.

De ontwerpers willen de contributie voor de leden daarvan op 50 cents stellen. Verder zou de vereeniging moeten aanvangen met eene poging om te verkrijgen betere, en, zoo mogelijk, eenvoudiger middelen om boter te onderzoeken, waartoe de ontwerpers zouden wenschen zeer spoedig eene belangrijke prijsvraag uit te schrijven; terwijl verder de vereeniging haar doel zou moeten trachten te bereiken door het publiek in te lichten omtrent de vervaardiging, samenstelling en voedingswaarde van natuurboter en kunstboter, door het opsporen en publiekmaken van opzettelijk bedrog, door het steunen van eerlijke handelaars, door, zoo noodig, te streven naar het verkrijgen van doelmatige wetten, reglementen, enz., enz.

Aansluiting bij deze vereeniging wordt in de eerste plaats gevraagd van alle veehouders die in boterbereiding in hoofdzaak hun bestaan vinden, en van alle eerlijke boterhandelaars die thans door knoeierij schade lijden. Daarbij moeten zich voegen de landeigenaren, die zooveel belang hebben bij de gezonde ontwikkeling onzer zuivelbereiding, en ook de consumenten die er prijs op stellen, een onvervalscht product tegen de werkelijke waarde te koopen.

Zij, die sympathie voor het plan hebben, zenden hun adreskaartje aan den heer J. Rinkes Borger te Leiden. Als het aantal belangstellenden voldoende blijkt, zal binnen kort te Amsterdam eene vergadering worden gehouden, om de vereeniging te constitueren.

Plan voor: *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel.*(2)

Door de heeren J. Zijp Kz. te Abbekerk, B. Wijsman Hz. te Amsterdam, J. M. Kuijser te Delft, P. Buis Jz. te Schagen en J. Rinkes Borger te Leiden, is de volgende circulaire gerigt aan belanghebbers bij de vervaardiging van en den handel in natuurboter.

Het is algemeen bekend dat het product, dat reeds eeuwen lang gemaakt wordt van de melk van runderen, en onder den naam van boter wordt gebruikt, in het laatste tiental jaren eene mededingster heeft gekregen in de zoogenaamde kunstboter, en dat de groote omvang, die de kunstboterindustrie in ons land heeft gekregen, ze maakt tot eene belangrijke concurrente.

Hoe onaangenaam die concurrentie ook moge zijn, zoo zal men zich daarbij moeten neerleggen zoolang ze eerlijk optreedt, en het product onder den waren naam verkooft.

Dat is echter niet het geval, de concurrentie is niet eerlijk. De kunstboter wordt dikwijls verkocht onder den naam van natuurboter, of van roomboter, of van boter. Door anderen wordt ze met natuurboter vermengd, en alsdan nog onder den naam boter aan den man gebragt.

Bovengenoemden werden het vorige jaar door het Hoofdbestuur van de *Hollandsche Maatschappij van Landbouw* benoemd als commissie om middelen te beramen, ten einde de knoeierijen in den boterhandel tegen te gaan. Zij zijn na een ernstig en onpartijdig onderzoek tot de conclusie gekomen, dat de bedoelde knoeierij op uitgebreide schaal plaats vindt en belangrijke schade doet aan den afzet onzer natuurboter, zoowel in ons eigen land als in het buitenland. Zij meenen, dat het de dure plicht is van allen, die belang hebben bij de vervaardiging van- en bij den handel in natuurboter, om dat geknoei te helpen bestrijden.

De slotsom van het rapport, door bovengenoemden uitgebragt aan de *Hollandsche Maatschappij van Landbouw*, eene conclusie, waarmede de Algemeene Vergadering zich eenstemmig vereenigde, is dat het wenschelijk is, ter bestrijding van het kwaad, op te rigten eene vereenigde, die onder den naam van **Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel** de zaak ter hand neemt.

Bovengenoemden wenschen thans eene poging te doen om aan dat denkbeeld uitvoering te geven, en roepen daartoe met alle bescheidenheid uwe medewerking in. Zij meenen dat het voorbarig zou zijn reeds thans den werkkring van de bedoelde Vereeniging in bijzonderheden te omschrijven. Zij deelen alleen mede, dat volgens hunne opinie, de medewerking zeer algemeen moet zijn, en dat de contributie daarom moet worden vastgesteld op 50 cent; dat de Vereeniging hare taak zou moeten aanvangen met eene poging om te verkrijgen betere, en, zoo mogelijk, eenvoudiger middelen om boter te onderzoeken, waartoe zij zouden wenschen zeer spoedig eene belangrijke prijsvraag uit te schrijven, en dat verder de Vereeniging haar doel zou moeten trachten te bereiken, door het publiek in te lichten omtrent de vervaardiging, zamenstelling en voedingswaarde van natuurboter en kunstboter, door het opsporen en het publiek maken van opzettelijk bedrog, door het steunen van eerlijke handelaars, door, zoo noodig, te streven naar het verkrijgen van doelmatige wetten, reglementen, enz. enz.

Bovengenoemden verzoeken u dringend, hen bij dat goede doel te steunen. Zij herhalen het, zal het doel bereikt worden, dan moet de deelneming algemeen zijn, dan moeten zich aaneensluiten

alle veehouders, die in de boterbereiding in hoofdzaak hun bestaan vinden, en alle eerlijke boterhandelaars, die thans door knoeierij schade lijden. Dan moeten zich daarbij voegen de landeigenaren, die zooveel belang hebben bij de gezonde ontwikkeling onzer zuivelbereiding, en ook de consumenten, die er prijs op stellen een onvervalscht product tegen de werkelijke waarde te koop.

Zij, die met het bovenstaande sympathiseren, worden verzocht door middel van naam- of briefkaart aan den heer Rinkes Borger een blijk van instemming te geven. Is het aantal dier blijken van instemming voldoende, dan zal binnen kort te Amsterdam eene vergadering worden belegd, waar de zaak besproken en verder alles gedaan kan worden, om de Vereeniging te constitueren.

Goessche Courant, 09/04/1885; p. 1/5

— Men meldt ons dat een aanzienlijk getal bewijzen van instemming ontvangen is door de heeren die, volgens eene onlangs in ons blad opgenomen circulaire, wenschen oprichten eene »Vereeniging tot bestrijding der knoeierijen in den Boterhandel».

De constituëerende vergadering zal op 9 April a. s. te Amsterdam worden gehouden. Zij, die zich nog willen aansluiten, hebben daartoe gelegenheid door hun naam op te geven aan den heer J. Rinkes Borger te Leiden.

Leeuwarder Courant 1885-04-11

— De vergadering van bereiders en verkoopers van **natuurboter** te Amsterdam gehouden, werd door ongeveer 60 personen bijgewoond. Besloten werd tot oprichting eener **Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel**. Een concept-ontwerp der statuten werd na kort debat met geringe wijziging vastgesteld. Door het voorloopig comité werd medegedeeld, dat meer dan 500 blijken van instemming met het beoogde doel waren ingekomen.

De contributie werd vastgesteld voor leden op 50 centen, voor begunstigers op f 2.50 's jaars. Het bestuur zal uit negen leden bestaan. De Vereeniging is gevestigd te Amsterdam en opgericht voor 29 jaren.

Het bestuur werd zamengesteld uit de heeren Zijp, burgemeester van de Zijp, Knijser te Delft, Wijsman te Amsterdam, Buis te Schagen, Rinkes Borger te Leiden, Lugard te Deventer, Halbertsma te Sneek, Ruijl te Kampen en Hasselman te Zoelen.

Goessche Courant, 05/12/1885; p. 2/6

— Het Bestuur der »Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel» heeft een circulaire verspreid, waarin de middelen worden opgesomd, door welke die vereeniging haar doel tracht te bereiken. Sedert haar oprichting zijn reeds verschillende voorbereidende maatregelen genomen om die middelen toetepassen.

»Zullen zij echter met vrucht werkzaam zijn en iets van belang voor het beoogde doel tot stand brengen, dan hebben Bestuurders noodig den krachtigen steun van allen, die belang hebben bij de Nederlandsche natuurboter-industrie, en eveneens van allen, die belang hebben bij den eerlijken en onbelemmerden handel in dat product».

Reeds hebben eenige honderden zich als lid of begunstiger aangesloten. Men vraagt nog meerderen steun. Het streven van het Bestuur is: »een ernstige poging te doen om de natuurboter-industrie en den handel te onlasten van de schade, die zij lijden door knoeierij en bedrog».

Voorzitter van het bestuur der Vereeniging is dhr. J. Zijp Kz., te Abbekerk; secretaris dhr. J. Rinkes Borger, te Leiden.

De contributie bedraagt 50 cts. per jaar of, voor begunstigers minstens f 2,50.

LEEWARDEN, 3 December.

Het bestuur der Vereeniging tot bestrijding van knoeijerijen in den boterhandel heeft een beroep gedaan op allen, die haar pogingen willen steunen.

Zij wenscht: *a.* het onderzoek van boter gemakkelijk te maken en te streven naar het verkrijgen van doelmatige en eenvoudige hulpmiddelen om boter te onderzoeken; *b.* het publiek in te lichten omtrent de vervaardiging, samenstelling en werkelijke waarde van natuurboter en kunstboter; *c.* de eerlijke handelaars te steunen; *d.* bedrog en knoeijerij op te sporen en te bestrijden; *e.* te streven naar het verkrijgen van doelmatige wetten en reglementen; *f.* te bevorderen nadere aaneensluiting tusschen de eerlijke handelaars onderling, om daardoor den goeden naam van dat product te bevestigen; *g.* te streven naar het verzamelen van vertrouwbare gegevens voor het te samen stellen eener statistiek van de productie van en den handel in natuurboter.

De contributie der gewone leden bedraagt minstens *f* 0.50 per jaar, die der begunstigers minstens *f* 2.50.

Het bestuur bestaat uit de heeren: J. Zijp Kz. te Abbekerk, voorzitter, J. M. de Kuijser te Delft, B. Wijsman Hz. te Amsterdam, H. H. Lugard te Deventer, H. Reuyl te Kampen, H. D. J. Hasselman te Zoelen, P. Buis Jr. te Schagen, Hylke Halbertsma te Sneek, en J. Rinkes Borger te Leiden, secretaris.

Uit Duitsland: geknoei met natuurboter in Nederland

De „*Norddeutsche Allgemeine Zeitung*” bevat, op eene bijzonder in ‘t oog loopende plaats, het volgende entrefilet, dat „Uit Nederland” gedateerd en blijkbaar aan een consulaire berigt ontleend is:

„In Deutschland houdt men zich thans ernstig bezig met het vraagstuk: hoe een einde te maken aan misbruiken in den boterhandel. Uit zekere feiten in Nederland zouden de Duitsche belanghebbenden kunnen zien hoe het gaat, wanneer er tusscheu natuurboter en kunstboter geen vaste grens getrokken blijft. Wanneer Deutschland zijn boterhandel op prima hoogte weet te houden, zal het zelfs in staat zijn, op te treden op allerlei plaatsen van debiet, alwaar de Hollandsche boter in den laatsten tijd naar den achtergrond is verdrongen.

Nederland heeft naar evenredigheid van alle andere landen den meesten uitvoer van boter. Bij eene gezamenlijke productie, geschat op ongeveer 47 millioen kilo’s jaars, bedraagt de uitvoer nagenoeg 37 millioen kilo.⁸ De voornaamste koper daarvan is Engeland, die nagenoeg 80 procent van dien uitvoer neemt. Sommige provinciën als bijv. Friesland, trekken uit dien handel jaarlijks een bedrag van 15 millioen gulden, en met de reputatie, welke de Nederlansche boter zich mettertijd heeft verworven, zijn er schitterende zaken gedaan, naardien die boter hooger dan elke andere werd genoteerd.

Langzamerhand is men echter begonnen, zich te verwonderen dat die uitvoer voortdurend in zoo hooge mate bleef stijgen zonder dat de veestapel aanmerkelijk was uitgebreid, of ook zonder dat de kaasproductie door boterproductie was vervangen. Men kwam daarbij tot de belangwekkende ontdekking, dat die buitengewone vermeerdering in den uitvoer van Nederlandsche boter was teweeggebracht door kunstboter.

De margarine is op de Nederlandsche markt een zeer begeerd artikel geworden. De omzet daarin is zoo groot, dat zoowel voor Rotterdam als voor Amsterdam de vestiging van bijzondere markten voor het artikel voordeelen afwerpt. In het jaar 1884 werden er uit Amerika 105.000 tierces⁹ en uit Europa, 30.000.000 kilogram van dit vet in Nederland ingevoerd. De voornaamste koper, Engeland, is echter ten slotte insgelijks het ware van de zaak te weten gekomen.

Sinds jaar en dag, werd er, nu eens uit Newcastle, dan eens uit Londen, dan weder uit de Oost, over de gesteldheid der Nederlandsche boter geklaagd. Die klachten hebben vooreerst eene zeer gevoelige omkeering in de prijsverhoudingen teweeggebracht, naardien de prijs van Nederlandsche boter, die vroeger boven de Deensche en Normandische had gestaan, beneden die van beide *laatstgenoemde* soorten is gedaald. Een tweede gevolg is geweest, dat de eene plaats van debiet na de andere, voor de in hare reputatie zoozeer geschokte Nederlandsche koopwaar gesloten is geworden. De gevolgen van dit een en ander hebben zich, wegens de gewichtige beteekenis die de boteruitvoer voor het land heeft, in de daarbij betrokken kringen in hooge mate doen gevoelen.

8 Het belangrijkste van van dit verhaal is de strekking: margarine verkocht als (natuur)boter! De hoeveelheden hier genoemd wijken sterk af van de in later jaren genoemde hoeveelheden. (Zie div. tabellen in Krapp)

9 Oude Engelse volumemaat ca. 160 liter. Hier gaat het dus om 16.800.000 Liter (ZHN.)

Men heeft toen alarm geslagen, en daarbij is gebleken, dat niet alleen wat betreft de voor uitvoer, maar ook de voor binnenlandsch verbruik bestemde boter, het kwaad reeds een grooten omvang had verkregen; dat de verkoop van kunstboter onder den naam van natuurboter algemeen gebruikelijk is geworden; dat periodieke onderzoekingen van levensmiddelen voortdurend de bewijzen opleveren in welk een omvang de verbruikers tegen den prijs van natuurboter een fabriekaat betalen, hetwelk óf in 't geheel geen, óf slechts eene onbeduidende hoeveelheid werkelijke boter bevat; dat de margarine niet enkel haren weg weet te vinden naar de boterfabrieken, waarvan er hier te lande ongeveer 40 bestaan, maar zelfs ook reeds tot in den koeijenstal.

Men tracht nu onder de belanghebbende landbouwers vereenigingen te vormen, om aan dat drijven voor het vervolg een einde te maken. Men wil groote maatschappijen in het leven roepen, ten einde haar den buitenlandschen boterhandel in handen te doen nemen, den buitenlandschen kooper de zekerheid eener onberispelijk reëele bediening te verschaffen, en de Nederlandsche handelsmarkt in hare vroegere eere te herstellen. De regering zou door uitvaardiging van wetten en besluiten het overige kunnen doen, om aan kunstboter het regt te ontnemen dan onder een anderen dan haren waren naam ter markt te komen.

Deze verschillende bewegingen schijnen echter nog geene practische gevolgen aan het licht te hebben gebracht. Duitschland zal, wanneer het thans krachtig met goede waar voor den dag komt, op de Engelsche markt ongetwijfeld het eene of andere veld van debiet kunnen winnen”.

Eerste vergadering *Vereeniging tot bestrijding van knoeijerijen in den boterhandel*

Gisteren werd te Amsterdam de eerste algemeene vergadering gehouden van leden der *Vereeniging tot bestrijding van knoeijerijen in den boterhandel*. De vergadering was niet druk bezocht.

Door het bestuur werden enkele mededeelingen gedaan omtrent zijne werkzaamheden, sedert de oprigting bleek, in April van het vorige jaar verrigt. Daaruit bleek, dat het moderamen aldus was zamengesteld: de heeren Zijp van Abbekerk, voorzitter; Kuyzer, vice-voorzitter; Wijsman, penningmeester; Rinkes Borger, secretaris; prof. Adolf Mayer, adviserend lid. Het bestuur heeft zich ijverig bezig gehouden om betere middelen van onderzoek naar de wijze van vervalsching te vinden. Drie middelen zijn reeds gevonden, n.l. door gewicht en door chemisch-microscopisch onderzoek. Zoowel professor Mayer te Wageningen als de heer Rabeau te Versailles hebben de vervalsching reeds zeer nauwkeurig kunnen bepalen, doch ook niet-deskundigen moeten dit gemakkelijk kunnen doen, en tot dat einde zou het bestuur wel gaarne een flinke prijsvraag willen uitschrijven.

Aan de Regering is steun verzocht om den eerlijken boterhandel te bevorderen. Het bestuur meent, dat verkoop van boter onder een valschen naam strafbaar moet gesteld worden. Door verspreiding van circulaires is het ledental tot 900 en dat van begunstigers tot 120 gestegen. Het bestuur heeft veel gedaan tot opsporing van knoeijerijen, alsmede waar en hoe boter onder valschen naam wordt verkocht, en daarbij is het o.a. tot de wetenschap gekomen, dat 37 zoogenaamde boeren in Amsterdam kunstboter voor boerboter verkoopen. Vooralsnog acht het bestuur het niet raadzaam de namen bekend te maken.

Vervolgens werden vele belangen behandeld, als: het wenschelijke van een algemeen handelsmerk en van invoer van certificaten van oorsprong voor verre gewesten. De kas heeft een nadeelig saldo *f*400 door de verspreiding van 50,000 circulaires.

Het adres aan de Regering werd na kort debat goedgekeurd, en medegedeeld, dat aan de Engelsche Regering was voorgesteld te bepalen, dat kunstboter in kleur van natuurboter zou moeten verschillen.

Leeuwarder Courant 1886-04-24

Bij R. P. ZIJLSTRA, Joure, is verschenen:

De Boterkwestie.

Eene Bijdrage tot de kennis van den toestand der Nederlandsche Boterbereiding en Boterhandel, alsmede van de verhouding tusschen Natuurboter en Kunstboter.

door J. RINKES BORGER.

Prijs 40 cent. Tegen toezending van postwissel van 42 cent overal franco per post.

Boekje: „De Boterquaestie” - door Rinkes Borger

Leiden, 8 Mei.

Van onzen stadgenoot den heer J. Rinkes Borger is bij den heer R. P. Zijlstra te Joure in het licht gekomen een geschrift, betiteld: „*De Boterquaestie.*” Daarin spoort de schr. de oorzaken na van den achteruitgang en de malaise in den boterhandel.

Hij komt daarbij tot de slotsom dat de belangrijke en aanhoudende prijsverhooging der boter ten gevolge had:

Ten eerste. Dat in ons land de zorg voor de bereiding verminderde, daardoor de kennis dier bereiding achteruit is gegaan en een en ander vermindering van qualiteit ten gevolge had.

Ten tweede. Dat terzelfder tijd in verschillende landen een streven is ontstaan om uit de boterindustrie meer voordeel te trekken door ze uit te breiden en door de qualiteit te verbeteren.

Ten derde. Dat men in Nederland er in geslaagd is, tijdelijk veel voordeel te trekken uit de toenevende vraag naar boter, en wel door de quantiteit te vermeerderen met behulp van verschillende knoeierijen, en eindelijk;

Ten vierde. Dat is ontstaan en krachtig ontwikkeld de kunstboterindustrie, welke het debiet van de natuurboter belangrijk heeft verminderd, en wel voornamelijk door het verkoopen van kunstboter onder den naam van natuurboter.

Het Nederlandsche product is, zegt hij, achteruitgegaan, ingehaald en voorbijgestreefd, en wij hebben dat te danken aan:

Vermindering van qualiteit door stilstand en achteruitgang op het gebied der boterbereiding.

Door onverantwoordelijke lichtzinnigheid in den boterhandel.

Ofschoon een voorstander van zuivelfabrieken, meent de schr., dat verbreiding van kennis aan de opwekking moet voorafgaan; en, daar hij van de boeren en vooral van de boerinnen geen verbetering verwacht, moeten kapitalisten voorgaan. „Door belanghebbende kapitalisten,” zegt hij, „worden zoo spoedig mogelijk opgericht vakscholen voor zuivelbereiding. Het initiatief daartoe worde genomen door de maatschappijen van landbouw. - Aan het hoofd dier scholen worden geplaatst mannen met den titel van inspecteur, die practisch en theoretisch doorkneed zijn in de zuivelbereiding en die het bestuur en het oppertoezicht van de scholen op zich nemen.

Bij het mededeelen van kennis worden ze bijgestaan door personen, die de verschillende onderdeelen van de zaak practisch, maar grondig verstaan. Met het oog op de onmogelijkheid om binnen betrekkelijk korten tijd de geheele boterindustrie naar fabrieken over te brengen zijn de inspecteurs verplicht om in de provinciën waar, zij gevestigd zijn, en voor zoover zij daartoe in staat zijn, de boterbereiders, die er om vragen, met raad en daad bij te staan. Zoo veel mogelijk staan al de scholen in het geheele rijk in onderlinge relatie om door samenwerking de algemeene kennis der zuivelbereiding uit te breiden. Die scholen zullen de noodige krachten kunnen vormen om de Nederlandsche boterbereiding afdoend te verbeteren.

„’k Erken, dit plan is omvangrijk, maar, als vijand van halve maatregelen, aarzel ik geen enkel oogenblik met het uit volle overtuiging aan te bevelen.

„De quaestie is van groot belang voor onze nationale welvaart en ook voor onze nationale eer, want nog bezitten wij in onze prachtige weilanden, in ons uitstekend melkvee, in onze gunstige ligging voor het wereldverkeer voorrechten, waarin geen land ter wereld ons overtreft, voorrechten die ons in staat stellen op het gebied der boterindustrie bovenaan te staan, maar daarvoor is onbetwistbaar noodig:

„Eene afdoende bestrijding van knoeierijen in der boterhandel, en

„Eene ingrijpende verbetering van de boterbereiding.”

Leidsch Dagblad, 31/05/1886; p. 1/10

— In eene heden gehouden vergadering van de liberale kiesvereniging „Het Algemeen Belang” alhier zijn tot kandidaten voor de Tweede Kamer gesteld mr. H. Graaf Van Limburg Stirum, burgemeester van Noordwijk, en de heer J. Rinkes Borger, directeur der Leidsche Melkinrichting.

Leidsche Courant, 15/06/1886; p. 4

Ondergeteekende neemt de vrijheid de Landbouwers in het Hoofdkiesdistrict LEIDEN bijzonder op te wekken hunne stem a. s. Dinsdag uit te brengen op den Heer

J. RINKES BORGER,

Directeur der Melkinrichting en Roomboterfabriek te Leiden, een man uit één stuk.

.....
JULES VAN HASSELT.

KAMPEN, 11 Juni 1886.

Leeuwarder Courant 1886-09-23

Liberales Centrale Vergadering te Sneek.

21 September.

Tegenwoordig 18 kiesverenigingen met 31 stemmen.

Op 't gros worden gebracht de heeren: **Rinkes Borger** te Leiden, Alma te Sneek, mr. Thorbecke te 's Hage, Fennema te Wommels, mr. van Diggelen te Zwolle, dr. Bruinsma te Leeuwarden, J. C. v. d. Berg te Heerenveen, Herman de Boer te 't Meer, Frowein te Amsterdam, Cort v. d. Linden te Groningen en mr. A. Bloembergen te Leeuwarden.

„Staatsburgerschap” te Heerenveen deelt mede, dat de heer **Rinkes Borger** met algemeene stemmen candidaat is gesteld. Men kent hem als een man met vrijzinnige beginselen, en specialiteit op 't gebied van den landbouw, groot voorstander eener gewenschte uitbreiding van 't kiesrecht, van eene inkomstenbelasting en van 't beginsel neergelegd in art. 194 der Grondwet. Ook op 't gebied der zuivelbereiding, een belangrijke tak van industrie in 't district Sneek, is de heer R. B. thuis, en 't wordt hoog tijd, dat de knoeierijen in den boterhandel gefnuikt worden. Bovendien is hij een geboren Fries, goed op de hoogte met Friesland's behoeften en toestanden. Dat hij te Leiden goed staat aangeschreven, bewijst het aantal stemmen (p.m. 1000), dat hij bij de jongste verkiezing voor de Kamer bekwaam.

Tilburgsche Courant 1886-07-01:

Rinkes Borger had zich te Leiden - Liberale - kandidaat gesteld bij de Tweede Kamer verkiezingen in 1886

Hij werd echter, na herstemming, niet gekozen. Hij kreeg 1068 stemmen, goed voor de vierde plaats, nr.1 1898!

Tweede centrale liberale kiesvergadering in 't hoofdkiesdistrict Sneek. 25 Sept. 1886

.....

Daarop komt aan de orde een brief van den heer Rinkes Borger te Leiden, waarvan de hoofdinhoud is, als volgt:

De regeling van 't kiesrecht is onhoudbaar, eene ingrijpende wijziging is dringend noodig. Een grondslag van 't kiesrecht (de census) die toelaat, dat een bordeelhouder wel en een hoogleeraar geen kiezer is, veroordeelt zich-zelve. Uitbreiding van 't kiesrecht vindt in hem een beslist voorstander, en zoo er een geschikte vorm te vinden is, zou bij er geen bezwaar in zien, om reeds dadelijk het kiesrecht te verleenen aan allen zonder onderscheid, die door hunne ontwikkeling en belangstelling in de publieke zaak het bewijs leveren, dat zij van 't kiesrecht een zelfstandig gebruik zullen maken. Het komt hem voor, dat de tegenwoordige beweging voor A.S.¹⁰ gevoegd bij de vruchten van meer algemeen onderwijs, er veel toe zal bijdragen, om het volk rijp te maken voor 't kiesrecht.

Een verstandige Regeering zal daarop moeten letten en volgens zijne meening moeten de bepalingen in de Grondwet zóo worden gesteld, dat de Regeering in staat is, om telkens, als de meerdere ontwikkeling en zelfstandigheid der burgers dit toelaten, het kiesrecht uit te breiden. Eene radicale hervorming van 't belastingstelsel zal nog wel eenigen tijd tot de vrome wenschen behooren, hoe af keurenwaardig het ook zij. Evenwel mag het wegnemen van sommige tastbare onbillikheden niet uitgesteld worden tot eene *geheele* hervorming. Dat landbouw, nijverheid en handel onevenredig veel betalen in vergelijking met het kapitaal in portefeuille, is eens groote onbillijkheid, en 't zou hoogst wenschelijk zijn, om door invoering eener inkomstenbelasting aan die onbillijkheid een einde te maken. Ook de verbruiksbelastingen in den vorm van accijns op zout, zeep en in zekeren zin ook die op 't geslacht zijn onbillijk. De huishouding van den Staat is zeer duur en de geregelde tekorten moeten niet gedekt worden door vermeerdering van belasting, maar wel door inkrimping van improductieve en onnoodige uitgaven.

Alle ingezetenen moeten *goed en degelijk* lager onderwijs kunnen genieten, dat is in 't belang van den staat, leerplicht is wenschelijk, wegneming van de gemoedsbezwaren der rechterzijde zou zeer wenschelijk zijn, evenwel onder de uitdrukkelijke voorwaarde: dat ieder kind in Nederland in de gelegenheid moet zijn onderwijs te ontvangen zonder krenking van de godsdienstige gevoelens der ouders.

Het militarisme vindt in hem een groot tegenstander. Desnoods zou hij kunnen meegaan met hen, die eene algemeene oefening in den wapenhandel van alle mannelijke ingezetenen wenschelijk achten, als die oefening kan plaats hebben in de respectieve woonplaatsen en het staande leger wordt afgeschaft met behoud van een zeker aantal militairen ter bewaring van de inlandsche rust.

.....

Men gaat tot stemming over. De uitslag is: mr. Van Diggelen 14, Rinkes Borger 11 en de heer Bloembergen 5 stemmen

10 algemeen stemrecht !

Leeuwarder Courant 1887-02-11

— In de eergisteren avond te Delft gehouden vergadering der Hollandsche Maatschappij van Landbouw hield de heer **Rinkes Borger**, uit Leiden, eene voordracht over „concurrentie, waarmede de Nederl. landbouw te kampen heeft op het gebied van veeteelt en zuivelbereiding.” In duidelijke woorden wees spreker op de aanhoudende klacht over te weinig opbrengst. Er heerscht malaise op het gebied van landbouw. Daarna bracht spreker in vergelijking, hoe andere landen met onze landbouwers trachten te concurreeren; hoe de Amerikanen door hunne energie met alle middelen, werktuigen, spoedige verzending enz. ons den voorrang op de markten betwisten. Voorts sprak hij over de concurrentie op het gebied van zuivelproducten, waar vooral Denemarken in hooge mate bovenaan stond. Onze landbouwers hebben, zoo sprak hij, hun goeden naam bedorven door kunstboter aan de markt te brengen. Daaraan moest een einde komen en met harmonische samenwerking kon hierin verbetering worden aangebracht. Inspanning en opoffering kost dit aan onze landbouwers. Na deze opwekkende rede werden nog eenige discussies gevoerd en sloten zich eenige leden aan bij de Vereeniging tot bestrijding van knoerijen in den boterhandel.

Lezing Rinkes Borger 'Zuivelbereiding'

Een zeer klein, maar aandachtig gehoor volgde Vrijdagavond jl. te 's-Hage, de belangrijke en leerrijke voordracht, welke de heer **Rinkes Borger** uit Leiden, op uitnodiging van de Haagsche afdeeling van de *Hollandsche Maatschappij van Landbouw*, voor leden dier afdeeling, hield over de zuivelbereiding.

In eene zeer duidelijke rede gaf de spreker een overzicht van de oorzaken, waarom de Nederlandse zuivelproducten - vroeger wereldberoemd - in kwaliteit zijn verminderd en door vreemde producten van de zuivelmarkt ernstig worden bedreigd, zoo niet verdrongen. Gedurende 25 jaar, na 1850, stegen de prijzen van boter en kaas ongehoord, onbegrijpelijk hier te lande. De redenen daarvoor waren de toeneming der bevolking hier te lande, de lage trap waarop de zuivelbereiding in andere landen stond, de algemeene welvaart, die heerschte, voornamelijk tengevolge van de vlucht der fabrieksnijverheid, door den aanleg van spoorwegen, uitbreiding van het stoomwezen, enz.

Maar sedert is de reactie gekomen; de algemeene malaise werkte op de zuivelbereiding terug, de maatschappelijke ontwikkeling eischte van de boerin - in Nederland de bereidster van boter en kaas bij uitnemendheid - meer zorg voor haar gezin, de welvaart drong haar, zich minder ten volle te wijden aan de zorg van hare producten, en in andere landen legde men zich met kracht toe op verbetering van de inheemsche zuivelproducten. Landen, die vroeger importeerden, exporteerden thans, en wat Denemarken heeft verricht, is overal van algemeene bekendheid.

Onder leiding van voortvarende, wetenschappelijke mannen, kwam daar een volledige ommekeer tot stand; door algemeene samenwerking van Regeering, wetenschappelijke lieden, handelaars en landbouwers wist men de Deensche boter naam te verschaffen en haar overal ingang te doen vinden. Niet in de werktuigen zocht spreker het geheim van de snelle ontwikkeling der Deensche zuivelindustrie, maar vooral in die samenwerking, die een product deed verkrijgen van bijna eenvormige hoedanigheid, gewaarborgd door regeeringsmaatregelen.

Wat Denemarken is voor de boter, is Amerika voor de kaas. De Amerikaansche kaas heeft zich op de Engelsche markt de heerschappij weten te veroveren, omdat de fabriekmatige bereiding op groote schaal het gehalte verbeterde, de kennis van den smaak van het Engelsche publiek het product gezocht maakte. Maar wat bovenal afbreuk heeft gedaan aan Nederland, dat zijn de knoeierijen, die op schrikbarende wijze hebben plaats gehad, die geduld werden zoolang er geen concurrenten waren, maar het Hollandsche product geheel op den achtergrond drongen, toen de concurrentie met succes optrad. Opmerkelijke staaltjes gaf spreker ten beste van het bedrog, dat plaats had en nog plaats heeft en dat nog ontzettend is toegenomen, sedert de kunstboterfabricage is ontstaan. Op zichzelf is tegen kunstboter geen bezwaar, maar het misbruik dat er van gemaakt is tot vervalsching van natuurboter, is ergerlijk en onverantwoordelijk.

Reeds jarenlang heeft spreker gestreden voor maatregelen, om in den bestaanden treurigen toestand te voorzien. Hij heeft aangeraden fabrieken op te richten, maar werd beloond met tegenwerking en spot. Thans beval hij bovenal aan, in de eerste plaats de oprichting van vakscholen voor

zuivelbereiding, en in de tweede plaats regeerings-maatregelen tegen botervervalsching. Nieuw, hij erkende het volgaarne, waren zijne denkbeelden niet, maar de belangstelling was zoo gering, dat onverpoosd op hetzelfde aambeeld moest worden geklopt.

Terwijl in Denemarken thans ruim honderd gelegenheden zijn om zuivelbereiding practisch en theoretisch te leeren, hebben alle pogingen hier te lande tot dusver niet mogen slagen om ééne vakschool te stichten. In Friesland moest men het opgeven, ofschoon spreker door cijfers durfde volhouden, dat door verbetering van het product in die provincie alleen een ton gouds per jaar meer kon worden verdiend. De grootste Landbouw-Maatschappij, de Hollandsche, heeft na drie jaar onderzoek de zaak moeten opgeven. Van overheidswege geschiedt er niets. En toch, de zuivelindustrie hier te lande vertegenwoordigt eene jaarlijksche opbrengst van honderd millioen gulden. De landbouwers zelf zijn meerendeels te onontwikkeld om hun wezenlijk belang in te zien; zij werken niet samen en nemen liever deel aan theologische krakeelen. Groot mogen de politieke, sociale en godsdienstige belangen der natie zijn, op de stoffelijke belangen moet worden get. Alleen in een gezond lichaam kan eene gezonde ziel huizen. Niet genoeg kon hij aandringen op maatregelen van overheidswege tegen de vervalsching. In vele landen bestaan reeds wetten, in Engeland zal er spoedig eene wet komen; hebben wij er geen, dan kunnen wij gerust allen uitvoer naar Engeland staken, want dat land zal dan den invoer uit landen zonder wettelijke maatregelen tegen vervalsching, geheel verbieden.

Wij zullen dan geheel geïsoleerd staan en misschien slechts kunnen wezen het land van de kunstboter. De Vereeniging tot wering van de misbruiken in den boterhandel, eenige jaren geleden opgericht, werkt voortdurend om het doel te bereiken, maar ook zij heeft te kampen met de onverschilligheid van de meeste belanghebbenden. En toch is het algemeen belang van Nederland zoo innig betrokken bij het herwinnen van den goeden naam van de zuivelindustrie.

Amerika staat zelfs reeds gereed om ook met de boter te concurreeren; in de laatste maanden zijn enkele partijtjes Amerikaansche boter op de Engelsche markt tot hoogen prijs verkocht. Voor handel en nijverheid doet men terecht veel, waarom sluit men het oog voor den landbouw, voor de zuivelbereiding ?

Opmerking:

Hier een drietal knipsel over vervalsing van boter door eigen of door Nederlandse *knoei*ers

De eerste komt uit België en gaat ook over vervalste boter, vermengd met margariene.

De tweede ook uit België gaat over strengere wetgeving in Duitsland.

Op de volgende pagina een lang verhaal uit een Belgische courant over nieuwe wetgeving in Rusland

Zie ook in de [MAP België](#) zoek op b.v. 'margarine' 'vervalsing' 'vervalsing'

In deze - [MAP Rinkes Borger](#) - wordt geen aandacht aan buitenlandse reacties op ons geknoei besteed, anders dan in de tekst van Nederlandse kranten voor komt!

Den denderbode, 01/08/1886; p. 2/4

— **Vervalschte boter.** — Zaterdag 18 Juli jl. werden op onze Botermarkt drij klonten boter aangeslagen, die door zekere kooplieden, *als margarine bevattende*, aan onze politie werden aangewezen.

Uit de ontleding bawerkt door den heer *Bogaerts Frans*, apotheker onzer Weldadigheidsgestichten, blijkt dat de boter te koop geboden door *Julie Bauwens* 67 ten honderd vreemde vetten (*margarine*) bevatte; die door *Marie Hanssens* 32 ten honderd, en die door *Sylvie Weymeersch* **85 ten honderd.**

In 't belang der goede saam onzer Botermarkt en nog meer in 't belang onzer burgerij dient er een wakend oog op de te koop gestelde boter gehouden te worden. Te dien einde is het wenschelijk dat ons Stedelijk Bestuur een deskundige gelaste om de te koop gestelde boter te keuren. Men keurt het vleesch en waarom dan ook de boter niet !

Den denderbode, 15/05/1887; p. 2/4

Kunstboter. — In het wetsontwerp op den handel in kunstboter, zooals het nu in Duitschland door de kommissie van verslaggevers bij tweede lezing is aangenomen, is de benaming « kunstboter » verdwenen. Ingevolge deze wijziging zullen alle localiteiten en marktplaatsen, waar dat produkt wordt te koop gesteld, ten opschrift moeten hebben : « Verkoop van margarine-boter. » Verder wordt verboden de vermenging van boter met margarine of andere eetbare vetten, voor zoover dit mengsel bestemd is om in den handel te worden gebracht. Van dit verbod is echter uitgezonderd de bijvoeging van botervet, afkomstig van melk of room bij het verveerdigen van margarine, mits deze bijvoeging niet meer dan 4 p. c. bedraagt. De vaten en andere voorwerpen waarin het produkt wordt verpakt, verzonden of te koop gesteld, moeten zijn voorzien van het duidelijk opschrift « margarine. » Zoo ook de afzonderlijke stukken margarine-boter, die ten verkoop worden aangeboden. De bepalingen omtrent bijvoeging de naam van den fabrikant of verkooper zijn in het ontwerp voorbehouden.

Rusland kreeg in 1887 al strenge wetgeving

Den denderbode, 26/05/1887; p. 1/4

Margarine-boter.

Niet alleen hier, maar nog veel drukker dan hier, wordt in het buitenland het vraagpunt dezer koopwaar besproken. In Engeland, in Duitsland en Holland en ook hier worden maatregelen genomen, om alle bedrog te voorkomen en de margarine niet voor oprechte boter te kunnen verkoopen.

In Rusland gaat men verder en zelfs, dunkt ons veel te ver; doch het is wel belangrijk de schikkingen te doen kennen, die men neemt tegen deze nijverheid, die zich op breede schaal uitbreidt.

Bij de russische regeering is een wetsontwerp aanhangig tegen de vervalsching van natuurboter door margarineboter, welk ontwerp de volgende bepalingen bevat:

1° elk produkt dat verkregen is door eene vermenging van boter en vet, moet *margarinevet* worden genoemd;

2° de voortbrenging van dit vet is onderworpen aan eenen accijns of eene daarmee gelijk te stellen patentbelasting;

3° het *margarinevet* moet met de eene of andere verfstof (met uitzondering van geel) worden gekleurd;

4° de vaten, waarin het *margarinevet* uit de fabrieken wordt afgeleverd, moeten dezelfde kleur hebben;

5° de vaten moeten van de firma der fabriek en van het opschrift *margarinevet* voorzien zijn;

6° het *margarinevet* mag niet verkocht worden in dezelfde plaatsen, waar boter wordt verkocht;

7° winkels, waarin *margarinevet* wordt verkocht, moeten uithangborden hebben, waarop de verkoop van dat vet vermeldt staat;

8° in hotels, eethuizen, buffetten en in het algemeen in alle openbare inrichtingen waar spijzen worden toeberaid, moeten op eene zichtbare plaats bekendmakingen worden opgehangen, met de vermelding dat de spijzen met *margarinevet* worden toeberaid, indien althans de eigenaars dezer inrichtingen dit produkt in hunne keukens wenschen te gebruiken;

9° de invoer van *margarinevet* uit het buitenland is verboden.

Overtredingen worden gestraft met eene boete van 100 tot 1000 rb. Al wie *margarinevet* voor boter verkoopt of het daarmee yermengt, wordt gestraft met gevangenis van 1 tot 3 maanden.

De geneeskundige raad heeft op dit ontwerp de volgende wijzigingen voorgesteld:

Ad 1. Elke uit vet of talk gefabriceerde kunstboter, ook als zij is verbeterd door de vermenging van melk of room of boter, moet *margarinevet* worden geheeten;

Ad 4. Het *margarinevet* moet met alcaline room worden gekleurd. Indien het in enkele stukken wordt verkocht, moeten deze eenen bepaalden vorm hebben; elk stuk moet duidelijk voorzien zijn van den stempel der firma en het ingedrukte woord *margarinevet*;

Ad 5. De vaten, waarin *margarinevet* verpakt wordt, moeten ook rood zijn geverfd, en voorzien worden van dezelfde opschriften.

De geneeskundige raad meent overigens eene boete van 100 tot 200 roebels te moeten voorstellen en gevangenisstraf

De boter-quaestie. - (De boterkwestie)

Men schrijft ons uit Londen van 23 Mei 1887:

Als het niet reeds geheel en al te laat is, dan wordt het zeker hoog tijd dat krachtige pogingen gedaan worden, om althans de Friesche boter op de Londensche markt te behouden. De andere Hollandsche botersoorten zijn er reeds niet meer, alleen de Friesche wordt er nog genoteerd. De hoeveelheden worden telkens en telkens minder en de prijzen zijn dan ook waarschijnlijk niet loonend meer.

De poging om dat alles op rekening van de kunstboter te stellen mag wel mislukt heeten. Andere botersoorten, o.a. de Normandische, hebben te Londen met dezelfde concurrentie te kampen en toch houden zij zich staande. Laat ons toch erkennen, dat kunstboter een volkomen rechtmatig product is, dat veel voor den landbouwer doet in de streken waar het vervaardigd wordt. Uit Noord-Brabant, van waar het in de grooten hoeveelheden komt kwam vroeger geen boter; het heeft daar in een aantal plaatsen groote welvaart verspreid. Door eigen waarneming in Oss, Helmond en elders weet ik dat de fabrieken van Antoon Jurgens in eerstgenoemde en Prinzen & van Glabbeek in laatstgemelde plaats een vroeger ongekennde welvaart in de omliggende streken verspreid hebben. Bovendien zijn de boeren er aan eene regelmatigheid, eenvoudigheid en zindelijkheid gewend geraakt, die niet andere dan heilzaam kan werken en die de boterfabrikanten wel zouden doen na te volgen. En een niet minder goed voorbeeld tot navolging levert de bereiding in die fabrieken, die in alle bovengenoemde eigenschappen niets te wenschen overlaat.

De Friesche boter staat niet geheel alleen. Naast deze zijn er vele andere soorten, die óf reeds verdrongen zijn af spoedig geheel verdrongen zullen worden. Doch de bereiders daarvan zitten niet stil. Ook hier worden eindelooze weklachten over de „butterine” aangeheven. Het eene wetsontwerp na het andere werd ingediend, en ten slotte is de quaestie der wetgeving aan een koninklijke commissie ter onderzoek opgedragen. Die commissie is met hare verhooren bezig, en het is nog lang niet waarschijnlijk, dat zij ten gunste van bijzondere wetgeving uitspraak zal doen. Inmiddels zie men wat men doen kan om zijn product zoo goed te maken, dat het koopers vinde.

Zooals ik u reeds schreef, hebben de Zweden het plan een ambtenaar naar Engeland te zenden om voor de Zweedsche boter afnemers te vinden, zonder de hulp van tusschenpersonen. Al blijkt hieruit ook, dat de Zweden hun best doen, zoo geloof ik toch niet dat zij van dezen maatregel eenige vruchten zullen plukken. Meer heil verwacht ik van pogingen als die van den enthousias-tischen kanunnik Bagot, die naast de drukke bezigheden van zijn geestelijk ambt, de niet minder groote beslommeringen aan een groot gezin verbonden, en de talloze engagementen die een geestig prater als hij altijd heeft, toch nog tijd en gelegenheid vindt om zich voor den landbouw te interesseeren niet alleen, maar ook om over een eigen zuivelfabriek zoodanig toezicht uit te oefenen, dat zij winsten afwerpt

Verleden week hield de *vereeniging voor Britsche zuivelbereiders* alhier eene conferentie te Dublin, waarbij verhandelingen werden geleverd door prof. Carroll over „de Iersche zuivelindustrie”, door prof. Long over „het gebruik van afgeroomde melk”, door den heer Young over „Erget”, door den kanunnik Bagot over „room- en boterfabrieken”, door het parlamentslid James

Howard over „butterine wetgeving”, prof Lloyd over „ensilage voor melkvee”, kolonel Hayward over „boterbereiding”, Jubel Webb over „bereiding van boter voor de markt”, Sandere Spencer over „het varken met betrekking tot de zuivelbereiding” enz. enz. Laat mij uit de verhandeling van kanunnik Bagot het een en ander aanstippen. Zij bevat menigen nuttigen wenk. Bagot ijvert, zooals men weet, voor coöperatieve boterbereiding, waarover hij ook een welbekend boekje geschreven heeft.

De overal gevraagde eenvormigheid van het product heeft, zegt hij, een grooten stoot aan de coöperatieve zuivelbereiding gegeven, en de invoering van mechanische afscheiding van melk en room heeft het hare daartoe eveneens bijgedragen.

De groot- en kleinhandel eischt tegenwoordig eenvormigheid in maaxsel, smaak, kleur, zout en verpakking der boter, en de maker moet deze punten derhalve goed bestudeeren met het oog op de markten waarheen hij zijn goederen zendt. De kanunnik weet door eigen ervaring, dat Londen, Birmingham en Manchester elk een bijzondere kleur en eene bijzondere toevoeging van zout verlangen

Het groote succes der Normandische boter is in zijn oog het nooit veranderende karakter en de eenvormigheid: de groote fabrieken leveren altijd hetzelfde product Zij hebben daardoor een vat op de Londensche markt verkregen, hetgeen te merkwaardiger is, omdat de boter gemaakt wordt uit kluiten die opgekocht en door een krachtigen boterwerker vermengd worden.

In Februari had Bagot's fabriek gebrek aan boter en zond zij daarom een order aan een der best bekende handelaren in Normandische boter in Londen voor drie of vier dozen van de fijnste hoedanigheid die hij leveren kon. Bij aankomst bevond hij dat deze boter niet als versche boter van hunne qualiteit kon verkocht worden. Zij kostte hem 1/6 d. per Eng. pond en hij verkocht ze voor 1/4 d. Meer dan waarschijnlijk zouden de Londenaars er 1/9 voor gegeven hebben eer zij 1/6 voor Bagot's boter hadden betaald, hetgeen wel bewijst, dat de smaak van het publiek zoo gevormd kan worden, dat het aan een minder boven een beter artikel de voorkeur geeft.

Het groote succes der Deensche boter schrijft Bagot aan de zuivelscholen in Denemarken toe, die, in 1865 begonnen, in 1875 vruchten begonnen te dragen. Het is, zooals hij terecht zegt, voor de Iersche zuivelboeren onmogelijk hetzelfde product als de Denen af te leveren, zoolang zij niet onderwezen zijn en de coöperatie niet ondersteunen. Zijn opmerkingen over de coöperatie, en hoe deze in Ierland zelve wordt toegepast, verdienen afzonderlijk behandeling Hij eindigde zijn verhandeling met de opmerking, dat hij de butterine-bereiding in Ierland wenschte uitgebreid te zien.

„De butterinehandel”, zoo zeide hij, „heeft zulke enorme afmetingen aangenomen, dat ik geloof dat het jammer is de Hollanders daarvan al de vruchten te laten plukken. Er wordt eene groote hoeveelheid (50 percent) prima boter bij de bereiding der fijnste soorten gebruikt. Er wordt ook eene groote hoeveelheid melk verbruikt En daarom zeg ik, dat zulke fabrieken onze Iersche zuivelbereiders zullen helpen en naar Ierland een hoop geld zullen trekken, dat thans naar Holland gaat.”

Men ziet dat zelfs de eerwaarde kanunnik het met de bestrijding der butterine niet zoo ernstig meent.

In dit jaargetijde heeft de Friesche boter zoo dikwijls een vischachtigen smaak. Is het niet mogelijk, dat eens minder oordeelkundige voeding der koeien daarvan de oorzaak is? Ik weet b.v., dat

een der Hollandsche kunstboter-fabrieken een tijd geleden dikwijls klachten ontving over de kwaliteit van het product. Na weken lang onderzoek vond men dat de bijzondere smaak, die waargenomen word, alleen werd geconstateerd bij boter gemaakt van melk, die afkomstig was van boeren die hunne koeien gedeeltelijk met knollen voederden. Een verbod niet alleen om daarmee te voederen, maar ook om knollen te verbouwen, deed de klachten op eens ophouden.

(Op verzoek overgedrukt uit het N. v.d. D.)

DE BOTER-QUAESTIE.

M. de Red.

Vergun mij eenige opmerkingen te maken over het artikel „de boter-quaestie”, overgedrukt uit het N. v.d. D. in het bijv. van de Leeuw. Ct. van 6 Juni 1887.

Daarin wordt gezegd: „Als het niet reeds te laat is dan wordt het zeker hoog tijd dat krachtige pogingen gedaan worden, om althans de Friesche boter op de Londensche markt te behouden. De andere Hollandsche botersoorten zijn er reeds niet meer, alleen de Friesche wordt er nog genoteerd, terwijl ook daarvan de hoeveelheden telkens minder worden. De poging om dat alles op rekening van de kunstboter te stellen mag wel mislukt heeten. Andere botersoorten hebben te Londen met dezelfde concurrentie te kampen en toch houden zij zich staande.

Die bewering komt mij voor niet geheel waar te zijn. In die landen waar men de boter op meer wetenschappelijke en fabriekswijze bereidt zijn de eigenaren van gronden op groote schaal zelf boer. ‘t Is zeer begrijpelijk, dat die grondbezitters in tijds hunnen invloed hebben gebruikt om aldaar de kunstboterindustrie door wetten aan banden te leggen. Komt er kunstboter in Engeland uit Nederland (het land der kunstboter bij uitnemendheid, waar men die ongehinderd voor boter kan verkoopen en uitvoeren) verpakt in den vorm der Deensche boter b.v., die concurrentie zal voor de D. boter niet zoo erg zijn, dan de kunstboter, gestopt in geijkte Friesche vaten, voor de Friesche boter moet zijn. De herkomst van verscheping zal de kracht in het eerste geval wel vrij wat temperen.

Verder wordt gezegd: „Laat ons toch erkennen, dat kunstboter een volkomen rechtmatig product is, dat veel voor den landbouwer doet in de streken waar het vervaardigd wordt. Het heeft in een aantal plaatsen in Noord-Brabant eene vroeger ongekende welvaart verspreid.”

Volkomen geef ik toe dat kunstboter een rechtmatig product is ik gun gaarne den minderbedeelde een goed plaatsvervangend middel voor onze boter, al u daardoor de boter ook lager in prijs. Ik vind het echter *oneerlijk* dat in ons land de kunstboter voor *boter*, en bijgevolg te *duur*, aan de verbruikers kan worden verkocht.

Die verhoogde welvaart der landbouwers in de omstreken der kunstboterfabrieken geeft ook wel iets te denken. Als mijn geheugen mij niet bedriegt dan word nog kort geleden in uw blad vermeld, dat de boeren in bedoelde streken hunne melk aan de kunstboterfabrieken leverden voor zes cent per liter. In mijne omgeving ontvangen de boeren, die hunne melk aan de kaas- en roomboterfabriek te Sneek leveren, drie en een kwart cent per liter. Dat verschil is de attentie der Frieche grondbezitters overwaard. Geeft dat verschil geen gereede aanleiding om te denken, dat er met den handel in kunstboter verbazend wordt geknoeid?

Indien bij de wet werd bepaald, dat de kunstboter moest worden verkocht voor wat zij is, met het duidelijk zichtbaar merk „Margarine”; eene strenge controle werd ingesteld en bij overtreding hooge boeten werden opgelegd, kon dat verschil in den prijs der melk zich wel eens wijzigen.

Eerst dan kan m.i. de concurrentie tusschen natuur- en kunstboter eerlijk zijn. Het publiek kon dan kiezen waarvan het bediend wilde zijn. Krenking van rechten had er in geenerlei opzicht plaats.

Den Frieschen grondbezitters wordt aanbevolen om het verslag over 1886 van de Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel aan te vragen, en bovendien de brochure, getiteld „De Boterkwestie”, geschreven door den secretaris dier Vereen., den heer J. Rinkes Borger te Leiden, bij den uitgever R. P. Zijlstra te Joure te bestellen.

Goënga.

D. SCHAAFSMA.

Leidsch Dagblad, 03/10/1887; p. 1/14

— Naar wij vernemen, zal de heer J. Rinkes Borger, directeur der roomboterfabriek te Leiden, secretaris der vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel, op uitnoodiging van het hoofdbestuur van het Genootschap ter bevordering van den Landbouw in Drente de algemeene vergadering op 7 October a. s. te Beilen bijwonen. In deze vergadering zal het rapport der commissie, die de boterfabriek van Swart te Berlicum Vrijdag jl. heeft bezocht, in behandeling gebracht worden. Met het oog hierop zal zeker de heer Rinkes Borger, een specialiteit van fabriekmatige zuivelbereiding, zijn uitgenoodigd. (Ass. Crt.)

Leiden, 17 October.

In een artikel, handelende over de wettelijke regeling van den boterhandel, herinnert de directeur der Leidsche Melkinrichting, de heer J. Rinkes Borger, in de „Prov. Gron. Crt.” er aan dat het vervaardigen van boter reeds eeuwenlang een der belangrijkste takken van den Nederlandschen landbouw is. De taak dezer industrie is in hoofdzaak de vruchten van het weiland om te zetten in een handelsproduct. Ze is verspreid door het geheele land en wordt in alle gemeenten gevonden.

Ze is min of meer het voornaamste middel van bestaan voor pl. m. 20.000 veehouders. Ze vertegenwoordigt een jaarlijksch inkomen, dat veilig op 60 miljoen guldens geschat kan worden, en dat inkomen komt geheel ten goede aan de nationale welvaart, omdat de grondstof aan eigen bodem is ontleend en de bewerking door landgenooten plaats vindt. Eindelijk is deze industrie van veel invloed op de resultaten der veehouders.

De kunstboter-industrie is nog jong, pl.m. 14 jaren. Hare taak is om rundvet, dat ook vroeger een bestanddeel der volkvoeding uitmaakte, in een anderen vorm om te zetten. Hare verdienste is dat zij dat rundvet, door bijvoeging van olie, melk, boter en kleursel, een aantrekkelijker uiterlijk en ook voor zoover betreft, de beste soorten, een aangenamer smaak geeft. Hare betekenis voor de volksnijverheid wordt bepaald door de volgende gegevens. Er werken op dit oogenblik pl. m. 40 fabrieken, die hoofdzakelijk in enkele plaatsen in het zuiden van het land worden gevonden. Die 40 fabrikanten, benevens het personeel dat zij in dienst hebben, vormen met eenige handelaars in margarine het gedeelte van het Nederlandsche volk dat belang heeft bij deze industrie.

Verder zijn daarbij nog betrokken de middelen van vervoer, die de margarine aanvoeren en de kunstboter uitvoeren. Daar de grondstoffen, margarine en olie, voornamelijk buitenlandsche producten zijn, hebben nijverheid, landbouw en handel weinig of geen belang bij de zaak. Volledigheidshalve voegt de heer R. B. hierbij dat veehouders, die in de nijverheid der fabrieken wonen, nog eenig voordeel hebben bij den verkoop van melk. Het feit echter dat de *Maatschappij van Landbouw* in Noord Brabant bij de Regeering heeft aangedrongen op het nemen van wettelijke maatregelen tegen bedrog en knoeierij is, dunkt schrijver, een eigenaardig bewijs dat de voordelen van den genoemden melkhandel niet overwegend groot zijn.

De kunstboter industrie dankt haren grooten opgang eensdeels aan het vermogen om zeer groote hoeveelheden in korten tijd te produceeren en aan de andere zijde aan het feit, dat een groot gedeelte van haar product onder den valschen naam van boter wordt geconsumeerd.

Dat laatste wordt door de kunstboterfabrikanten ontkend. Welnu, dan kunnen zij ook geen bezwaar hebben tegen eene wet, die hen dwingt, maar die ook de verkoopers dwingt, om ten allen tijde het product onder zijn waren naam te verkopen. Want *dat alleen* wordt gevraagd, niets anders, en als men dan bedenkt dat zulks volstrekt niet is bescherming, de gevraagde maatregelen de oud Hollandsche eerlijkheid in den handel moeten herstellen, dat van het nemen dier maatregel afhangt de bloei van eene der voornaamste en oudste bronnen van welvaart van Nederland, dan vertrouwt de heer Rinkes Borger dat ieder gaarne zal medewerken om bij de Regeering aan te dringen op het nemen van gepaste en afdoende maatregelen.

Het Bestuur van de Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel schreef in 1887 eene prijsvraag uit, waarbij eene som van f 1000 werd uitgelooft voor eene eenvoudige, nauwkeurige en zekere methode om de aanwezigheid van vreemde vetten in boter aan te toonen.

Dit loffelijk streven der Vereeniging is mislukt. Van de acht antwoorden, die zijn ingekomen, beantwoordt, volgens het oordeel der jury, niet één aan de gestelde eischen. De uitgelooftde prijs is dus niet toegekend. De inzenders kunnen hunne antwoorden terugvragen bij den Secretaris der Vereeniging, den heer J. Rinkes Borger, te Leiden.

~~~~~

LEEWARDEN, 23 Augustus.

Eergisteren middag werd te Amsterdam de algemeene vergadering gehouden van de **Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel**, onder voorzitting van den heer Zipp, van Abbekerk. In het jaarverslag werd met ingenomenheid gewaagd van de aanneming der boterwet, die, zoo meent het bestuur zonder ijdelheid te mogen zeggen, aan het optreden der Vereeniging te danken is.

Er zijn 768 leden en 121 begunstigers. Het saldo in kas bedraagt thans *f*310. Bij eene gedachtenwisseling over de middelen, die de Vereeniging kan aanwenden om eene algemeene toepassing van de wet tot voorkoming van bedrog in den boterhandel te bevorderen, stelde de voorzitter voor om, behalve het verslag, ook bedoelde wet met de toelichting en de aantekeningen te doen drukken en aan de leden toe te zenden. Hiertoe werd besloten, waarna aan het bestuur een crediet van *f*400 werd toegestaan, om in overleg met de hoofden van politie voor eene richtige uitvoering der wet zorg te dragen door overtredingen betreffende den verkoop van kunst- voor natuurboter te constateeren.

Ook een crediet van *f*200 werd aan het bestuur toegestaan om het onderzoek van monsters boter en van surrogaten van boter te bevorderen.

Verder werd het bestuur gemachtigd, om aan den Minister van koloniën te verzoeken, in Indië soortgelijke bepalingen als die der boterwet, van kracht te doen zijn.

Aan het slot der vergadering werd door den heer Duynstee gevraagd, of het niet op den weg der Vereeniging zou liggen, er bij de Regeering op aan te dringen, dat op margarine en andere vetten, die eene rol vervullen in de kunstboternijverheid, een inkomend recht geheven worde. Namens het bestuur antwoordde de heer Rinkes Borger, dat de Vereeniging nimmer zich op dozen protectionistischen weg zou begeven, waarna ook de voorzitter en een paar leden van hun afkeer van bescherming deden blijken. In antwoord aan den heer Duynstee, die beweerd had, dat de Vereeniging een protectionistisch karakter draagt, werd nog te kennen gegeven, dat de Vereeniging uitsluitend op politiebescherming heeft aangedrongen en zal blijven aandringen.

Leidsch Dagblad, 30/12/1889;

— In de gisteravond door de „Vrijzinnige Kiesvereniging” alhier gehouden ledenvergadering is tot candidaat voor het lidmaatschap der Provinciale Staten in Zuid-Holland benoemd de heer J. Rinkes Borger, directeur der Leidsche Melkinrichting.

Wat betreft de verkiezing van vier afgevaardigden voor de „Liberale Unie”, werd het bestuur volmacht gegeven om die vier leden zelf aan te wijzen.

Deventer Dagblad 1890-01-10

Te Leiden is tot lid van de provinciale staten van Zuid Holland gekozen de heer J. Rinkes Borger (lib), met 731 stemmen; mr. Bahlmann (kath.), had 306, mr. J. Bredius (a.r.), 316 stemmen.

Deventer Dagblad 1890-01-18

Van de boterwet is een uitgaaf met aantekeningen en toelichtingen verschenen van de heeren Musquetier, burgemeester van Schipluiden, en J. Rinkes Borger te Leiden (N. Samsom, Alfien). Deze bewerking, met de beknopte inleiding en de uitvoerige registers, munt door bijzondere duidelijkheid uit.

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag den elfden November 1892**, des namiddags te **drie uren**, zal de Directie van „de Leidsche Melkinrichting” te Leiden, **AANBESTEDEN:**

Het maken van de verschillende gebouwen en inrichtingen voor eene **ROOMBOTER- en KAAS-FABRIEK**, aan de Teilingerlaan te Sassenheim, op het perceel sectie A No. 800.

Het ontwerp ligt van af 1 November ter inzage en overname in het Café „het Bruine Paard,” te Sassenheim, terwijl gedrukte bestekken aldaar a **f 1.-** zijn te verkrijgen.

De aanwijzing in loco zal geschieden op **Dinsdag den 8sten November 1892**, des middags te **twaaft uren**.

Verlangde inlichtingen worden inmiddels gegeven door den Architect

W. F. VAN DER HEIJDEN,
Doenzastraat 43, Leiden. 6650 25

Naamlooze Vennootschap

Maatschappij

tot exploitatie van Zuivelinrichtingen

„Neerlandia.”

ALGEMEENE VERGADERING van AANDEELHOUDERS op **Vrijdag 13 December 1895**, in het **Zuid Hollandsch Koffiehuis**, te **'s-Gravenhage**, des middags te **3 uren**.

De punten van behandeling liggen ter inzage, voor de Aandeelhouders, ten kantore van de Heeren **HELDRING & PIERSON** en **E. PENN & Co.**, te 's-Gravenhage, en aan het kantoor der Melkinrichting te Leiden, van 9 tot 12 December a. s., op de gewone kantooruren.

De Directeur,
5483 21 **J. RINKES BORGER.**

Leiden, 23 Januari.

Met ingang van 1 Februari wordt de commies der posterijen 4de klasse G. A. Prins verplaatst van Renkum naar Leiden.

— Een bijvoegsel der Staatscourant van 23 dezer bevat de bij koninklijk besluit van 28 Sept. 1895 goedgekeurde gewijzigde statuten van de naamlooze vennootschap „De Leidsche Melkinrichting,” thans genaamd: „Maatschappij tot exploitatie van zuivelinrichtingen: Neerlandia,” te 's-Gravenhage. Haar doel is: het koopen en verkoopen van melk, het maken van kaas, room, boter en verdere bijproducten, alsmede de handel daarin. Zij zal tot dat doel exploiteeren de melkinrichting, tevens kaas- en roomboterfabriek te Sassenheim, eene melkinrichting te 's-Gravenhage en verder die inrichtingen, tot welke oprichting en exploitatie door de algemeene vergadering van aandeelhouders wordt besloten. De vennootschap is aangegaan voor den tijd van 60 jaar, ingegaan 1 Januari 1879. Haar kapitaal bedraagt **f 250,000**, verdeeld in 250 aandelen van **f 1000**, die alle geplaatst zijn. Als directeur blijft fungeeren de heer **J. Rinkes Borger** te Leiden.

Officiële Kennisgevingen.

Burgemeester en Wethouders der gemeente Leiden brengen bij deze ter algemeene kennis, dat de verkiezing van één lid van de Kamer van Koophandel en Fabrieken binnen deze gemeente, ter vervulling van de vacature, ontstaen ten gevolge van het door den heer **J. RINKES BORGER** genomen ontelag, zal plaats hebben op **Dinsdag den 27sten April a. s.**, des namiddags van twee tot vier uren, op het Raadhuis.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
Leiden, **F. WAS**, Burgemeester.
24 Maart 1897. **E. KIST**, Secretaris.

Knoeierijen in den boterhandel.

In de gisteren te Amsterdam gehouden vergadering der *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel* werd een jaarverslag uitgebracht, dat weinig bemoediging gaf. Ondanks de pogingen dezer vereeniging worden nog steeds allerlei vetten onder den naam van boter verhandeld. Eenige verbetering was in uitzicht toen het landbouwcomité besloot enkele personen als onbezoldigd rijksveldwachter tegen de knoeierijen te doen waken. Aanvankelijk betaalde de Regeering de reiskosten; doch later liet zij de vereeniging weder geheel in den steek. Eene poging om door een onderhoud met den Minister gestrengte handhaving van de boterwet te verkrijgen, faalde eveneens. Daarop wendde het bestuur zich tot de Tweede Kamer met een adres, waarin op handhaving dier wet werd aangedrongen. Overigens deed het bestuur in het laboratorium van prof. Mac Gillavrij te Leiden verschillende monsters boter onderzoeken.

Ter vergadering werden tot bestuursleden gekozen de heeren C. Buisman te Leeuwarden, Hummelinck (zuivelfabrikant in Noord- en Zuidholland en Friesland) te Vlaardingen, J. A. Bos te Leiden, A. G. Heineken (Kaashandelaar)¹¹ te Amsterdam en dr. v.d. Zande te Hoorn.

De heer Bultman besprak de vraag, wat de vereeniging nog ter bereiking van haar doel kon doen. Hij gaf in overweging, dat men zich met margarineboter-fabrikanten in betrekking zou stellen. Vermoedelijk zullen van overheidswege een paar personen worden aangesteld om toezicht op de naleving der boterwet te houden. Spr. hoopte, dat de Minister daarbij het oog zou laten vallen op de mannen, die reeds vroeger van wege het Landbouwcomité dergelijk toezicht hebben uitgeoefend. Hij deed uitkomen, dat de vereeniging zich niet kant tegen de fabricatie van margarineboter, maar tegen het heerschend bedrog.

Enkele aanwezigen verwachtten van overleg met de fabrikanten niet veel, wijl deze juist aan de knoeiers hunne beste klanten hebben. Men opperde het denkbeeld zich nogmaals tot de Regeering te wenden ten einde controleurs als onbezoldigde veldwachters aangesteld te krijgen. Een der leden wilde het daarheen leiden: dat een invoerrecht op margarine zal worden geheven.

Het voorstel van den heer Bultman om in overleg te treden met de fabrikanten werd verworpen; zijn voorstel om zich tot den Minister te wenden met het verzoek dat deze zich in betrekking zou stellen met het landbouwcomité bij de benoeming van inspecteurs werd aangenomen. Voorts zal het bestuur in overweging nemen de uitgifte van een geschriftje om het publiek in te lichten.

Nadat nog bij acclamatie was besloten den afgetreden secretaris, den heer **Rinkes Borger**, het eerelidmaatschap der vereeniging op te dragen, werd de vergadering gesloten.

---

¹¹ Tussen haakjes zijn de *kwaliteiten* van de leden vermeld – Bron: Croesen 1933

1895

Leeuwarder Courant 1895-06-20

** Heden overleed te Hillegom onze geliefde Vader en Behuwdvader, de Heer JAN CORNELIS **BORGER**, in den ouderdom van 78 jaren.

Leiden, 18 Juni 1895.

J. **RINKES BORGER**.

D. E. **RINKES BORGER**—VAN HOORN.

Volstrekt eenige kennisgeving.

Leidsch Dagblad, 03/12/1895;

Naamlooze Vennootschap
Maatschappij
tot exploitatie van Zuivelinrichtingen
„**Neerlandia.**”

ALGEMEENE VERGADERING van AANDEELHOUDERS op **Vrijdag 13 December 1895**, in het Zuid Hollandsch Koffiehuis, te 's-Gravenhage, des middags te **3** uren.

De punten van behandeling liggen ter inzage, voor de Aandeelhouders, ten kantore van de Heeren HELDRING & PIERSON en E. PENN & Co., te 's-Gravenhage, en aan het kantoor der Melkinrichting te Leiden, van 9 tot 12 December a. s., op de gewone kantooruren.

De Directeur,
8483 21 **J. RINKES BORGER.**

1896

Leidsch Dagblad, 28/04/1896; p. 4/6

MAATSCHAPPIJ
tot exploitatie van zuivelinrichtingen
„**NEERLANDIA**”,
VOORHEEN
De Leidsche Melkinrichting.

Prima versche **Grasboter** a **f 1.40** per Kilo.
3251 9 DE DIRECTEUR.

1897

Leeuwarder Courant

12-04-1897

Nederlandsch Landbouweomite bestaat thans uit de volgende leden: H. F. Bultman, voorzitter, dr. G. W. Bruinsma, J. K. Bieriks, J. **Rinkes Borger**, mr. P. H. A. Tydeman, J. J. van Weel, D. Fontein de Jong, jhr. A. Michiels van Kessenich, A. van Leeuwen, J. L. T. Groneman, U. G. Schilthuis Jzn., E. G. Duyvis Tzn., mr. W. A. Viruly Verbrugge.

De tweede vergadering is vastgesteld op 22 April a.s.

Leidsch Dagblad, 22/02/1897; p. 4/14

J. RINKES BORGER,

Directeur der Maatschappij tot exploitatie van Zuivelinrichtingen „**Neerlandia**”,
is **VERMUISD** van Leiden naar 's-Gravenhage, **Anna-Paulownastraat 72.**

1404 6

Het gerechtshof in Den Haag behandelde heden de zaak van een landbouwer te Noordwijkerhout, die aan de melkfabriek der firma Rinkes Borger te Sassenheim, melk afleverde waarbij slootwater gevoegd was en deswege voor de Haagsche rechtbank veroordeeld was tot 3 maanden en openbaarmaking van het vonnis in het „Leidsch Dagblad.”

Het Openbaar Ministerie vroeg bevestiging van het vonnis, terwijl mr. L. W. Van Gigh als verdediger vrijspraak vroeg.

Uitspraak 10 Februari a. s.

Knoeierijen i/d. boter- en kaashandel.

Door het bestuur van bovengenoemde vereeniging is op ruime schaal een circulaire verspreid, waarin er allereerst op gewezen wordt, dat ééne der verschillende factoren, die medewerken tot den tegenwoordigen ongunstigen toestand van den landbouw is: de waardevermindering van het artikel boter, en dat ééne der voornaamste oorzaken van die waardevermindering is: het verkoopen van margarine of surrogaten onder den naam van boter. Daardoor toch lijdt het debiet van boter zoowel in het binnen- alsook in het buitenland eene zeer groote schade, terwijl vooral in het buitenland de naam der Nederlandsche boter verdacht is.

Het bestuur wijst er verder op dat:

de Vereeniging, opgericht den 12 April 1885, gedurende haar bestaan onophoudelijk er naar gestreefd heeft om bovengenoemde oneerlijke concurrentie tegen te gaan. Als eerste succes van haar streven kwam in 1890 de Boterwet, die een bescheiden stap was in de richting.

Verder wordt vermeld, dat in de laatste jaren door financieelen steun te verleen aan een van de door de Regeering benoemde onbezoldigde rijksveldwachters, speciaal belast met het toezicht op de naleving der boterwet, werkelijk veel is bijgedragen, om de Regeering voor te lichten, terwijl tevens de eerlijke handel reeds den invloed van het optreden van genoemden ambtenaar heeft ondervonden.

Tot toelichting dienen de volgende cijfers:

Zij loopen over 4009 monsters, en hebben voor zoover aangaat het vroegere ressort van het proefstation te Hoorn, betrekking op het tijdvak van half Augustus 1895 tot 1 Mei 1897 en voor het ressort van het proefstation te Goes op het tijdvak van 15 Juli 1896 tot 1 Juni 1897.

De cijfers zijn als volgt:

door gewone politiebeamten werden genomen 2680 monsters, waarvan 8,2 pct. surrogaat;
door den ambtenaar door ons gesubsidieerd 468 monsters, waarvan 80,8 pct. surrogaat;
door den Groningschen ambtenaar worden genomen 403 monsters, waarvan 15,6 pct. surrogaat;
door den Leeuwarder ambtenaar werden genomen 52 monsters, waarvan 25 pct. surrogaat;
door den Rotterdammer ambtenaar werden genomen 175 monsters, waarvan 72,6 pct. surrogaat;
door den Zuidelijken ambtenaar worden genomen 230 monsters, waarvan 55,7 pct. surrogaat.

Hieruit valt vooreerst af te leiden, dat de Boterwet nog steeds veel wordt overtreden. Verder dat het nemen van monsters door speciale personen veel meer doel treft dan dat door de gewone politiebeamten, waarbij natuurlijk de meerdere of mindere warenkennis een hoofdrol speelt.

De door de Vereeniging gesubsidieerde ambtenaar heeft niet minder dan 379 bekeuringen gedaan, die tot vervolging hebben geleid, terwijl door alle anderen te zamen voor het geheele land 636 van die bekeuringen geschieden.

De Vereeniging zou gaarne meer doen doch door overlijden en bedanken is haar ledental zóó zeer ingekrompen, dat haar invloed moet verminderen.

Het bestuur dringt er daarom op aan, dat allen die belang stellen in en hebben bij den landbouw als lid zullen toetreden.

Het bestuur bestaat uit de heeren: C. Veth, voorzitter, Delft; H. F. Bultman Haarlemmermeer; H. H. Lugard, Deventer; A. G. Heineken, Amsterdam; D. Buisman, Leeuwarden; dr. K. H. M. v.d. Zande, Hoorn; C. H. Hummelinck, Vlaardingen; H. D. S. Hasselman, Utrecht; J. Rinkes Borger, eereid, Den Haag, en J. A. Bos, secretaris-penningmeester, Leiden.

Rinkes Borger maakt bij de Prov. Staten van Zuid-Holland bezwaar tegen de huidige taak van de Zuivelconsulent

In de zomervergadering der Prov. Staten van Zuid-Holland werd door den heer J. Rinkes Borger aan het afdelingsverslag eene nota toegevoegd, houdende bezwaren tegen de wijze, waarop de uit de Provinciale fondsen gesubsidieerde zuivel-consulent der *Hollandsche Maatschappij van Landbouw* zijn taak opvat. De nota is door Ged. Staten om advies in handen gesteld van het Hoofdbestuur der Hollandsche Maatschappij, dat een uitvoerig antwoord heeft ingezonden.

De kennisneming dezer verschillende stukken heeft nu Ged. Staten, bij hunne mededeeling aan de Prov. Staten, tot verschillende opmerkingen aanleiding gegeven. Zij meenen, dat inderdaad, om te verkrijgen, wat voor onze zuivelindustrie noodig is, om hare plaats op de wereldmarkt te behouden en zich een ruimere plaats te veroveren, t. w. het maken van uniforme en onberispelijke producten, een zuivelconsulent met een werkring, als de heer Rinkes Borger zulks wenscht, van grooter nut zal zijn dan een Zuivelconsulent, als thans de Holl. Maatschappij van Landbouw heeft.

Niettemin meenen zij aan Prov. Staten vooralsnog te moeten ontraden om het daarheen te trachten te leiden, dat de werkring van den tegenwoordigen zuivelconsulent worde gewijzigd, omdat de voorwaarden om een zuivelconsulent volgens de denkbelden van en heer Rinkes Borger succes te doen hebben, n.l. dat de zuivelindustrie meer den vorm van grootindustrie heeft aangenomen door fabriekmatige bewerking, en dat de kleinere zuivelbereiders overtuigd zijn van het groote nut van het toepassen van de resultaten der wetenschap en genoeg ontwikkeld en genoegzaam van werktuigen voorzien zijn, om de adviezen van den op een afstand wonenden consulent te kunnen begrijpen en toepassen, geen van beide vooralsnog zijn vervuld.

De zuivelcursussen, die thans worden gegeven, schijnen Ged. Staten het juiste middel om het zoo noodzakelijk geloof in het nut van wetenschappelijke methoden en wetenschappelijk onderzoek ten plattenlande te doen veld winnen. Daarbij komt dat een zuivelconsulent volgens het stelsel Rinkes Borger met een goed laboratorium en een modelhoeve zeer groote uitgaven zal medebren- gen, terwijl wellicht het Rijk zijn subsidie zou doen vervallen.

Ged. Staten stellen dus voor vooralsnog het subsidie op den bestaanden voet te bestendigen.

De Nederlandsche kaashandel in Engeland¹²

Bij de Kamer van Koophandel te Leiden is ingekomen eene missive van de Kamer te Londen, houdende beantwoording van de onlangs aan deze gerichte vraag waaraan toe te schrijven de achteruitgang van de Nederlandschen kaashandel in Engeland, uit dat schrijven blijkt, dat die achteruitgang is te wijten aan vier oorzaken, t. w.: 1. concurrentie; 2 productie van minderwaardige kaas in Nederland; 3. den smaak van het Engelsche publiek; 4. den hooger prijs, die in andere landen wordt betaald.

Tot toelichting dezer argumenten wordt aangevoerd:

1. De concurrentie geschiedt voornamelijk door Canada, dat door lagere vee prijzen, goedkoopere landerijen, minder belasting, gunstiger formaat van kazen (waardoor deze minder verzorging behoeven), goedkoop hout dat de gelegenheid geeft de kazen in houten dozen verpakt te verzenden), er in geslaagd is een evengoed product tegen lagere prijs op de Engelsche markt te brengen, dan waarvoor goede Hollandsche kaas kan geleverd worden.
2. Onder minderwaardige kaas wordt verstaan de fabriekskaas, die in Engeland wordt ingevoerd in denzelfden vorm en kleur als de goede Goudsche en Edammerkaas. Daarbij werd deze kaas, van afgeroomde melk gemaakt en weinig vetgehalte bezittende, gehouden voor gelijkwaardige kaas als de goede, vette Hollandsche kaas. Natuurlijk moest de laatste in diskrediet geraken.
3. Het publiek heeft een voorliefde voor kaas, die in vorm en smaak gelijkt op Cheddar, terwijl de Londensche winkelier Cheddar kaas verkoopt, omdat die, eenmaal aangesneden, minder korstverlies geeft en minder snel uitdroogt.
4. Dit is zeer zeker als de gewichtigste reden te achten. De hooge prijzen, die betaald worden voor Hollandsche kaas in Frankrijk, Duitschland, de Nederlandsche koloniën en elders zijn eensdeels oorzaak, dat de kaassoort die naar Londen wordt verzonden, anderdeels geen tegenwicht tegen groote verbetering, teneinde de verloren markt te herwinnen.

Besloten werd dit antwoord te stellen in handen van den zuivelconsulent, den heer J. Rinkes Borger, ten fine van advies omtrent zoodanige middelen, welke kunnen strxxx om den Nederlandschen kaashandel in Engeland weder in eere te herstellen.

---

¹² Deel van de tekst was niet goed leesbaar, tekst *lopend* gemaakt door ZHN.

De Boterwet

Aan den Minister van Binnenlandsche Zaken is het volgend adres gericht:
Het bestuur van de „Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den Boter- en Kaashandel” acht zich verplicht, met verschuldigde gevoelens van hoogachting, bij Uwe Excellentie ernstig aan te dringen maatregelen te nemen tot eene spoedige wijziging en verscherping der wet van 23 Juni 1889 (Staatsblad No. 82) bekend onder den naam van „de boterwet.”

Tot toelichting van dien aandrang neemt adressant de vrijheid het volgende bij Uwe Excellentie in herinnering , te brengen.

Reeds zeer vele malen is door, bevoegde corporaties, o.a. het Nederlandsch LandbouwComité, verschillende Maatschappijen van Landbouw, en ook door de „*Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den Boter- en Kaashandel*”, aangetoond dat de bepalingen der genoemde wet onvolledig en onvoldoende zijn, dat het toezicht op de naleving der wet zeer veel te wenschen overlaat, en verzocht door wijziging der wet aan de bestaande bezwaren tegemoet te komen.

Mede tengevolge van die verzoekschriften werd op 3 December 1896 door de toenmalige Ministers van Waterstaat, en van Justitie een wijzigingsontwerp bij de Tweede Kamer ingediend. Dat ontwerp was voor de belanghebbenden eene teleurstelling, omdat de voorgestelde wijzigingen ten eenenmale onvoldoende waren

Het Nederlantsche Landbouw-Comité maakte zich tot tolk dier teleurstelling en zette in een uitvoerig adres uiteen, welke wijzigingen in het belang van de Nederlandsche boternijverheid en handel wenschelijk en noodig waren.

Bij de behandeling van het ontwerp in de afdeelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal bleek, volgens het voorloopig verslag, dat zeer vele leden niet tevreden waren met de voorgestelde wijzigingen en de voorkeur schonken aan de wenschen, nader uiteengezet in het adres van het Nederlandsch LandbouwComité.

Het wetsontwerp werd door de tegenwoordige Regeering niet weder aan de orde gesteld en de belangstellenden vonden daarin aanleiding voor de verwachting, dat spoedig een ander en meer volledig voorstel zou worden gedaan. Zij meenden allen grond te hebben voor die verwachting. Immers de regeering erkende meermalen de noodzakelijkheid eener wijziging. Uit de Tweede Kamer kwam een krachtigen aandrang om spoedig en krachtig te handelen ten einde onze zuivelindustrie en handel voor onberekenbare schade te vrijwaren. De belanghebbenden zijn eenstemmig in den wensch naar eene spoedige regeling dezer zaak en zoowel bij die belanghebbenden als bij vele leden der Tweede Kamer bestaat de overtuiging dat de wetswijziging moet geschieden in den geest van het straks genoemde adres van het Nederlandsch Landbouw-Comité.

Al die verwachtingen blijken tot dusver ijdel te zijn en het is adressant een raadsel, dat de regeering die zoo ondubbelzinnige bewijzen heeft dat zij den bloei van den landbouw wil bevorderen, niet kan besluiten eene aangelegenheid te regelen, waarnaar zoo eenstemmig wordt gevraagd en die zoo dringend eene oplossing eischt.

Het is reeds herhaaldelijk gezegd en adressant neemt de vrijheid het hier te herhalen, dat onze botermijverheid, die van jaar tot jaar meer wordt gedrukt door de invoerrechten, welke naburige Staten van het product heffen en door de knoeierijen die den binnenlandschen handel bederven, onvermijdelijk nog verder zal teruggaan, indien niet, evenals in alle andere Staten het geval is, door wettelijke bepalingen het bedrog in den exporthandel strafbaar wordt gesteld en indien niet het voortwoekeren van de knoeierijen in den binnenlandschen boterhandel, krachtig wordt bestreden.

Op grond van het bovenstaande herhaalt adressant het verzoek in den aanhef dezes gedaan, dat het Uwe Excellentie moge behagen ten Spoedigste bij de wetgevende macht voorstellen in te dienen tot wijziging der boterwet in den geest van het meergenoemde adres van het Nederlandsch Laubbouw-Comité, zoodat de wijziging in de eerste plaats ten doel zal hebben:

- a. Het verwijderen van het woord „Surrogaat” uit art. 1 der wet, zoodat alle vetartikelen daar bedoeld, die geen boter zijn, zullen worden aangeduid met den naam „Margarine”.
- b. Het wijzigen van art. 2 der wet, zóó, dat alle vormen van boterhandel vallen onder de bepalingen der wet.
- c. Het verscherpen van het toezicht op de naleving der wet en wel door de aanwijzing van speciaal daarvoor aangestelde rijksambtenaren, in dien zin als bedoeld in de memorie van toelichting gevoegd bij het wetsontwerp dato 2 Juli jl., tot wijziging van het Hoofdstuk Binnenlandsche Zaken der Staatsbegrooting voor 1898, waarbij door de regeering de aanstelling van vaste inspecteurs in uitzicht worden gesteld.
- d. De wijziging der strafbepalingen in dien geest, dat die straffen meer in overeenstemming zijn met den aard van het misdrijf, dat, bij recidive, steeds gevangenisstraf wordt toegepast, en dat bij elk veroordeelend vonnis publiekmaking van dat vonnis gebiedend wordt voorgeschreven.

Ofschoon zulks minder behoort tot het speciale doel waarvoor onze vereeniging werkzaam is, acht adressant het toch gewenscht Uwe Excellentie er op te wijzen, dat eene verscherping der boterwet niet uitsluitend is in het belang van botermijverheid en handel, maar ook wel degelijk in dat van den nijveren werkmansstand.

Margarine is voor dien stand zeer zeker, een goed voedingsmiddel, maar zoolang die margarine straffeloos verkocht kan worden onder den naam van boter, wordt dat product veel te duur betaald en de werkmansstand wordt tot dusver maar al te zeer de dupe van de bedrieglijke voorstellingen des knoeiers.

Eene verscherping der wet die aan de knoeierijen een einde maakt en de verkoopers dwingt het product onder zijn waren naam en voor billijken prijs te verkoopen, is voorzeker een algemeen belang, een belang dat ons vrijheid geeft met te meer klem ons verzoek bij Uwe Excellentie aan te bevelen.

Vee-uitvoer.

Naar aanleiding van de opmerkingen, gemaakt omtrent het in ons land niet genoeg acht geven op de tuberculose van het vee, schrijft de heer **Rinkes Borger** een artikel, dat niet zonder belang is voor de kennis van den feitelijken toestand.

In het breede wordt er door den heer Borger op gewezen, dat zij, die hopen en verwachten, dat een volksbeweging in Duitschland tegen de sluiting der grenzen, omdat de vleeschprijzen zoo hoog zijn, de opening dier grenzen ook tengevolge zal hebben, zich blij maken met een doode musch. Binnen 5 á 6 jaar zal het tekort aan vleesch in Duitschland zijn aangevuld.

Wat betreft den raad, om ook in ons land door het oprichten van abattoirs en door zeer strakke maatregelen, onder het rundvee de tuberculose te bestrijden, meent de heer **R i n k e s B o r g e r**, dat, wil men de tuberculose zoo streng bestrijden om de Belgische grenzen open te krijgen, daarmede gemoeid zal zijn het gedeeltelijk uitroeien van onzen veestapel, en dat noemt schr, een offer, dat boven onze krachten gaat. Schr, is van oordeel, dat ook België spoedig tot de conclusie zal komen, dat een geheele uitroeiing der tuberculose tot de vrome wenschen zal blijven behoo- ren en dat bij de thans heerschende bepalingen de vrije invoer van ons vee in België een oneindi- gen tijd onmogelijk zal zijn.

Verder zegt de heer Rinkes Borger:

„Door de natuurlijke gesteldheid van onzen bodem is de veehouderij met alles wat daaraan annex is, een der belangrijkste van de weinige” natuurlijke hulpbronnen, die wij bezitten voor onze stof- felijke welvaart.

„Zal die veehouderij bloeien, dan is onvermijdelijk noodzakelijk *uitvoer* van vee en van de producten der veehouderij. De uitvoer van vee is in de laatste jaren als het ware stelselmatig ingekrompen. Met het argument, dat men bang is voor het invoeren van besmettelijke ziekten, hebben alle naburige Staten de grenzen gesloten en sedert men de tuberculose heeft opgenomen) onder de ziekten, die men vreest, kan het argument *blijvend* dienst doen.

„Wat is in deze te doen ? Er zijn twee wegen. De eerste is: zich rustig bij den bestaanden toestand neerleggen. De veehouderij zal zich dan wel vanzelf beperken tot de behoeften in eigen land, plus den beperkten uitvoer naar België, zoolang als dit duurt, en den uitvoer van geslacht vee, zoolang ook dat niet verboden wordt. Er zal dus wellicht eens een enkel lichtstraaltje komen, als Spanje, of Italië, of Rusland, of andere Oostersche Staten een weinig uitstekend fokvee bij ons komen koopen, maar van bloei dezer industrie zal geen sprake kunnen zijn.

„Een andere weg is: zich tegen de uitsluitings-maatregel van andere Staten verzetten. Volko- men erken ik, dat een „oorlogszuchtige uitval van een Kamerlid” daarvoor evenmin een geschikte maatregel is als een zachtzinnige en vergoelijkende verklaring van een minister. Evenmin is een holle phrase over onze onmacht een afdoend bewijs, dat wij niets kunnen doen. Het eenige wat gedaan kan worden en naar mijn meening ook dringend noodzakelijk gedaan *moet* worden is: ten ernstige bestudeering van alle factoren, die *deze* vraag beheerschen: is Nederland krachtig ge- noeg, om zich te verweren in den economischen strijd van onzen tijd ? Die studie zij onzer Re- geering aanbevolen.”

Knoeierijen in den boter- en kaashandel.

In de gisteren te Utrecht gehouden jaarlijksche algemeene vergadering van de *Vereeniging tot bestrijding van knoeierij in den boter- en kaashandel*, bleek uit het jaarverslag over 1898, dat het ledental met ruim 200 vermeerderd was en op 1 Jan. j.l. 672 bedroeg.

De voorzitter, de heer C. Veth, deelde mede, dat het bestuur bij herhaling steeds in overleg met het Ned. Landbouw-Comité bij de Regeering aandrang op het indienen van een nieuwe of gewijzigde boterwet, wat, naar vertrouwd wordt, er veel toe heeft bijgedragen, dat een geheel nieuw ontwerp van een verscherpte boterwet bij de Kamer werd ingediend, welke wet door den heer J. Rinkes Borger zou worden ingeleid.

In eene buitengewone vergadering, geleid door den heer Bultman, gaf de heer Rinkes Borger een terugblik op de geschiedenis der zaak. Toen de boter in 1879 duur werd, zocht men naar iets ter vervanging, en dit is nu overal in Nederland, een belangrijke industrie. Het land van goede boter werd de hoofdplaats voor de kunstboter.

Alle middelen, daartoe aangewend, werden door spr. genoemd. Dit leidde tot de belangrijke kunstboter-industrie, en men bleef het product verzenden als „boter”, (eerst Bus-butter). Daarna kwam uit Engeland het bevel, dat het product moest voorzien zijn van den naam **butterine**, maar.... men liet tot ontduiking daarvan de letters butter groot drukken en de i n e haast onmogelijk klein. Spr. haalde dit op, omdat van zekere zijde steeds gezegd is, dat de handel in kunstboter geen naadeel zou doen aan die der boter, en weerlegde dit door bijbrenging van eenige sprekende staaltjes van frauduleuzen vervoer van kunstboter naar Engeland en België. Gevolg was, dat men in Engeland onze boter ging verbieden.

Kunstboter, hier eerst niet gewild, is nu een vrij algemeen gezocht artikel geworden. Vreemd dat men dit zoo lang heeft toegelaten, en gelukkig dat er eindelijk maatregelen tegen genomen zijn, waarvan deze vereeniging ‘t gevolg is geweest (1 Mei 1885), waarvan spr. de geschiedenis kort uiteenzette.

Maar ‘t kwaad zat reeds te diep, en daarom moest de Regeering meewerken door wettelijke bepalingen, en spr. gaf daarop aan hoe we gekomen zijn tot wat we nu hebben - dat echter gebleken is niet of zeer weinig te voldoen door de verkeerde toepassing. Dit fiasco was den knoeiers zeer welkom, en langzamerhand verliep het toezicht op knoeierijen geheel, omdat zij, die er mee belast waren, het geheel verkeerd deden.

Men ging dus weer ageeren, bij de Regeering op nieuw verzoeken, enz. enz., maar weer rezen veel bezwaren. Toch, ten spijt daarvan, zijn we voortgegaan, en toen het Ned. Landbouw-comité ging meewerken had men veel steun; langzamerhand nam de belangstelling ook in de Kamer toe - en eindelijk is gekomen wat we wenschten: het tegenwoordige ontwerp, wat te danken is aan den heer Sickenz, directeur van de afdeling Landbouw aan ‘t departement van Binnenl. Zaken.

Hoe is thans de toestand van onzen boterhandel en is er nog een wet voor noodig?

Herhaaldelijk is onderzocht naar knoeierijen en daaruit is gebleken, dat Holland met 90 pct. aan het hoofd der vervalsching staat. Spr. neemt dit niet voor zijne rekening, maar er blijkt toch uit, dat onze slechte naam niet zonder grond is, dat we niet ten onrechte onder verdenking liggen. Spr. staafde dit met voorbeeld en cijfers, ook met brutale advertenties in de couranten. Op grond daarvan beantwoordt Spr. bovenstaande vraag volmondig met ja.

Is 't billijk om voor boter eene afzonderlijke wet te maken, als dit niet geschiedt voor andere knoeierijen?

Zeker, ook voor die andere middelen is wettelijke regeling noodig. Spr. heeft wel eens gedacht: Moeten we maar niet alles op zijn beloop laten, en aan 't publiek maar overlaten, wat het eten wil. Maar, anderszins staat spr.'s boterhart nog te hoog om daartoe over te gaan, en daarbij, buiten onze grenzen wordt zooveel gedaan tot verbetering, dat het hier niet mag gelaten worden - en bovendien de kunstboter-industrie staat zoozeer eene wettige industrie in den weg, dat dit niet langer orgestraft mag blijven.

Kunnen we bevredigd zijn met het ingediende wetsontwerp? vroeg spreker.

Art. 1 geeft aan, dat niet-boter moet genoemd worden margarine. Dit is veel beter dan surrogaat, want daarvan begrijpt niet ieder de beteekenis, ja velen meenen dat 't woord surrogaat een fijne soort boter aanduidt! Spr. hoopt dat bij de behandeling van 't ontwerp nog veel op den naam zal gelet worden.

Art. 2 wil allen verkeerden verkoop treffen, maar spr. zou hierbij nog „invoer” willen gevoegd hebben, en andere maatregelen treffer omtrent verpakking (voorkomen van den naam margarine op de verpakking). - 't Verbod dat geen boter bij margarine in één winkel mogen bijeen gebracht zijn, acht spr. een bezwaar vooral voor de dorpen.

Art. 3 verbiedt gelijktijdig vervoer van margarine en boter; dit heeft veel bezwaar, dat hij onderschept wil zien. Ook kwam spr. op tegen de schadelijke advertentiën van kunstboter in onze bladen.

Art 10. Strafbepalingen. Deze voldoen spr. niet, want de knoeiers zullen de geldboete betalen, doch stil doorgaan. Daarom moet er bij recidive gevangenis worden toegepast.

Overigens heeft spr. geen bezwaren, en het bestuur hoopt, dat het ontwerp – met eenige aangegeven wijzigingen - wet zal worden, en hoopt op veler medewerking en adhaesie. 't Is zoo dringend noodig dat eerlijke boterhandelaars beschermd worden, maar dan moeten we allen een zijn.

Na debat vereenigde de vergadering zich met de voorgestelde wijzigingen in het ontwerp.

De voorzitter releveerde nog, dat de vereeniging niet bestrijdt de margarine, maar de knoeierijen en het bedrog in den handel in boter.

Ook ten opzichte van de belangen van den kaashandel is het bestuur werkzaam.

Tot leden van het bestuur werden de aftredenden herkozen, de heeren J. A. Bos te Leiden, D. Buisman te Leeuwarden en C. H. Hummelinck te Vlaardingen.

De zuivelbereiding op coöperatieven grondslag. Men schrijft ons:

De heer F. E. Posthuma, van Leeuwarden, heeft op de 86ste algemeene vergadering van de leden der Maatschappij van Nijverheid in het Westerkwartier te Noordhorn eene belangrijke rede over bovenstaand onderwerp gehouden. Algemeen is men thans overtuigd, dat de fabriekmatige boterbereiding voordeelen boven de eigen botermakerij heeft.

- a) De economische beteekenis van de coöperatie in de zuivelindustrie was 't uitgangspunt van zijne beschouwingen. De coöperatie verdient de voorkeur boven de particuliere vereeniging, wijl bij de eerste de rente voor het bedrijfskapitaal kleiner is en de aflossing beter kan geregeld worden. Bij de particuliere fabrieken moet de ondernemerswinst worden afgetrokken, wat bij de andere niet behoeft.
- b) De sociale beteekenis der coöperatieve zuivelfabrieken kwam daarna aan de orde. Volgens spreker zijn deze instellingen de centra der algemeene ontwikkeling. Zij kunnen voor andere corporatiën als model dienen. De verhouding tusschen werkgever en werknemer kan in alle opzichten goed zijn. 't Is in 't belang van de fabriek zelf, dat den werkman een goed loon wordt uitbetaald. Bovendien kan de coöperatie haar werklieden verzekeren tegen ongelukken en invaliditeit, benevens de zorg voor den ouden dag wegnemen. Door een bond van coöperatieve zuivelfabrieken is men in staat de inkoop in 't groot zeer voordeelig te doen.
- c) De zuivelfabrieken en de veehouding ('t fokken) werden nu behandeld. Er is door velen beweerd, dat de zuivelfabriek de oorzaak is geweest, dat de kalveren in slechtere conditie zijn geraakt. Met kracht kwam spreker tegen deze stelling op.

't Is voor de fabrieken niet doenlijk de karnemelk voor het fokken der kalveren aan de melkleveranciers terug te geven, daar ze dan een van de voordeelen, die ze boven den landbouwer-botermaker hebben, zouden prijsgeven. In plaats van de karnemelk heeft de fabriek echter een ander surrogaat: de zoete ondermelk, een voedsel dat met de moedermelk meer overeenkomt dan de karnemelk. De kalveren, op doelmatige wijze met ondermelk gevoed, zullen in minstens even goede of betere conditie komen dan de met karnemelk groot gebrachte kalveren.

Hoe beter kals, hoe beter koe, en daar meer en meer naar 't vetgehalte wordt uitbetaald, zal men alleen de beste koeien dienen te houden en hiermede verder moeten fokken.

De conclusie van deze schoone rede was, dat eene welingerichte coöperatieve zuivelfabriek de voorkeur verdient, zoowel ten opzichte van de oprichting, de aflossing van 't benodigd kapitaal en de exploitatie. Op maatschappelijk gebied kan ze strekken tot voorbeeld; voor de vee fokkerij is ze een machtige factor en een steun in de financiën.

INGEZONDEN. (door J. Rinkes Borger)

De zuivelbereiding op coöperatieven grondslag.

Mijnheer de Redacteur !

In uw blad no. van den 3en Mei j.l. komt voor het verslag van eene voordracht, die door den heer F. E. Posthuma over bovenstaand onderwerp werd gehouden in de 86e vergadering van de Maatschappij van Nijverheid in het Westerkwartier. Bij de lezing van dat verslag herinnerde ik mij onwillekeurig, hoe ik ruim 20 jaar geleden, in dezelfde vereeniging en in dezelfde zaal, sprak over fabriekmatige zuivelbereiding, en constateerde ik bij mij zelf de groote verandering die sedert dien tijd plaats had. Destijds kon ik bij mijne aanbeveling er niet in slagen eenige belangstelling voor het onderwerp op te wekken en thans is de zuivelbereiding, in de noordelijke provinciën, voor een groot deel, van de boerderij verhuisd naar de fabriek.

Intusschen, het is mijn doel niet, M, de R., de aandacht van uwe lezers te vragen voor oude herinneringen. Ik wensch uwe gastvrijheid in te roepen voor eene opmerking, die de lezing van genoemd verslag mij in de pen geeft. De oude herinnering dient mij alleen om er een zeker recht uit te putten ook thans nog eens een advies te geven.

De heer Posthuma had bij zijne voordracht blijkbaar ten doel den lof te zingen van den coöperatieven vorm van fabriekmatige zuivelbereiding. Mijn opmerking nu is deze, dat beschouwingen als door den heer P, gegeven:

1. onbillijk zijn tegenover de particuliere nijverheid
2. niet voldoende worden bewezen, en
3. oorzaak zijn dat het hoofddoel van de fabriekmatige zuivelbereiding uit het oog wordt verloren. Het zij mij vergund deze stellingen kort te bespreken

1.) Tot toelichting van de eerste stelling wijs ik er op, dat toen omstreeks 1878 in verschillende kringen de wenschelijkheid van fabriekmatige zuivelbereiding werd besproken, aan de eene zijde warm werd aanbevolen en aan den anderen kant even warm word bestreden, *nergens* de belanghebbenden er aan gedacht hebben, om door *coöperatie*, door *samenwerking*, de proef te nemen. Die proefneming heeft men eenvoudig overgelaten aan particulieren. Die particulieren hebben kennis tijd en geld beschikbaar gesteld om de eerste fabrieken op te richten. Zij hebben gedragen de *volledige risico*, de kans op mislukking.

Toen die eerste fabrieken de proef hadden doorstaan, zijn ook langzamerhand coöperatieve fabrieken, in min of meer zuiveren vorm, opgericht. Uit een oogpunt van algemeen belang hadden die coöperatieve fabrieken niet alleen recht van bestaan, maar waren zo, op goed gekozen plaatsen daargesteld, een zegen. Zij schiepen de concurrentie, die voor den bloei en de ontwikkeling van iedere nijverheid noodzakelijk is. Maar dat geeft nog geen recht, om ze tegenover particuliere fabrieken zoo in de hoogte te steken want zij zijn in alle opzichten eenvoudig die particuliere fabrieken nagevolgd. Als het waar is, wat de heer P. beweert, dat de fabriekmatige zuivelbereiding de voorkeur verdient boven die op de boerderij, dan is hij *grof onbillijk* tegenover de particuliere fabrieken, fabrieken, die aan den coöperatieven vorm *den weg hebben* *gewezen*.

2). De voortreffelijkheid van den coöperatieven vorm is niet voldoende bewezen. De heer P. vertelt, dat de coöperatieve vorm de voorkeur verdient uit een oeconomisch oogpunt. 'k Snap dit niet recht. 'k Zou deze bewering aannemen als er bestond monopolie, overmacht of zoo iets. Daarvan is echter in onzen tijd geen sprake meer. Volgens mijne opvatting moeten bij eene gezonde fabrieksonderneming betaald worden: de verrichte arbeid, de vakkennis, de handelskennis en moet tevens volgens de nog heerschende begrippen, het kapitaal eene billijke rente ontvangen. 'k Meen verder, dat het succes afhangt van bekwaamheid, toewijding en werkkrachten, maar dat de vorm, waarin de nijverheid wordt uitgeoefend, daarop geen invloed heeft.

Verder beveelt de heer P. den coöperatieven vorm aan uit, een sociaal oogpunt. Coöperatieve inrichtingen zijn centra's van ontwikkeling, ze bevorderen de goede verhouding tusschen werkgever en werkmán, betalen een goed loon, ze kunnen de werklíeden verzekeren tegen ongelukken en invaliditeit en de zorg voor den ouden dag wegnemen. Zij zijn in staat (dit is minder een sociaal belang) in 't gróot zeer voordeelíge inkoopén te doen. De heer P. zal zeker in zijn voordracht deze punten nader hebben toegelícht en het doet mij leed dat in het verslag die toelíchting ontbreekt. Immers, voor het gróote publiek, dat alleen het verslag onder de oogen krlíjgt, lígt in deze opsomming als 't ware de beschuldiging, dat de positie van den werkmán bij de particuliere fabrieken minder gunstig is. 'k Neem de vrijheid die bewering vrijmoedig tegen te spreken

De behandeling die de werkmán ondervíndt, zijn loon, de zorg voor verzekering bij ongelukken enz de maatregelen ten zijnen behoeve bij ziekten en invaliditeit enz., dat alles hangt niet af van den vorm waarin eene nijverheid wordt uitgeoefend, maar van de beginselen van rechtvaardigheid, billíkheid en wel begrepen eigenbelang van hen, die de nijverheids-onderneming besturen. Ja, ik ga verder. De heer P. heeft, misschien zonder opzet, in het publiek de particuliere zuivelfabrieken ten opzichte van hunne verhouding tot den werkmán in een minder gunstig daglícht geplaatst en ik neem hier de vrijheid, in het publiek den heer P. het bewíjs te vragen-voor zijn beweeren. Dat bewíjs kan geleverd worden wanneer de heer P, wil publiek maken de werkloonen die *over het algemeen* in de coöperatieve zuivelfabrieken worden betaald, benevens de maatregelen die genomen worden bij ziekten, ongelukken en invaliditeit en de voorzorgen die er bestaan voor den ouden dag. Is de heer P. hiertoe bereid, dan verbind ik mij om naast zijne gegevens te plaatsen die van eeníge particuliere fabrieken. Het publiek kan dan beoordeelen of míjne tegenspraak gemotiveerd is.

3.) Míjn laatste stelling is, dat door beschouwingen als die van den heer P., het *hoofddoel* van de fabriekmatíge zuivelbereiding uit het oog. wordt verloren.

De fabriekmatíge zuivelbereiding is geboren uit den drang der omstandígheden. De uitbreiding der boterbereiding in Holstein, Zweden, Finland en vooral in Denemarken was drukkend voor de Nederlandsche boterbereiding. De gróote vlucht der kaasíndustrie in Noord-Ameríka bedreigde onze kaasíndustrie. Wij ouderen, wij meenden indertíjd, dat het beste wapen voor Nederland tegen die machtíge concurrentie zou zljn: een ernstíge streven om uitstekende producten te vervaardígen en, dat een hulpmiddel voor dat doel lag in de fabriekmatíge bereiding, wanneer meerdere kennis, betere werktuigen enz. aan die fabrieken werden verbonden. Dat was ons *hoofddoel*. En dat *moet*, wanneer wij het belang van onze índustrie goed begríppen, nog ons hoofddoel zljn.

De vijanden toch die onze nijverheid heeft, zljn niet vermínderd, maar íntegendeel aanmerkelíjk uitgebreid. Zoowel in Europa als in andere werelddéelen is het aantal concurrenten vermeerderd. Andere moeilíkheden zljn ons in den weg gelegd, door het scheppen of verhoogen van ínkomen-

de rechten op onze productie door verdenking omtrent de zuiverheid dier producten, óp verschillende wijze worden door onze concurrenten onophoudelijk middelen beraamd om onze industrie te belemmeren. Ons aller gemeenschappelijk belang eischt van ons daartegen te strijden en die strijd moet gebaseerd zijn op de ontwikkeling onzer industrie door het streven naar betere grondstof, meer volmaakte producten, naar het hoog houden van onzen eerlijken naam en door pogingen om in ons eigen land de belangrijkheid en de beteekenis onzer industrie meer bekend te maken. 'k Durf beweren dat, bij dit streven, de particuliere fabrieken niet de minste plaats innemen en zoolang zulks het geval is, kunnen zij aanspraak maken op achting en waardeering en is iedere bestrijding ongemotiveerd.

Coöperatieve en particuliere fabrieken kunnen uitstekend naast elkaar bestaan. Door eens loyale onderlinge concurrentie zullen zij wel zorgen dat ieder die bij het vak betrokken is, zoowel de producent der grondstof, als de personen die bij de nijverheid zelve werkzaam zijn, hun rechtmatig aandeel in de opbrengst ontvangen en voor allen zal die opbrengst stijgen naarmate het genoemde hoofddoel wordt nagestreefd. Zoekt men echter zijn kracht in onderlingen naijver, in jalouzie in twisten over den vorm der nijverheid, dan zullen al de betrokken personen daarbij schade lijden en de algemeene ontwikkeling der nijverheid zal er door worden geremd.

U. M. de R., dankende voor de plaatsing, teeken ik hoogachtend,

Den Haag, Mei 1899.

Uw Dw. Dn. J. RINKES BORGER.

De zuivelbereiding op coöperatieven grondslag.

INGEZONDEN. ¹³

Mijnheer de Redacteur !

Hoogst aangenaam zou 't mij zijn zoo het volgende in uw blad werd opgenomen. Het is minder een antwoord aan, dan wel eenige kantteekeningen bij het stuk van den heer Rinkes Borger, voorkomende in de courant van gisteren. (10 mei)

U bij voorbaat dankende,

UwEd, dw. Dn. ,

F. E. POSTHUMA. Leeuwarden, 11 Mei 1899.

1. Het geheele stuk is gebaseerd op het *verslag* van mijn rede en niet op de *rede zelf*. Bij het lezen van het stuk van den heer B. krijgt men den indruk alsof ZEd. precies weet wat ik gezegd heb en daar dat niet het geval is, wat hij zelf reeds zegt, was het misschien wenschelijker voor hij zelf heer B, en beleefder tegenover mij geweest zoo hij aan mij persoonlijk inlichtingen had gevraagd.

2. De heer Rinkes Borger is commissaris of adviseur, in ieder geval belanghebbende bij de Nederlandsche Maatschappij voor kaas- en roomboterfabrieken (met fabrieken o. a. in Friesland te Sneek, Bolsward, Oosterlittens en Oudega). Genoemde heer is dus direct of indirect particulier fabrikant, waardoor zijn schrijven in eenigszins juister licht wordt geplaatst.

3. Sinds 1896 heeft in Friesland het aantal coöp. fabrieken dat der particulieren overvleugeld en sinds 1897 is de hoeveelheid melk die in coöperatieve fabrieken verwerkt wordt grooter (zie jaarboek Ned. Coöp. Bond, bladz. 333). Door een en ander is voor de particuliere fabrieken de concurrentie scherper geworden.

4. (De beschouwingen zooals door mij zijn gegeven, zijn oorzaak, dat het hoofddoel van de fabriekmatige zuivelbereiding uit het oog wordt verloren.)

In mijne rede heb ik met betrekking tot deze quaestie gezegd:

„Er is een tijd geweest waarin men op vergaderingen kon hooren lezen over de voordeelen der fabriekmatige zuivelbereiding. Die tijd is (althans voor mij) nu voorbij”

Als ik op een zekere plaats een pleidooi zou houden voor het oprichten van een coöperatieve fabrieken men was daar ter plaatse nog zoo achterlijk, dat men de voordeelen der fabriekmatige zuivelbereiding nog niet had hooren bespreken, dan zou ik gedwongen zijn speciaal daarover te spreken. Op de plaats echter *waar ik nu stond* sprak ik bovenstaande woorden, daar ik minder gewenscht vond *daar ter plaatse de voordeelen*, voortvloeiende uit het hoofddoel der fabriekmatige bewerking, op te sommen. Naar ik hoop zal mijn geachte criticus de ineenzetting van een rede die ik uitspreek wel aan *mij* willen overlaten.

---

¹³ F.E. Posthuma was in die tijd secretaris van de Friesche Bond van Coöp. Zuivelfabrieken. Kort daarna – per 1 juni 1899 – zou hij de eerste zuivelconsulent van Drenthe worden!

De vraag welke ik wenschte op te lossen was dan ook niet „fabriekmatige verwerking of boter en kaas op de boerderij maken? ” maar „coöperatief- of speculatief fabriekmatig verwerken ?”

5. Sprekende of denkende over fabriekmatige zuivelbereiding stel ik mij steeds op het volgende standpunt:

- a. Het bedrijf van den boer houdt niet op bij de melk, maar bij de boter en kaas; (Als zoodanig) is het overgeven van de melk aan een particulier fabrikant op landbouwkundig gebied een ziekelijke toestand;
- b. in een coöperatieve fabriek zijn grondstof en product onafscheidelijk aan elkander verbonden; in een particuliere fabriek vult de boer zijn zak door de grondstof, de fabrikant door het product. De boer zal voor de melk dus steeds zooveel mogelijk willen hebben, de fabrikant zoo min mogelijk geven.

Dat de heer Borger zich met deze stellingen niet kan vereenigen, is uit den aard der zaak begrijpelijk; wenscht hij daar evenwel tegen op te komen, dan is het naar mijn meening in een vakblad voor zuivelbereiding beter op zijn plaats.

6. In mijn beschouwingen was ik onbillijk tegenover de particuliere nijverheid. Nogmaals, waarde heer Borger, gij weet totaal niet wat ik heb gezegd, doch alleen wat er in het korte verslag staat.

Als ik, zooals onder 4 gezegd, praten moest over ‘t fabriekmatig verwerken, als zoodanig zou ik niet nalaten hulde te brengen aan die energieke mannen, die voor de fabriekmatige zuivelbereiding het initiatief namen, en onlangs heb ik het een anderen spreker bij het oprichten van een coöperatieve fabriek ook hooren doen. Wij eeren dus die mannen, maar zijn toch zoo vrij thans te denken aan het rijmpje: „Er is een tijd van komen en ook een tijd van gaan”.

De heer Borger weet immers evengoed als ik, dat de coöperatie in het algemeen maar vooral onder den boerenstand in 1878 niet op die trap stond als nu; dat de particuliere nijverheid voor ging, was een gevolg van de omstandigheden en, naar ik hoop, niet schadelijk voor de particuliere fabrikanten. Dat particulieren voortgingen is echter voor mij hoegenaamd geen motief om zo op het oogeblik, *sprekende van de belangen der landbouwers*, niet achter te stellen bij coöperaties.

7. (De voortreffelijkheid van den coöperatieven vorm is niet voldoende bewezen.)

Al weer hebt gij mij gehoord?

Dat gij deze bewering niet snapt spijt mij, want gij hadt u slechts even af te vragen, wie is de spreker en voor wie sprak hij, dan hadt gij de oplossing gevonden ?

Zeer zeker hangt het succes van een nijverheid niet af van den vorm waarin ze wordt uitgeoefend n.l. als men dit feit, als geheel alleen staande beschouwt, maar.....

Eenige boeren zullen gezamenlijk hun melk verwerken, en nu hangt *hun succes wel af van den vorm* (niet der nijverheid) maar *der onderneming* waar dat verwerken geschiedt.

8. (Onder de sociale voordeelen staat:

„Zij zijn in staat (dit is minder een sociaal belang) in het groot zeer voordeelige inkoop te doen.)

Die inkoopten als zoodanig heb ik behandeld bij de economische voordeelen. Toen ik echter bij de sociale voordeelen er op wees, dat iedere coöperatieve fabriek *verplicht* is een goed loon uit te keeren (waarmede ik indirect reeds heb laten hooren, dat dit niet bij iedere coöperatie het geval is) en er verder de aandacht op vestigde dat *te weinig loon* voerde tot allerlei ongerechtigheden, had ik om dit laatste te bewijzen die gemeenschappelijke inkoopten weer noodig (wanneer ik dit geheel duidelijk zou maken word ik te breedvoerig, naar ik hoop noemt de heer B. dus met deze verklaring alléén genoeg) en, dat was zeker de oorzaak, dat het, onder, de sociale voordeelen terecht kwam.

Verder staat met betrekking tot het loon en zo in mijn rede:

Verder *kan* een coöperatieve zuivelfabriek, door de behandeling van haar personeel bewijzen, wat op maatschappelijk gebied de juiste verhouding is tusschen werkgever en werknemer” enz.

„Het is daarom *noodig*, dat aan het personeel van dergelijke fabrieken worde uitgekeerd een goed loon; dat ze verzekerd zijn tegen ongelukken en invaliditeit en dat de oude dag niet meer een waar schrikbeeld voor hen is.”

In dat *kan* ligt ten eerste opgesloten, dat ik aanneem dat er coöperaties zijn waar te weinig loon betaald wordt.

Maar verder heb ik met dat *kan* niet willen zeggen, dat een particuliere fabriek dat niet *kan*. De groote quaestie in deze is:

Eene coöperatieve. zuivelfabriek, die dat bewijs nog niet heeft afgelegd, hoeft volgens mij *haar roeping* nog niet vervuld.

Ten slotte een welgemeend verzoek aan den heer Borger, om, als ik weer eens ergens spreek en een kort verslag in een courant wordt opgenomen, niet terstond mij, maar den verslaggever aan te vallen. Uit den aard der zaak kunnen dergelijke verslagen niet zeer lang zijn en kunnen dus de bewijzen van menig gezegde niet opgenomen worden. Wilt gij dan met mij persoonlijk daarover van gedachten wisselen, dan ben ik daartoe zeer gaarne bereid.

Leeuwarder Courant-1900-01-08

Nieuwe uitgaven.

Melk als volksvoedsel, eenige praktische mededeelingen over de samenstelling en eigenschappen van melk en melkpraeparaten, door J. **Rinkes Borger**, directeur der M^o. tot Exploitatie van Zuivelinrichtingen „Neerlandia”. Gedrukt bij Mouton en Co., den Haag. Prijs 25 cent.

Leidsch Dagblad, 18/05/1900; p. 2/4

De Haagsche brandweer is gisterochtend uitgerukt voor een uitslaanden brand in het gebouw der melkinrichting „Neerlandia”, in de Zeestraat aldaar. De machinekamer is uitgebrand, maar aan de machine is geen schade toegebracht en deze kon kort na het uitbreken van den brand weder in gebruik genomen worden.

Omtrent de oorzaak is niets bekend. Een door den directeur, den heer Rinkes Borger, met de politie ingesteld onderzoek naar de vermoedelijke oorzaak heeft tot geen resultaat geleid.

Onze Boterhandel.

's-GRAVENHAGE De heer **Rinkes Borger** heeft gemeend er op te moeten wijzen, dat naar aanleiding van de veroordeelingen in Engeland wegens, vervalschingen van boter uit Nederland ingevoerd, het noodzakelijk zal zijn in Nederland scherpere bepalingen omtrent de margarine in het leven te roepen. Hij haalt tot staving van zijne beweringen uitspraken en feiten aan, welke aantonen dat wijziging der nieuwe boterwet niet kan uitblijven met het oog op onzen boterhandel.

Inzonderheid vestigt hij de aandacht op de maatregelen in Duitschland en België genomen, of te nemen, hierin bestaande dat margarine niet mag afgeleverd worden dan tenzij daaraan toegevoegd is eene bepaalde hoeveelheid Sesam olie, terwijl in Engeland margarine-fabrikanten en groothandelaren verplicht zijn registers te houden, waaruit blijkt de hoeveelheid en de bestemming van elke zending margarine uit de fabriek of magazijnen.

Ten slotte wenscht hij, dat bij de behandeling van de begroting van binnenl. zaken deze quaestie zal worden besproken.

Leeuwarder Courant 1901-02-21

LEEUWARDEN, 20 Februari.

.....

Door de Friesche Maatschappij van Landbouw zal een boter-contrôle-station worden opgericht, daar reeds een dertigtal fabrieken, te zamen verwerkende ongeveer drie en een half miljoen K.G. boter per jaar, zijn toegetreden.

Dat getal fabrieken vormt nog slechts ongeveer $\frac{1}{4}$ van de in Friesland bestaande zuivel-fabrieken.

Tot leden der commissie van contrôle zijn benoemd de heeren Th. van Welderen baron Rengers te Oenkerk, G. Brouwer te Joure, IJ. van der Werf te Nijland, D. Harmens en D. van Konijnenburg, beiden te Leeuwarden.

Er zijn reeds sollicitanten opgeroepen voor de betrekking van scheikundige aan het op te richten station, op een aanvangsalaris van f1400 per jaar.

Verder zullen pogingen worden gedaan om te geraken tot de benoeming van een controleur.

.....

Botercontrôle Zuid-Holland

Onder voorzitterschap van den heer J. Rinkes Borger vergaderden Zondagmiddag te s-Gravenhage, zooals gisteren reeds werd gemeld, op uitnoodiging van de commissie van voorbereiding tot oprichting van een botercontrôlestation in Z.-Holland, verschillende fabrikanten en handelaren, die zich in beginsel voor de stichting hebben verklaard.

De vergadering werd o.a. ook bijgewoond door den inspecteur, den heer Löhnis.

De voorzitter leidde het onderwerp in: Zal er een Vereeniging „Botercontrôle-station in Zuid-Holland” worden opgericht ?

Uitvoerig schetste hij de noodzakelijkheid van de oprichting van een dergelijk station, wegens de concurrentie, die de boter in Z.-Holland wordt aangedaan èn door den aanvoer van boter uit andere provinciën, waar reeds contrôle-stations bestaan, èn door de margarine.

Na eenig debat verklaarden de vrij talrijke aanwezigen door applaus zich in beginsel vóór de stichting van de Vereeniging „*Botercontrôle station in Z.-Holland*”, opgericht door de *Hollandsche Mpij. van Landbouw*.

Daarna werden de concept-statuten behandeld.

Nadat de concept-statuten waren afgehandeld en goedgekeurd en bepaald, dat het station te Leiden zal worden gevestigd, werd met elf (producenten) st. tegen 5 blanco (handelaren, die eerst met hun leveranciers de kosten-quaestie wilden bespreken, maar in beginsel geen bezwaar hadden) tot oprichting der vereeniging besloten. Tot bestuursleden werden benoemd de h.h. J. Rinkes Borger, L. H. Hummelinck en C. Veth.

Het Boter-contrôle-station in Zuid-Holland.

Na de in het begin dezes jaars door de *Hollandsche Maatschappij van Landbouw* gedane pogingen tot oprichting eener vereening van boterproducenten en handelaren als bovengenoemd, kan thans bericht worden, dat sedert 1 Augustus j.l. het station in werking is en dus afdoende maatregelen zijn getroffen om den afnemers, resp. gebruikers van boter, der tot de vereeniging toegetreden producenten, de echtheid dier boter volledig te garandeeren.

Immers, uit de - inmiddels Koninklijk goedgekeurde - statuten der Vereeniging blijkt, dat de leden zich bij gezegelde verklaring verbinden:

- a) Geen andere boter, of op boter gelijkende vetwaren, te bereiden, te doen bereiden, voorradig te hebben noch te leveren, dan die voldoen aan de omschrijving van Art. 1 der Boterwet, luidende: „In den zin dezer Wet is boter het vet-artikel, waarin geen andere vetbestanddeelen voorkomen, dan die van melk afkomstig zijn;
- b) Ingeval van tekort aan eigen boter geen boter aan te koopen dan die, waarvan de bereiding staat onder de contrôle van het botercontrôlestation in Zuid-Holland of van een ander, door het bestuur dezer Vereeniging erkend, contrôlestation;
- c) Hunne fabrieken, bereidingsplaatsen, magazijnen, opslagplaatsen en terreinen, zonder eenig voorbehoud toegankelijk te stellen voor de ambtenaren van het contrôlestation, tot uitoefening van de hun opgedragen contrôle;
- d) Alle afleveringen van boter te voorzien van een wettig gedeponeerd handelsmerk, ingeschreven bij den contrôledienst en in de boter aangebracht, zoodat de herkomst der boter ten allen tijde door 't personeel van 't contridestation kan worden nagegaan;
- e) Een bedrag van ten minste één duizend en ten hoogste tien duizend gulden te storten in de kas van 't contrulestation bij overtreding der onder a tot d genoemde bepalingen. Ingeval van overtreding worden zij tevens als lid der Vereeniging geroyeerd, het royement wordt ter openbare kennis gebracht.

Wat nu de exploitatie van het botercontrôlestation betreft, het is gevestigd te Leiden op Vreewijk (Middenstraat 23) en staat onder directie van den heer dr. H. E. Th. van Sillavoldt, scheikundige. Als eerste controleur is aangesteld de heer C. Bakker, te Leiden, die op ongeregelde tijden de fabrieken, werkplaatsen, magazijnen etc. van de leden bezoekt, aldaar monster neemt van de vervaardigde boter en van de grondstoffen waaruit boter bereid wordt, en verder de geheele contrôle uitoefent. De monsters in kwestie worden ook na aflevering der boter genomen en mede aan 't station onderzocht. De afnemers der boter, afkomstig van bij 't station aangesloten producenten (en eventueele handelaren) kunnen er, onder inachtneming van zekere voorwaarden, kosteloos monsters laten onderzoeken.

Het bestuur der vereeniging bestaat uit de volgende heeren: **J. Rinkes Borger** te 's-Gravenhage, voorzitter, C. H. Hummelinck te Vlaardingen, onder-voorzitter, C. Veth te Delft, (leden uit de producenten); jhr. mr. P. van Foreest te Heiloo, S. C. Korteweg te 's-Gravenhage, A. A. Nebbens Sterling te Rozenburg (leden uit het hoofdbestuur der Hollandsche Maatschappij van Landbouw); **A. Bos, zuivelconsulent** voor Zuid-Holland, te 's-Gravenhage, secretaris-penningmeester.

Door deze instelling en de samenstelling van het bestuur worden werkelijk den boterafnemers, die zeker willen zijn niet bedrogen te worden, zeer te waardeeren waarborgen aangeboden.

De bij het station aangesloten producenten zijn:

„*Amerongen*”, Roomboterfabriek, Amerongen, (U);
H. Jb. Avis, zuivelfabrikant, Nibbixwoud (N.-H.);
„*de Eersteling*”, Coöp. Stoomzuivelfabriek, Brielle;
„*Gouda*”, fabrieken van melkproducten, Gouda en Oudewater;
„*Hollandia*”, Hollandsche Fabriek van melkproducten,
fabrieken te Vlaardingen, Heenvliet, Beemster en Purmerend;
J. van der Hulst, landbouwer, Wassenaar;
J. Jeronimus, landbouwer, Overschie;
Joh. de Jong, landbouwer, Aarlanderveen;
F. v.d. Kloot, zuivelfabrikant, Leiden;
P. v.d. Kloot, zuivelfabrikant Hooge Rijndijk, Leiden;
J. de Koster, Boterhandelaar, Overschie;
Leerdammer Kaas- en Roomboterfabriek, Leerdam;
Mijnlieff & Co., Roomboterfabriek, Nieuwerkerk a/d. IJsel;
„*Neerlandia*”, Maatschappij tot expl. van zuivelinrichtingen
te ‘s-Gravenhage, Leiden (LMI) en Sassenheim;
M. Noteboom, landbouwer en zuivelfabrikant, Klundert (N.-Br.);
As. Ooms, landbouwer, Overschie;
de Zuivelfabriek „*OudBeierland*” te Oud-Beierland;
„*Pasteur*”, fabriek van melkproducten, Gorinchem;
„*Plancius*”, Melkinrichting en Roomboterfabriek, Amsterdam;
J. G. de Raadt, Melkinlichting „*Overburg*”, Nieuwe Havenstraat 32h, ‘s-Gravenhage;
A. Rodenburg, landbouwer, Vrijenban;
D. Rodenburg, landbouwe, Vrijenban ;
Rotterdamsche Melkinrichting, directeur v. d. Leck, Rotterdam en Hilligersberg;
„*Rozenburg*”, Roomboterfabriek van de Vereeniging tot Landverbetering, Rozenburg;
W. Schiereck, landbouwer, Schiebroek;
C. Veth (firma B. Veth & Co.), eigenaar-directeur Melkinrichting, Delft;
„*de Vooruitgang*”, Roomboterfabriek, Woudenberg (Utr.)

Maatschappij „PASTEUR”, GORINCHEM.

Dagelijksche levering van:

**Gezuiverde onvervalschte op fleesch gepasteuriseerde MELK
en le kwaliteit ROOMBOTER.**

De Maatschappij „Pasteur” is lid der Vereeniging

„het Botercontrôle-Station in Zuid-Holland”.

Afnemers van boter hebben het recht **gratis monster** te laten onderzoeken. Zij hebben hun verlangen daartoe kenbaar te maken aan den Directeur van het Station, den Heer **Dr. H. E. Th. VAN SILLEVOLBT te Leiden**, die het monster, waarop het handelsmerk ongeschonden moet aanwezig zijn, laat afhalen.

Ingeval van overtreding van Art. 1 der Boterwet verbeuren de leden van het Botercontrôle-Station eene boete van

1000 tot 10000 gulden.

Dat artikel luidt:

*In den zin dezer Wet is boter het vetartikel,
waarin geen andere vetbestanddeelen voorkomen,
dan die van melk afkomstig zijn.*

De boter der Maatschappij „Pasteur” wordt geleverd in hare bekende tafelpotten, voorzien van haar gedeponeerd handelsmerk en in stukken, met het stempel **PASTEUR.**

Op al hare boter is het **Contrôlestempel N°. 21**
als waarborg van echtheid ingedrukt.

De Landbouwweek te Zierikzee.

Lezing Rinkes Borger boternijverheid en de margarine industrie

Zierikzee, Dinsdag 24 Juni.

Wij hebben reeds in het kort per telegraaf het meest meldenswaardige bericht dat op den eersten congresdag voorviel; maar meenen daarop nog iets uitvoeriger terug te moeten komen.

In zijn openingsrede heette de burgemeester de talrijke aanwezigen nogmaals welkom in Zierikzee, dat de komst van zooveel van naam op landbouwgebied op zeer, hoogen prijs stelt.

.....

Daarna gaf de heer **Rinkes Borger** in verband met het door hem gestelde vraagpunt een beschouwing ten beste over de boternijverheid en de margarine industrie.

Hij wees erop dat vóór de invoering der boterwet de boterindustrie er eigenlijk eene was van vetmengels.

Spreker stelde de leemten van de nieuwe boterwet in het licht; er zijn wel verschillende vormen van knoeierijen onmogelijk gemaakt, maar toch is lang nog niet bereikt wat bereikt moet worden.

Wij moeten verder gaan, en trachten wat aan de wet ontbreekt daaraan toe te voegen.

In Nederland is er op dit gebied gedurende 25 jaren geknoeid; zoo erg dat het knoeien feitelijk een industrie is geworden, waarin honderden menschen brood verdienen.

Spreker deelde enkele staaltjes van knoeierijen mede; zoo zijn er machines om zooveel water in de boter te mengen als men wil. Het was Duitsch fabrikaat, en opvallend was dat in de voor Nederland bestemde circulaires dat water mengen tot aanbeveling moest strekken, en dat het in de prospectussen voor Duitschland was weggelaten.

Een knoeierij is ook de handelwijze van margarinefabrikanten om hunne vetmengsels niet onder den naam van margarine aan den man te brengen maar onder allerlei mooi klinkende namen.

De margarine-industrie is een belangrijke industrie, waarvoor de grondstoffen uit den vreemde worden aangevoerd, terwijl de boterindustrie een inlandsche is.

De margarine heeft recht van bestaan, maar zij mag niet leven als een parasiet ten koste van onze boternijverheid.

De heer Hartog zou de conclusie meer gespecificeerd willen en daarin zien opgenomen enkele punten zoo dat zij den korten inhoud van het preadvies weergeeft.

De heer Rinkes Borger wees er op dat door het bestuur der *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den Boter- en Kaashandel* een adres aan de regeering is aangeboden, waarin al die punten breedvoerig zijn uiteengezet. Hij achtte dus toevoeging aan zijn conclusie onnoodig.

De heer J. F. B. van Hasselt van Rotterdam zou een motie willen aangenomen zien waarin de wenschelijkheid werd uitgesproken om aan de margarine een of ander kleurend mengsel toe te voegen.

De heer dr. H. C. Th. van Sillevoldt van Leiden bestreed dit denkbeeld, er op wijzend dat dan een leger van ambtenaren noodig zijn zou, dat tal van processen zouden ontstaan en dat eene bepaling in dien zin tot nog grooter knoeierijen aanleiding geven zou dan nu worden gepleegd.

Verschillende sprekers namen nog aan de discussie deel.

Er werd opgemerkt dat bij verplichte toevoeging van Sesamolie niet alleen de margarinefabrieken zouden moeten worden gecontroleerd, maar ook de contróle zou moeten worden uitgestrekt tot alle vetmengsels, uit het buitenland hier ingevoerd.

Er werd ook op gewezen dat de geleerden het niet eens zijn of voor vermenging van margarine Sesamolie dan wel een ander middel aanbeveling verdient.

Dr G. W. Bruinsma van Breda wees erop dat in twee naburige rijken de Sesam-toevoeging in werking is. Het gaat niet aan nu hier de contróle te bespreken, het is hier de kwestie uit te maken of het gewenscht is dat aan de margarine een of ander kleurmiddel wordt, toegevoegd.

De conclusie van dan heer Rinkes Borger werd met algemeene stemmen aangenomen.

Het laatste vraagpunt: voor dezen dag werd namens de Londensche Kamer van koophandel weer ingeleid door den heer mr Roozegaarde Bisschop.

Zijn preadvies nader toelichtende, trachtte hij aan te toonen *dat de handel in Nederlandsche boter onmogelijk is geworden tengevolge van de vele knoeierijen*. Nederland is de groote invoerder van margarine in Engeland, grooter dan Denemarken, Duitschland en België.

De margarine-industrie heeft niets tegen een toevoeging van een kleurmiddel, maar wel tegen Sesamolie, omdat die te duur is en de Nederlandsche industrie de concurrentie met de Engelsche onmogelijk zou maken.

De inleider stelde geen conclusie.

Naar aanleiding van het gesprokene zeide de heer dr Van Rijn, secretaris, dat er èn in Noord-Brabant èn in Limburg een controlestation bestaat, waaraan 260 fabrieken zijn verbonden.

De heer Bruinsma vroeg welk contrólestations in Noord-Brabant bestaat, waarop dr. Van Rijn antwoordde: dat van den Noord-Brabantschen Zuivelbond te Eindhoven.

De heer dr Sjollema uit Groningen meende dat er een middenweg te vinden zou zijn tusschen particuliere en rijkscontróle; een contrólevereeniging nl., op de benoeming van welke leden en op de samenstelling harer statuten het rijk invloed kon oefenen.

Een ander lid, dr Mesdag, verklaarde aan particuliere contróle de voorkeur te geven boven de rijkscontróle en wees op de goede werking van de particuliere contróle in Friesland.

De heer Rinkes Borger stemde in met den heer Mesdag dat de particuliere contróle, die ook in Zuid-Holland werkt, goede resultaten geeft. Deze vereeniging heeft zich tot het rijk gewend om sanctie door subsidie.

Het bestuur stelde voor geen directe conclusie aan te nemen maar te besluiten zeer speciaal de aandacht der regeering te vestigen op het preadvies, dat door de Nederlandsche Kamer van koophandel te Londen is uitgebracht, en op de ten congresse gevoerde debatten.

De verschillende inleiders dankende, deed de voorzitter dit in 't bijzonder de leden der Londensche Kamer en sloot daarna de bijeenkomst.

.....

De betekenis der coöperatie voor de zuivel-industrie.

Op het derde nationaal coöperatief congres, den 21 Sept. van dit jaar, vormde ook de „zuivelcoöperatie” een punt van bespreking. Bij wijze van prae-advies had de inleider, de heer N. R. Kuperus, directeur der coöperatieve zuivelfabriek te Harich een brochure geschreven. De heer J. Rinkes Borger, directeur eener particuliere zuivelfabriek te Leiden, heeft daarin aanleiding gevonden een tweede brochure in 't licht te zenden, waarin hij op die van den heer Kuperus critiek uitoefent. De brochure van den heer Kuperus, onder den titel *Zuivel coöperatie*, is à 5 cent verkrijgbaar bij den secretaris van den Ned. Coöperatieven Bond, Tn. Cieremans te 's-Gravenhage. De brochure van den heer Rinkes Borger is verschenen bij den boekhandelaar Mouton en Co. te 's-Gravenhage en heeft tot titel *Betekenis der Zuivelcoöperatie voor de Zuivelbereiding in Friesland*.

We hebben hier te doen met twee schrijvers, die jaren lang aan het hoofd hebben gestaan, de een van een coöperatieve en de andere van een particuliere fabriek, die ten aanzien van de zaak, waaraan zij zich wijden, geacht kunnen worden een gevestigde meening te hebben en zich dus niet licht door elkanders argumenten zullen laten bekeeren. Voor dengene, die belang stelt in onze zuivelindustrie, vormen daarom de beide brochures een interessante lectuur, omdat van beide kanten ernstig getracht wordt de voordeelen in 't licht te stellen, verbonden aan den vorm van bewerking, die ieder schrijver voorstaat. En dit geeft allicht verheldering van inzicht bij hem, die als onpartijdig toeschouwer de zaken gadeslaat. Met het oog daarop beveel ik de lezing van beide brochures ten sterkste aan.

Hiermede zou ik de bespreking der geschriftjes kunnen eindigen, indien zij me niet een gunstige gelegenheid bood om enkele redeneeringen van beide schrijvers tegenover elkaar te stellen en aan te toonen, dat ook hier de waarheid in het midden ligt. Van de zijde der coöperators wordt men toch niet zelden vergast op een soort eeredienst van de coöperatie, waarbij men, ter verheerlijking van zijn aangeboden, wel eens wat losjes over verschillende bezwaren heen stapt. Ook het werkje van den heer Kuperus komt mij voor daarvan niet geheel vrij te zijn.

Omgekeerd lijden de voorstanders van het particuliere initiatief wel eens wat aan overschatting van de gunstige werking van het beginsel, dat zij als richtsnoer hebben gekozen en komen daardoor niet tot een juiste waardeering van de coöperatie. En nu kunnen we het in mijn oog bij de beoordeeling van de coöperatie zeer goed buiten beginselvereering stellen. Het al of niet wenschelijke van de toepassing van het coöperatieve beginsel wordt toch vóór alles beheerscht door deze zeer nuchtere vraag: „Is er voordeel mee te behalen, ja dan neen?” Voordeel hier opgevat in de stoffelijke beteekenis van het woord, zooals art. 2 van de wet op de coöperatieve vereenigingen het ook doet.

De heer Kuperus wijst op den gevaarlijken toestand, die er ontstaan zou zijn, indien, tijdens den overgang van het oud-vaderlijk zuivelbedrijf naar dat in de fabriek, enkel particuliere fabrieken waren opgericht. Zonder voldoende kennis, van het vak, zonder de vereischte werktuigen om zelf

de zuivelbereiding weer op te vatten zouden de veehouders tegenover de zuivelfabrikanten wel wat in een zwakke positie gekomen zijn en dit hadden zij naar alle waarschijnlijkheid wel in hun beurs komen te voelen.

In die beschouwing van den heer Kuperus ligt zeer zeker een zekere grondslag van waarheid. Doch de schrijver begaat, evenals vele coöperators de fout, dat hij dit als een bijzonder kenmerkende eigenschap van den handel voorstelt. De handel is het zwarte beest, de handel is, zooals de heer Kuperus zegt, steeds belust op goede winsten en denkt er steeds over de huid van den beer te verdeelen.

Er komen onder de kooplieden zwendelaars voor, die er op uit gaan, of er in elk geval niet het minste bezwaar tegen hebben, van hun klanten te halen, wat er te krijgen is, doch die vindt men onder de vertegenwoordigers van andere bedrijven evenzeer. Daarnaast mag dus de handel niet beoordeeld worden. Onder de handelaren vindt men intusschen ook een aantal soliede mensen, die aan de maatschappij een zeer nuttigen dienst verrichten, door óf de waren, die bij de producenten overtollig zijn, te verzamelen en voor het gebruik beschikbaar te stellen, óf wel de overtollige waren te brengen bij den man, die ze noodig heeft.

Dat deze dienst niet zonder eenige beteekenis is en maar niet voetstoots door iedereen kan verricht worden, hebben we in de laatste tijden ondervonden met een paar coöperatieve verkoopverenigingen (Gelria en Het Noorden) waar van de eerste failliet is gegaan en de laatste in ernstige moeilijkheden verkeert (of althans heeft verkeerd). Handelaren, die binnen dat kader blijven (en dat doen de soliede) hebben aanspraak op een billijke belooning en verdienen niet in verband gebracht te worden met uitdrukkingen als: „op winst belust” en „de huid van den beer verdeelen”.

Intusschen geef ik den heer Kuperus toe, dat toch ook in bepaalde gevallen de soliede handel voor zijn klanten nadeelig kan worden, namelijk wanneer hij gevoelt *geheel de macht in handen te hebben*. Dit zou bij de zuivel-industrie inderdaad het geval kunnen worden, indien er geen andere dan particuliere fabrieken waren en de veehouders, door gebrek aan voldoende kennis of werktuigen, toch hun melk aan die fabrieken moesten leveren. Indien dan de particuliere fabrikanten het eens waren, zouden zij de leveranciers een tijdlang kunnen dwingen de melk beneden de waarde aan hen af te staan.

Doch dit zouden de handelaars dan niet doen, omdat zij *handelaars*, maar omdat zij *mensen* zijn. Wie een beetje zijn oogen den kost geeft, heeft voortdurend gelegenheid om op te merken, dat niets zoo gevaarlijk is voor den mensch dan de macht te bezitten, *d.w.z.* zich in zijn handelingen vrij te gevoelen van elken dwang, van iedere contróle, door anderen uitgeoefend.

Men moet zeer sterk zijn en verbazend hoog staan om dan van die macht geen gebruik te maken in zijn eigen belang. En zoo zou het zeer verklaarbaar zijn geweest, dat in het boven onderstelde geval de particuliere fabrikanten, wetende dat zij geen concurrentie hadden te vreezen, aan hun melkleveranciers niet den hoogsten prijs uitbetaalden. Ik houd mij verzekerd, dat, in ‘t algemeen gesproken, de voorstanders van coöperatie evenzoo zouden doen. Sterker nog: ik ben van meening, dat het bestaan van particuliere naast de coöperatieve fabrieken een heilzamen invloed uitoefend op hetgeen de leveranciers van de laatste voor hun melk uitbetaald krijgen. De concurrentie met de particuliere fabrieken is juist de prikkel, welke de beheerders noodig hebben om steeds

naar verbetering te streven en door een verbeterd product al datgene uit de melk hunner leveranciers te halen, wat er in zit. Bestonden er enkel coöperatieve fabrieken en hadden deze dus de macht, dan ware het niet onmogelijk, dat de beheerders, voldaan met het eens verkregene op het gebied der zuivelbereiding, insluimerden, op verdere verbeteringen geen acht sloegen en daardoor op de uitbetaling aan hun ledenleveranciers denzelfden nadeeligen invloed uit oefendern als de particuliere fabrikanten, bij gebrek aan concurrentie: uitbetaling beneden den prijs, dien de melk bij inspanning van alle krachten zou kunnen opbrengen.

Zeer terecht voert dan ook de heer Rinkes Borger tegen 's heeren Kuperes redeneering dat de eenige prikkel om op het gebied van handel en nijverheid nieuwe banen te openen is: *het directe eigenbelang*. Dit moge misschien wat heel sterk gesproken zijn, het directe eigen belang is ongetwijfeld een zeer machtige beweegreden voor dengene, die nieuwe banen betreedt en dus voor den vooruitgang van een bedrijf. En nu werkt in 't algemeen voor den beheerder van een coöperatieve fabriek dit directe eigenbelang minder sterk dan voor een particulier.

De eerste toch voelt de voordeelen van zijn inspanning in deze richting direct in zijn beurs de laatste niet. En de prikkel van het eigen belang zou voor de beheerders der coöperatieve fabrieken nog minder sterk zijn, indien zij niet met de particuliere moesten concurreeren.

De heer Rinkes Borger voert tegen de bewering van den heer Kuperus, dat in particuliere fabrieken de huid van den beer verdeel zou worden ten koste van de melkleveranciers nog een ander argument aan. Als de particuliere fabrikanten goede zaken maken, zegt hij, trekt dit de aandacht van het publiek en er staan nieuwe personen op, die concurreerende ondernemingen in het leven roepen. Daardoor wordt voorkomen, dat monopolies ontstaan en de winst der particuliere ondernemers binnen zekere grenzen beperkt.

In 't algemeen genomen is dit zeker waar en vooral voor die bedrijfstakken, welke weinig capitaal vereischen. Maar of het ook waar zou blijken voor de zuivelfabrieken, die vaak een belangrijk kapitaal eischen en waarvan de grondstof, de melk, altijd maar over een beperkten afstand vervoerd kan worden, valt nog te betwijfelen. Althans ik kan mij zeer wel den volgenden toestand denken.

Gesteld de 130 zuivelfabrieken onzer provincie waren alle particuliere, waarvan een aantal nog geen afzonderlijken eigenaar hadden, maar bij tweeën, drieën, vieren, enz. aan één persoon of vennootschap behoorden. De eigenaars vormen een bond en beginnen alvast met voor de verschillende fabrieken kringen aan te wijzen, waarbuiten zij geen melk in hun fabriek zullen aannemen.

Uit een oogpunt van het belang der fabrieken bij een goed product zou deze maatregel alvast zeer wel te verdedigen zijn. Doch daaraan verbinden zij meteen die bepaling dat zij bij de uitbetaling der melk niet boven een zeker maximum zullen gaan (dat verband zou moeten houden met de boterprijzen). Als de mogelijkheid hiervan bestaat, dan volgt daaruit ook, dat het maximum zoodanig kan bepaald worden, dat er voor de fabrikanten iets meer dan een behoorlijke winst overschiet.

Over de mogelijkheid van een dergelijken maatregel kan men natuurlijk lang twisten. Het zou er van afhangen, of de fabrikanten het eens konden worden en dus de macht in handen kregen. Op ander gebied zijn er wel voorbeelden, dat het met vrucht wordt toegepast. Onze suikerfabrikanten

zijn in dat opzicht met de bietenprijzen niet ongelukkig geweest. De Duitse handelaren in kalimeststoffen evenmin. En nu kan men wel beweren, dat er dan nieuwe particuliere fabrieken zouden verrijzen. Doch daartegenover staat, dat op een aantal plaatsen nu reeds de oprichting van een andere dan een coöperatieve fabriek met groote risico's gepaard gaat en bovendien, dat zoo'n nieuwe fabriek, als zij slaagde, allerwaarschijnlijkst zeer spoedig in den bond zou worden opgenomen.

Op bovengenoemde gronden vind ik juist den tegenwoordigen toestand, waarbij coöperatieve en particuliere fabrieken met elkaar moeten concurreren, het best. De coöperatieve fabrieken verhinderen, dat de particuliere de macht in handen krijgen en daarvan gebruik maken tot neerdrinking van den melkprijs. De particuliere daarentegen zijn voor de beheerders der coöperatieve heilzame prikkels om wakker te blijven, teneinde de particuliere te evenaren of voorbij te streven. Zodoende bestaat de meeste kans dat de nuchtere vraag, waarbij het om de coöperatie te doen is : Geeft het voordeel? met ja moet worden beantwoord.

A. R.

De beteekenis der Coöperatie voor de Zuivel-industrie - II.

Naar aanleiding van mijn voorgaande kroniek zijn bij de Redactie twee ingezonden stukken ingekomen, wie ik hier achtereenvolgens een plaats geef om ze daarna te bespreken.

Geachte Redactie !

In het nummer van heden van uw Blad houdt de heer A. R. in zijn Landbouwkroniek eene beschouwing over de vraag of coöperatieve dan wel particuliere zuivelfabrieken voor onze boeren het meeste voordeel geven.

De aanleiding daartoe vond de schrijver in de brochures van de heeren, Kuperus, voorstander van coöperatieve, en Rinkes Borger, voorstander van particuliere fabrieken.

Het gunstige oordeel van den heer A. R. over de bedoelde geschriftjes deel ik niet; ik zal hierover echter niet spreken op deze plaats, omdat ik dit elders doe.

Alleen ben ik zoo vrij, u eenige ruimte te vragen om mijn meening te zeggen over de slotsom, waartoe Uw medewerker komt.

Als ik den kroniekschrijver goed begrijp, dan is hij van oordeel, dat coöperatieve fabrieken voor de boeren eigenlijk voordeliger zijn, dan particuliere, en dat hij het bestaan van de laatste alleen in zooverre gewenscht acht, als deze met de eerste mededingen en hierdoor verhoed wordt, dat de coöperatieve vereenigingen in den dommel zullen geraken en niet uit de melk halen, wat er uit gehaald kan worden. De beheerders van coöperatieve fabrieken missen den prikkel van het directe eigenbelang, om hun best te doen.

Oppervlakkig beoordeeld ziet deze redeneering er vrij aannemelijk uit; dit is zeker ook een oorzaak, waardoor ze bij tegenstanders van coöperatieve zuivelbereiding en onpartijdige personen een heel gewoon argument is tegen het verdringen van particuliere door coöperatieve zuivelfabrieken.

Wanneer we bedoelde mededinging echter iets nader beschouwen, dan blijkt mijns inziens, dat er van haar nuttige werking voor de boeren weinig overblijft.

Zooals tegenwoordig de toestand is, wordt de melkprijs vrijwel algemeen bepaald door de coöperatieve fabrieken en niet door de particuliere. En dit ligt voor de hand ook. De coöperatieve fabriek betaalt alles, wat er na aftrek van de onkosten gemaakt wordt, aan de boeren uit, hetzij dan betrekkelijk veel of weinig. Is nu in de nabijheid een particuliere fabriek, die dus melk ontvangt van boeren, die ook lid zouden kunnen worden van de coöperatieve fabriek, dan zal die particuliere fabrikant den melkprijs zoo moeten regelen, dat die boeren niet duidelijk inzien, dat ze beter zouden doen met leden te worden van de coöperatie. En als zou dicht bij geen coöperatieve fabriek bestaan, houdt de particuliere ondernemer rekening met de mogelijkheid, dat de boeren zouden kunnen besluiten tot de oprichting van een coöperatieve vereeniging en de stichting van een eigen fabriek.

De particuliere fabrikant is er, zooals wel van zelf spreekt, op uit, den boeren zoo weinig mogelijk voor de melk te betalen zonder dat hun het voordeel van Coöperatie opvalt. Zeer dikwijls wordt dan ook met de boeren bepaald overeengekomen, dat ze voor de melk evenveel zullen ontvangen, als de coöperatieve fabrieken daarvoor aan de leden uitkeeren. Er bestaat voor den particulieren fabrikant geen reden om meer te betalen, dan de coöperatie, zoodat hij niet *voorgaat* in het verhoogen van den melkprijs, maar de laatste *volgt*, en als het kan op eenigen afstand.

Al veronderstellen we dan ook, dat het eigenbelang den particulieren ondernemer zoodanig aanspoort tot meerdere inspanning, dat hij aanmerkelijk meer uit de melk waakt, dan de coöperatieve fabrieken, dan zal datzelfde eigenbelang hem opleggen, dit meerdere voor zich te houden en niet aan de boeren uit te keeren.

De melkprijs wordt dus zoowel aan de particuliere als als de coöperatieve fabriek bepaald door de uitkomsten van het bedrijf van deze laatste en niet door de misschien gunstigere uitkomsten van de particuliere onderneming. Het bestaan zelfs van deze meerdere opbrengst is alleen den ondernemer bekend en kan dus moeilijk een prikkel voor de coöperatie zijn, om hetzelfde te maken.

Ofschoon ik met den kroniekschrijver van meening ben, dat direct eigenbelang niet de eenige drijfveer tot inspanning is, onderschat ik ook daarvan de waarde niet en daarom wil ik nog even de vraag bespreken, of direct eigenbelang den beheerder van een coöperatieve fabriek ook niet tot inspanning kan aansporen. Ik meen van wel, en wel in drie vormen.

- 1) Kans op verhooging van loon, 't zij aan dezelfde fabriek of door benoeming aan een andere.
- 2) Een aangename verstandhouding met het Bestuur en de leden van de coöperatie, die er natuurlijk wel op letten, hoeveel hunne fabriek in vergelijking met de omringende coöperaties voor de melk uitbetaalt.
- 3) Eerzucht.

En blijkbaar zijn Uw kroniekschrijver en ik het er wel over eens, dat ook nog iets anders, dan eigenbelang iemand kan prikkelen, zijn best te doen. Hierbij denken wij zonder twijfel beide aan het hebben van hart voor de zaak, liefde voor het vak, waaraan bij beslo (?) heeft zijn leven te wijden.

Ik kom dus tot het besluit, dat ook wanneer er geen particuliere fabrieken meer waren, de coöperatieve fabrieken toch nog zouden trachten zooveel mogelijk voor de melk te maken; de aanwezigheid van particuliere fabrieken kan daarop geen invloed uitoefenen, omdat deze hunne melkprijzen regelen naar die van de coöperatieve fabrieken en niet omgekeerd.

Met beleefden dank voor de opname,

Uw. dw.,
W. KEESTRA.¹⁴

---

14 W. Keestra van 1899 t/m 1906 Secretaris van de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland*. (ZHN.)

Leeuwarden, 3 November 1903.

Mijnheer de Redacteur,

De jongste landbouwkroniek geeft mij aanleiding, voor onderstaande een plaatsje in de Leeuw. Courant te verzoeken.

Bij voorbaat mijn beleefden dank.

De kroniekschrijver is van meening, dat het bestaan van speculatieve zuivelfabrieken naast coöperatieve een noodzakelijke prikkel is voor de beheerders van laatstgenoemde inrichtingen; om wakker te blijven; steeds naar verbetering te streven en uit de melk te halen, wat er in zit.

Ben ik het met den geachten kroniekschrijver eens, dat prikkels tot meerdere werkzaamheid aanzetten, het is mij een raadsel hoe hij tot de meening komt, dat met het verdwijnen der speculatieve fabrieken ook de prikkels zullen verdwijnen, die verslapping van energie bij de beheerders der coöperatieve zuivelfabrieken moeten voorkomen.

Alsof er andere geen prikkels zijn!

Daargelaten nog, dat plichtsbef en liefde voor het vak bij velen een onophoudelijke prikkel tot werkzaamheid zullen zijn, zullen steeds de beheerders van coöperatieve zuivelfabrieken aangepord worden door de idée, dat andere collega's mogelijk een beter figuur maken.

Ik meen gerustelijk te mogen aannemen, dat bij alle beheerders het eergevoel ook in dit opzicht wel zoo sterk werkt, dat het een voldoende waarborg is tegen verslapping der energie.

In ieder geval, wie voor dezen prikkel ongevoelig is, zal ook door de concurrentie eener speculatieve fabriek niet uit zijn lauwheid opgejaagd worden.

Gaarne wil ik erkennen, dat in de eerste jaren, toen de coöperatieve zuivelfabrieken in wording waren, de concurrentie der speculatieve inrichtingen de energie der eersten zal hebben versterkt, doch thans, nu de provincie als bezaaid is met coöp. zuivelverenigingen, ontken ik op bovengehaalde gronden beslist, dat de speculatieve fabrieken noodig zijn, om de energie levendig te houden.

K. J. TERPSTRA.¹⁵

Roordahuizum, 3 Nov. 1902.

De heer Terpstra legt mij woorden in den mond, die ik niet gebruikt heb, en dicht mij bedoelingen toe, die ik in de verste verte niet koester. Ik heb ergens beweerd, dat voor den beheerder van een zuivelfabriek het directe eigenbelang de eenige prikkel voor krachtige inspanning is. Integendeel, waar de heer Rinkes Borger in zijn brochure die bewering uitspreekt, heb ik die tot haar juisten omvang teruggebracht, door er voor in de plaats te stellen; dat het directe eigenbelang in elk geval een zeer machtige beweegreden is. Daaruit volgt als van zelve, dat ik niet van meening ben, alsof met het verdwijnen der particuliere fabrieken ook de prikkels zullen verdwijnen, maar wel dat een *zeer machtige* dan niet meer zal werken. Tot mijn genoegen mag ik constateeren, dat de heer Keestra in dit opzicht tot een betere waardeering van mijn schrijven is gekomen. Andere punten uit het artikel van den heer Terpstra zullen wel ter sprake komen bij de bespreking van het betoog des heeren Keestra.

---

15 K.J. Terpstra was mogelijk (?) directeur van de coöperatieve zuivelfabriek Roordahuizum

De heer Keestra is het blijkbaar met mij eens, waar ik beweerd heb, dat de particuliere fabrieken in de mogelijkheid tot het maken van winst door de coöperatieve beperkt worden. Doch hij erkent niet, dat omgekeerd de particuliere fabrieken een gunstigen invloed uitoefenen op de uitbetaling door de coöperatieve. Want, zegt hij, de particuliere fabrieken gaan niet voor in de verhooging van het melkgeld, maar volgen de coöperatieve en liefst op een afstand. Daar de particuliere fabrikanten alzo niets doen dan de coöperatieve navolgen, kunnen zo de laatste onmogelijk prikkelen. Zeer dikwijls wordt dan ook door de particulieren volgens contract het zelfde betaald als de coöperatieve uitkeeren.

Ook deze redeneeringen ziet er inderdaad nog al aannemelijk uit. Bij eenig nadenken stuit men echter toch op een bezwaar. Aangenomen dat de particuliere fabrieken hoogstens even veel uitbetalen als de coöperatieve en eveneens aangenomen dat de Particulier winst moet maken, dan ligt daarin toch een tegenstrijdigheid. Bij een coöperatieve fabriek toch is de opbrengst van het product verminderd met de kosten van bewerking gelijk aan het uitbetaalde. Bij een particuliere fabriek moeten van de opbrengst ook af de kosten van bewerking en bovendien nog de winst. Men zou nu volgens Bartjes tot het besluit moeten komen, dat de laatste rest kleiner moet zijn dan de eerste.

Waar ze nu blijkens de ervaring toch gelijk kunnen zijn, staan we m.i. voor één van de volgende twee mogelijkheden:

óf de particuliere fabrikanten weten meer uit de melk te halen, hetzij doordien hun product, beter is, hetzij doordien zij het voordeeliger van de hand doen;

óf wel de particuliere fabrikanten weten op de kosten aan bewerking te bezuinigen.

Ik kom dus tot de slotsom, dat ook volgens de beschouwing van den heer Keestra, de particuliere fabrieken, voorzoover ze althans evenveel uitbetalen als de coöperatieve, nog wel degelijk als prikkels voor de coöperatieve kunnen dienst doen. In één geval zou die redeneering niet opgaan, namelijk wanneer de particuliere fabrieken geen winst behaalden of met verlies werkten. En nu mag de heer Keestra betoogen, dat het bestaan van de winst alleen aan den ondernemer bekend is en dan heeft hij formeel gelijk; maar langs indirecten weg weten wij allen zeer goed, dat er winst behaald moet worden. Immers men drijft geen 15 of 20 jaren achtereen een zuivelfabriek (zooals er onder de particuliere zijn) zonder winst te behalen.

Intusschen is het wel *waar*, wat de heer Keestra beweert, dat namelijk de particuliere fabrikanten hoogstens evenveel uitbetalen als de coöperatieve ? Of hij, óf ik moet dan verkeerd zijn ingelicht. In een streek zijnde, waar beide soorten fabrieken naast elkaar werkten, heb ik wel eens bij informatie tot antwoord gekregen, dat de particuliere meer uitbetaalden.

Ten slotte nog enkele woorden over de andere prikkels, die de beheerders van coöperatieve fabrieken tot krachtsinspanning kunnen aanzetten. Ik ben het met de beide heeren volkomen eens, dat ook bij hen kans op loonsverhoging, eerzucht, liefde voor het vak, drang tot plichtsbetrachting evenzeer hun invloed uitoefenen als bij alle andere menschen, maar ook niet meer.

Ik ben niet zoo zwartgallig om die belangrijke factoren over het hoofd te zien. Integendeel: Ik ben van meening, dat elk mensch, en dus ook de beheerders van coöperatieve fabrieken, daarvan een meer of minder groote dosis bezitten. Doch men zie hierbij niet over het hoofd, dat dit slechte persoonlijke eigenaardigheden zijn, die niet zelden uitwendige motoren noodig hebben om tot krachtige ontwikkeling te komen. De ervaring, ook als onderwijzer, heeft mij geleerd, dat in 't

algemeen bij een aantal mensen de eerezucht, de drang tot plichtsbetrachting, de zucht tot inspanning wel eens wat slapende blijven, als niet een uitwendige prikkel die tot krachtig leven opwekt.

De heer Kestra geeft één oorzaak aan, die als zoodanig dienst zou kunnen doen, namelijk het onder 2°. genoemde, een aangename verstandhouding met het bestuur en de leden. Doch ik moet daartegen opmerken, dat juist dit punt ook wel eens de aanleiding kan worden om den domper op de energie der beheerders te zetten. Ik ben namelijk van meening, dat er door de leden onzer coöperatieve zuivelfabrieken nog wel het een en ander kan worden gedaan om de kwaliteit der zuivel te verbeteren. Een directeur, die in dat opzicht zijn energie ten volle laat werken, loopt gevaar in minder aangename verstandhouding met zijn bestuur of met zijn leden te geraken.

Mijn slotsom is dus de volgende.

Waar de particuliere fabrieken minder uitbetalen dan de coöperatieve, raken de eerste op den duur haar leveranciers kwijt.

Waar de particuliere evenveel uitbetalen, is dit een prikkel voor de beheerders der coöperatieve tot meerdere krachtsinspanning, omdat de particulier toch altijd winst moet behalen. Nog sterker geldt dit natuurlijk als de particuliere meer uitbetalen.

De genoemde prikkel is een uitstekende motor om de andere factoren, die de menselijke energie bepalen (eergevoel, plichtsbetrachting, liefde voor het vak) tot krachtige werkzaamheid aan te sporen.

A. R.

Verslag Prijsvraag *botercontrole*

Bij het bestuur der **Vereenigiag tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel** zijn op de uitgeschreven prijsvraag voor een populair werkje over de vervaardiging en samenstelling van boter en margarine en over de methode van onderzoek van boter op de aanwezigheid van vreemde vetten, ingekomen 14 antwoorden.

In overeenstemming met het advies der commissie van beoordeeling is geen der ingezonden antwoorden ten volle bekroningswaard bevonden, en kan dus de uitgeloopte prijs niet worden toegekend.

De commissie is echter van oordeel, dat door samenwerking het beoogde doel nog kan worden bereikt en in overeenstemming met dat oordeel heeft daarom het bestuur de schrijvers van de antwoorden, ingezonden onder de motto's :

1. „Ut desint viree tamen est laudanda voluntas”;
2. „Het is moeielijk tegelijk grondig en populair te zijn”;
3. „Mége Monrriez”,

uitgenoodigd om hunne namen bekend te maken aan het lid der commissie van beoordeeling, den heer J. Rinker Borger, Den Haag.

Den anderen schrijvers der ingezonden antwoorden wordt verzocht aan den secretaris, den heer J. A. Bos, te Leiden, een adres op te geven (vergezeld van het ingezonden motto), waaraan hunne werkjes kunnen worden teruggezonden.

Landbouw, Veeteelt, enz.

De Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel hield gisteren te Den Haag een algemeene vergadering, onder voorzitterschap van den heer C. Veth, uit Delft. Uit het verslag van den secretaris, den heer J. A. Bos, bleek, dat het aantal donateurs 99 bedraagt, dat der leden 827.

Het voorstel van het bestuur, om weder een subsidie van *f*100 per jaar voor de jaren 1902 en 1903 toe te kennen aan het Zuid-Hollandsch Botercontrôle-station, werd z.h.s. aangenomen. De aftredende bestuursleden, de heeren H. H. Lugard en J. Mesdag, werden bij acclamatie herkozen, terwijl in de plaats van den heer A. G. Heineken, die niet weer in aanmerking wenschte te komen, werd gekozen de heer F. Middelbeek te Rotterdam.

De prijs voor een populaire brochure over de knoeierijen in boter- en kaashandel, kon geen drie inzenders worden uitgereikt. Getracht zal nu worden, uit de drie antwoorden het goede samen te brengen, om op die wijze een practisch resultaat te krijgen. De jury vroeg, het bedrag van den prijs van *f*300 op *f*600 te brengen, daar het de bedoeling is, dat drie schrijvers een commissie vormen om de definitieve brochure samen te stellen, wat door de vergadering werd goedgekeurd.

De heer F. Middelbeek leidde vervolgens het onderwerp in: „*Wat kan door de vereeniging worden aangewend om de knoeierijen in den kaashandel, die onzen buitenlandschen handel in gevaar brengen, tegen te gaan?*”

Uitvoerig wees spreker op de ergerlijke knoeierijen, die ten gevolge zullen hebben, wordt er niet tegen gewaakt, dat onze handel sterk zal achteruitgaan. Uitvoerig deelde spreker mee het resultaat van eenige conferenties van belanghebbenden zoowel in Zuid- als in Noord-Holland.

De verschillende wenschen dezer kaashandelaars zijn ter kennis gebracht van den directeur-generaal van Landbouw, die toegezegd heeft, er zijn aandacht aan te zullen wijden.

Wat de kaashandel wenscht, komt in hoofdzaak hierop neer:

- 1o. dat de regeering verbiede, kaas van afgeroomde melk te fabricceeren in heel, model der Goudsche of Leidsche kaas;
- 2o. dat verboden worde, kaas te maken beneden een zeker minimum vetgehalte;
- 3o. dat de kaas zal moeten hebben een minimum-gewicht.

De heer Bultman wenschte terstond bij de regeering aan te kloppen, zij het dan ook niet met een gedetailleerd voorstel. Anders zal de kaashandel geheel verlopen tot groote schade van den landbouw.

De heer Rinkes Borger zeide, dat men bij de regeering moet komen met bepaalde verlangens en daarvoor is noodig een onderzoek naar den invloed van de knoeierijen in den kaashandel.

De heer Buitman stelde voor, de regeering te wijzen op de urgentie, wat door de vergadering werd aangenomen, met het voorstel van den heer Ferf, om aan het Landbouwcomité een afschrift van het adres aan de regeering te zenden.

In de commissie tot het ontwerpen van het adres werden benoemd de heeren dr. Van de Zande, Rinkes Borger en Middelbeek.

INGEZONDEN.

N.a.v. Brief aan minister over kaasknoeierijen

Geachte Heer Redacteur.

Mag ik U, naar aanleiding van een bericht in het N. v.d. D. van heden, omtrent de knoeierij in kaas, de opname van het volgende beleefd verzoeken?

Allereerst mijn sympathie voor het streven der *vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel*. En nu mijn protest tegen haar optreden, allereerst omdat zij, zoo niet geheel, dan toch bijna uitsluitend uit Z.-Hollanders bestaat.

Waar nu de producten [kaas] door verschillende omstandigheden in N.- en Z.-Holland zooveel met elkander verschillen, meen ik, dat bovengenoemde vereeniging niet het recht heeft, N.- en Z.-Holland in één adem te noemen. Het bericht verder nagaande, betwijfel ik, of de vereeniging wel een grondig onderzoek heeft ingesteld *voor zij haar adres aan den Minister heeft gezonden*.

Immers zegt zij [van N.- en Z.-Hollaad en Utrecht sprekend] dat na opkomst van de fabriekmatige zuivelbereiding, de kaas van geheel of gedeeltelijk ontroomde melk wordt gemaakt, alsof deze kaas de schuld draagt van het achteruitgaan der markt. Welnu, ik kan verzekeren, dat dit, voor N.-Holland absoluut onjuist is. Helaas! er wordt veel gedeeltelijk ontroomde melk gebruikt, maar niet zóó ontroomd, dat het den slechten naam heeft teweeggebracht. Doch geheel ontroomde melk komt in N.-Holland niet voor, terwijl ik fabrieken ken, waar men volop kaast.

Ook is het zeker, dat de manier, waarop sommige boeren hun melk gedeeltelijk ontroomen, hun nog zooveel vet in de melk laat (door vee, land en voeding), als van menigeen, waar vee, land en voeding van mindere kwaliteit zijn, de volle melk. Maar de vereeniging weet, dunkt mij, wel dat het gewraakte artikel uit Friesland komt. En weet de vereeniging ook, dat er in Z.-Holland zooveel N.-Hollandsche modellen worden gemaakt, die, wat den smaak betreft, niets met Edammers overeen hebben, maar juist smaken als Goudsche kaas? Wordt deze appelen-voorcitroenen-verkooprij ook als knoeierij beschouwd?

Daar ik meen, dat het den Minister aangenaam zal zijn, als men Zijn Excellentie aangeeft, wat hij moet doen om de knoeierijen tegen te gaan, hoop ik, dat „*de vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in boter- en kaashandel*” spoedig met „*de vereeniging tot bevordering en verbetering der zuivelbereiding in N.-Holland*” mag samenwerken, om na grondig onderzoek den Minister de noodige aanwijzingen te kunnen verschaffen.

Hopende, geachte heer Red., dat U bovenstaande in Uw veelgelezen blad zult willen opnemen, bij voorbaat dankend,

Uw dw. dn.

Schagen, 14-7-03. MERZ.

Rinkes Borger lid *nationale propaganda-commissie*

Naar aanleiding van een verzoek der regelingscommissie voor het op 8, 9 en 10 September te Brussel te houden internationaal zuivelcongres heeft zich hier te lande, evenals in Frankrijk en Duitschland, een nationale propaganda-commissie gevormd. Deze is samengesteld als volgt H. J. Lovink, directeur-generaal, chef der afdeeling Landbouw te 's-Gravenhage, voorzitter; F. B. Löhnis, inspecteur van den landbouw te 's-Gravenhage, secretaris ; dr. H. P. Wijsman, hoogleeraar te Leiden; dr. K. H. M. van der Zande, directeur van het rijkslandbouw-proefstation te Hoorn; J. Mesdag, zuivel consulent in Friesland, te Leeuwarden; K. J. A. G. baron Collot-d'Éscury, voorzitter van den Federatieven Zuivelbond, te Hontenisse; J. C. van Nuenen, voorzitter van den Noordbrabantschen zuivelbond en voorzitter van de botermijn te Eindhoven; F. E. Posthuma, zuivelconsulent in Drenthe en secretaris van den Federatieven zuivelbond, te Assen; J. **Rinkes Borger**, directeur der Maatschappij tot exploitatie van zuivelinrichtingen „Neerlandia” commissaris der Kon. Ned. Maatschappij van kaas- en roomboterfabrieken, te 's-Gravenhage.

Behalve het maken van propaganda heeft de zich gevormde commissie ten doel, alsnog bepaalde vraagpunten ter behandeling in te zenden; terwijl ieder der leden individueel bereid is, aan belanghebbenden nadere inlichtingen te verschaffen.

Nederlandsche boter in Hamburg.

In verband met de tegenwoordige ook in ons land op den voorgrond tredende, kwestie der boter- vervalsching en van hare bestrijding is het niet van belang ontbloot, te weten, wat daaromtrent wordt medegedeeld in het dezer dagen verschenen verslag van den controledienst op de voedingsmiddelen in Hamburg. Daarin wordt de aandacht gevestigd op het feit, dat vooral in den laatsten tijd de boter niet alleen met margarine maar ook met varkensvet (neutral lard) wordt vervalscht. Wel is waar bleek, dat slechts enkele fabrikanten zich met die industrie bezig houden, maar dan ook op vrij groote schaal.

In Nederlandsche boter vond men ook herhaaldelijk varkensvet, en in het verslag wordt beweerd, dat die vervalschingsmethode vooral van Nederlandschen oorsprong is en dat zij in Nederland in het groot wordt toegepast.

De vervalsching met varkensvet geschiedde, naar het verslag meldt, met de meeste omzichtigheid. Blijkbaar hadden de vervalschers rekening gehouden met de methoden van onderzoek en de normale cijfers, die bij de beoordeeling gelden. Voor de seam-olie-reactie behoefden zij natuurlijk niet bang te zijn. De *neutral lard* was steeds tot zulk een hoeveelheid aan de boter toegevoegd, dat het vluchtige vetzuren-cijfer niet beneden 20 daalde. Als men nu weet, dat dergelijk cijfer slechts in sommige jaargetijden bij boter voorkomt, is de moeilijkheid van het constateeren van een vervalsching duidelijk. Maar daaruit blijkt dan ook evenzeer de hooge noodzakelijkheid, zegt het verslag, dat van dergelijke boter steeds de herkomst kan worden aangetoond. Dan kan men den vervalscher opsporen (dus handelen in den geest als hier te lande geschiedt door de oprichting van botercontrole-stations).

De Nederlandsche boter staat in Hambuig niet in een besten reuk. Geen wonder als men leest in het verslag, dat de boter, die de laatste jaren uit Nederland in Hamburg is ingevoerd, dikwijls als verdacht, soms als vervalscht moest worden aangeduid. Het onbetwistbare bewijs van vervalsching was te moeilijker te geven, omdat omtrent herkomst en productie niets kon vernomen worden, en het bekend is uit de deswege gepubliceerde brochures van Nederlandsche deskundigen, hoe in sommige tijden van het jaar in Nederland boter abnormaal lage cijfers voor vluchtige vetzuren worden gevonden.

In één geval werden op grond van mededeelingen van het douanekantoor een aantal monsters genomen uit een zending van 20 vaten Nederlandsche boter, welke vluchtige-vetzuren-cijfer schommelde tusschen 17.46 en 23.87. Alle vaten werden in beslag genomen, als bevattende vermoedelijk sterk vervalschte boter. De inbeslagneming werd echter ingetrokken, omdat de vermoedelijke vervalsching reeds in het buitenland was gepleegd. De Nederlandsche firma haastte zich daarop hare boter terug te nemen. Eenigen tijd daarna verzocht een Hamburgsche firma een analyse van een partij boter, die zij uit Nederland had ontvangen. Uit elk vat werd een monster genomen, zoowel bovenaf als in het midden en onder uit het vat. Het resultaat van het onderzoek was merkwaardig. Boter boven uit de vaten had een vluchtige-vetzuren-cijfer van meer dan 24, terwijl de monsters uit dieper gelegen gedeelten een cijfer aanwezen van beneden 20. Blijkbaar had de betrokken fabrikant onder in het vat in vrij sterke mate vervalschte boter

gestopt en bovenop een zuiverder kwaliteit. Door een herhaald onderzoek bleek zelfs, dat de boter zich laagsgewijs sterker vervalscht in de vaten bevond. Deze zending ging echter niet aan den afzender terug; zij bleef in de handen der politie.

Het lijdt geen twijfel, dat dergelijke praktijken onzen Nederlandschen boterhandel zeer veel na-deel doen. Als men tegenwoordig de prijzen, waarvoor in Nederland de handelaren hunne boter opkopen, vergelijkt met de prijzen, waarvoor zij ze in Duitschland van de hand zetten, dan komt men onwillekeurig tot zeer beschamende conclusiën. Blijkbaar geeft de seam-oliewet in Duitschland nog heel weinig zekerheid, dat niet geknoeid wordt, is het niet met margarine, dan met andere vetten, die niet onder de wettenlijke bepalingen kunnen gebracht worden. Juist schijnt ons daarom de opmerking, die in het verslag tweemaal voorkomt, ten aanzien van de wenschelijkheid de plaats van herkomst en den tijd van productie van ingevoerde en niet normale cijfers boter te kennen. Voor onze botercontrole-stations een vingerwijzing, dunkt ons, die duidelijk genoeg is.

Hollandsche Kaas.

De „*Hollandsche Maatschappij van Landbouw*” hield Woensdagmiddag een zeer druk bezochte algemene vergadering in „Krasnapolsky” te Amsterdam, belegd om eens te spreken over en mid-delen te beramen voor de beveiliging van den goeden naam onzer kaas.

Door Dr. K. H. M. v.d. Zande, directeur van het Rijkslandbouwproefstation te Hoorn, werd inge-leid het onderwerp:

„Is het gewenscht, dat maatregelen worden beraamd tot beveiliging van den goeden naam der Goudsche- en Edammer kaas?”

Dit onderwerp is steeds dringender aan de orde gekomen in den laatsten tijd. Daarom achtte spr. het van belang, dieper op de zaak in te gaan, en eerst een geschiedkundig overzicht te geven van de bereiding van Edammer- en Goudsche kaas.

De toestand is thans zóó, dat de kaas, in deze beide vormen gefabriceerd, een variëerend vetge-halte heeft van iets meer dan nul tot 35 pct. Van alle mogelijke kwaliteit en vetgehalte, en dus van alle mogelijke prijzen, wordt kaas uitgevoerd door ons land.

Het gevolg is dat op sommige markten onze kaas een minder goeden naam geniet, soms zelfs ge-weigerd wordt. Noodzakelijk is dat men vóór men koopt, weet wat men koopt, en dan de prijs be-paald wordt.

Het verloop van markten vindt dan, volgens spr., niet zijn oorzaak in de verschillende qualitei-ten der kaas. Maatregelen wilde men genomen zien, om toezicht te kunnen uitoefenen op de qua-liteit, i.e. door een voorgeschreven vorm.

Alleen de vetste kaas zou verkocht mogen worden in de bekende vormen. Bovendien is er over gedacht, de kaas te merken. Dit merken geschiedt o.a. reeds in de staten Massachusetts en Penn-sylvanië. In dezen laatsten staat heeft men 6 merken. Voor elk merk is een bepaald vetgehalte vereischt. De merken moeten aangebracht zijn op de kaas en de verpakking. Dergelijke bepalingen, meer of minder zwaar, heeft men ook in Washington, Canada, Michigan en Minesota.

Hoe echter de handhaving dezer wettelijke voorschriften geschiedt, is spr. onbekend. Hoe moeten de merken aangebracht worden? Dit vereischt een enorme contróle, vooral in ons land met zijn groot aantal fabrieken. Hoogstens kan men bij overtreding boete stellen, straffe aan den lijve is niet wel aanneembaar en boete geeft niet veel. Doch bovendien, kan de fabrikant bepalen het vetgehalte van de kaas? De bereidingswijze toch oefent invloed op het vetgehalte. Bovendien speelt het vochtgehalte een groote rol. Jonge kaas heeft een kleiner vetgehalte dan oude kaas. De berei-der kan tevoren niet met zekerheid zeggen, hoe hoog het vetgehalte zal zijn, al weet hij het vetge-halte van de melk.

De grenzen moeten dus zóó gesteld zijn, dat de fabrikant zich onbewust niet schuldig maakt aan overtreding, en het ruim nemen der grenzen brengt weer zijn gevaren meé.

Nu zijn er voorstanders om volle-melksche kaas te beschermen tegen centrifuge-kaas, anderen willen weer geen kaas in Edammer of Goudschen vorm toelaten, die minder dan 25 pct. vet bevat

(o.a. dr. Van Rijn te Londen). Doch de grenzen zijn zoo moeilijk te bepalen, dat spr. niet veel verwacht van dergelijke wettelijke voorschriften.

Ernstig kan het denkbeeld overwogen worden, om fabricage van centrifuge-kaas te verbieden. Doch langzamerhand wordt wel ingezien, dat dit artikel zijn eigen dood zal sterven. Mocht dit niet het geval zijn, dan is de genoemde maatregel in het belang van producent en consument. Het merken van de streek van bereiding, zal volgens spr. weinig beteekenen, vooral in het buitenland, waar men misschien niet weet, of Nederland een provincie van Frankrijk of van Rusland is. Men zou kunnen voorschrijven b.v., dat bereiders van kaas geheel ontroomde melk moeten gebruiken.

Doch dat is alleen doeltreffend, wanneer de producent werkelijk direct leverde aan den consument, omdat de handel niet meer betaalt voor volle-melksche kaas, dan voor kaas bereid uit ééns geroomde melk.

In het algemeen genomen, achtte spr. dus wettelijke maatregelen niet doeltreffend om den goeden naam der Goudsche en Edammer kaas te beveiligen.

Spr. is van meening, dat alléén fijne kaas gemaakt moet worden, wanneer deze hoge prijzen kan behalen.

Het beste is thans, die soorten te bereiden, welke de voordeeligste zijn in den handel: dat zijn de midden-soorten. -

De heer A. Bos, zuivel-consulent te Den Haag, achtte kaas-contrôle-stations wel degelijk nuttig. Er moet rekening gehouden met de bepaling der qualiteit. Duitschland vraagt b.v. veel vette kaas, en het gehalte zou toch te bepalen zijn door zulke stations.

Onderscheid van bepaalde klassen is volgens spr. onmogelijk. Doch bepaling van vetgehalten wél. Contrôle is ook mogelijk door onverwacht onderzoek op de wei.

Dr. Van Rijn, zuivelconsulent te Londen voor Friesland, verschilde van meening met dr. Van der Zande. Hij toch achtte het wel goed, wettelijke voorschriften te geven, omdat de kaas dan wel betere prijzen zou behalen.

De prijzen in het buitenland zijn thans gedrukt. Maatregelen moeten genomen worden om de prijzen op te drijven.

Do consument in Engeland vraagt een kaas naar zijn naam: Nederlandsche, Canadeesche, of andere kaas. De Nederlandsche is thans achteruitgegaan.

Bevalt den Engelschman zijn kaas nu niet meer, dan vraagt hij andere. De winkelier regelt zijn inslag naar deze vraag.

De handelaars weten niet, wat zij in handen krijgen. Zij zijn angstvallig geworden. De handel weet zeer weinig van het gehalte van de kaas. Winkelier en groothandelaar aarzelen, omdat zij niet weten en kunnen weten, wat zij krijgen. En aan ons in 't thans, hen garantie te geven, in het belang van onzen kaashandel. Er moeten dus wel degelijk maatregelen genomen worden.

De zaak berust dus niet op concurrentie onderling tusschen onze handelaars, doch op internationale concurrentie.

En thans: welke maatregelen moeten genomen worden? Er moet een lichaam zijn, dat contróle uitoefent, in welken vorm dan ook.

Wij moeten een product aan de markt brengen, dat onzen naam geen oneer aandoet. De naam Gouda- en Edammer kaas heeft een beteekenis, het model is één met den naam. Kaas met meer dan 15 pCt. vetgehalte zal niet in conflict komen met de Engelsche wet. Spr.'s. ondervinding is, dat de buitenlandsche handel wat verdient op centrifuge-kaas. Wat de bepaling van het vetgehalte betreft, is spr. het eens met den inleider.

Mr. Van Roosengaarde Bisschop, secretaris van de Nederlandsche Kamer van Koophandel te Londen, achtte de inleiding van den heer v.d. Zande de zuiverste toepassing van, de laissez-faire-theorie. Te veel is gelet alleen op den handel en niet op den consument. Het jongste proces te Londen heeft bewezen, dat de jury het zedelijk ongeoorloofd vond, dat kaas, uit volle melk doorging onder dezelfde vlag als centrifuge-melk. En op dit goede standpunt stelde zich Dr. v.d. Zande niet. Bovendien is de centrifuge-kaas gemaakt zonder eenige zorg, voor 60 procent bestaat zij uit water.

Is het noodig, om maatregelen te nemen dat niet wordt verkocht onder denzelfden naam en denzelfden vorm, wat niet is hetzelfde product? Spr. is het met den inleider eens: géén wettelijke maatregelen, deze zijn er om ontdoken te worden. Particuliere maatregelen, aansluiting der producenten bij contróle-stations. De producenten moeten komen tot een standaard, door hen zelf te stellen, hetzij een standaard in drieën of in tweeën. Doet de producent dat niet uit zichzelf, dan zal het buitenland hem er eenvoudig toe dwingen.

De heer Schortinghuis uit Zaandam drong aan op een onderzoek van regeeringswegen omdat hier de goede naam van Nederland op het spel staat, door de benoeming van een deskundige commissie.

De heer Middelbeek uit Rotterdam wees er op, dat deze quaestie reeds besproken is zes jaren geleden in de *Hollandsche Maatschappij van Landbouw*. Toen was men het er al over eens, dat het nemen van maatregelen gewensch was. In dien tijd is het standpunt waarop men zich stelde, met onzen buitenlandschen handel achteruitgegaan. Van het oogenblik dat men begonnen is met af-roomen, zijn de prijzen gedaald, en niet omgekeerd, zooals dr. v.d. Zande beweert.

In Engeland is onze kaas haar naam kwijt. Daar zegt men dat de Hollandsche kaas uitsluitend gemaakt wordt van afgeroomde melk. Canadeesche vervangt de onze. Deze behaalt prijzen van 50 á 75 shilling, onze slechts 40 shilling. Het is dringend tijd, dat de regeering ingrijpt. Een wet moet gemaakt worden, waarbij het den consument over de geheele wereld mogelijk gemaakt wordt te zien, wat hij krijgt, en ieder verkooper onmogelijk bedrog te plegen, ook waar de fabrikant eerlijk was.

Spr. stelde de volgende motie voor:

„De Hollandsche Maatschappij van Landbouw enz. spreekt als haar overtuiging uit:

- 1₀. dat het dringend noodzakelijk is, dat spoedig wettelijke maatregelen worden genomen om kaas uit volle melk bereid, te beschermen tegen minderwaardige producten.
- 2₀. dat zulke maatregelen afdoende moeten zijn, zoodat de consumenten over de geheele wereld de beide kaassoorten kunnen onderscheiden;
- 3₀. dat dit onderscheid alleen behouden kan blijven door de fabrikanten van afgeroomde kaas te verplichten, hun producten in een anderen vorm te leveren.”

De hr. Certon vroeg, of de toestand werkelijk zoo ernstig is, daar de prijzen zijn gedaald en de uitvoer van 1896 tot 1902 toch is gestegen van f 11.000.000 tot f 16.000.000.

De heer Koster zei, dat de kaasmakers in Noord-Holland gedwongen werden tot knoeien door de handelaars. Uit eigen beweging doen zij dat niet. Spr. acht het wenschelijk, dat het hoofdbestuur een commissie benoemd, belast met een opdracht om aan de afnemers kenbaar te maken, wat volkomen afgeroomde kaas is.

De heer **Rinkes Borger** achtte de schuld van den achteruitgang aan den boer, aan den handel en aan de afnemers gezamenlijk. Wettelijke maatregelen zijn onbillijk en onuitvoerbaar.

Spr. wenschte, dat onderzocht zou worden in Amerika, namens onze regeering, hoe daar de wettelijke maatregelen gewerkt hebben.

Is het verder niet mogelijk, dat de handelaars zich vrijwillig stellen onder contróle ?

De heer Lovink deelde mee, dat van regeeringswege reeds een onderzoek gedaan wordt naar de werking der wettelijke maatregelen in Amerika. Zoodra de resultaten bekend zijn, zullen zij gepubliceerd worden.

Dr. v.d. Zande achtte in zijn repliek de bestrijding van centrifuge-kaas niet moeilijk, en wèl mogelijk. Wat de overige kaas aangaat, de consument zal ten slotte den prijs moeten bepalen. Hoger prijs is niet door wettelijke maatregelen te verkrijgen.

Het eenmaal door hem aangenomen standpunt kan spr., na deze lange debatten, niet verlaten.

Bepaalde voorstellen te doen, achtte spr. thans onnoodig en niet gewenscht. De zaak is thans van alle kanten bekeken en besproken. De Maatschappij kan niets meer doen.

Dr. Van Rijn achtte het nog wel mogelijk dat in Engeland goede prijzen gemaakt worden voor goede Nederlandsche kaas.

Maatregelen te nemen, is dringend noodig. Gevaren dreigen. Wij moeten niet wachten tot het buitenland ons dwingt.

De zaak moet leiden tot een conclusie, niet tot een debat zonder meer.

De heer Bos stelde voor, een commissie te benoemen, die zal onderzoeken de mogelijkheid van het oprichten van kaas-controlestations.

De voorzitter vond 't het best, dat de zaak ter hand werd genomen door particulieren, gesteund door de regeering.

De vergadering, erkennende dat maatregelen genomen moeten worden, zal een commissie benoemen die met bekwamen spoed de zaak zal bespreken om resultaat te verkrijgen. Dat was volgens spr. het beste.

Het hoofdbestuur stelde de volgende motie voor:

„De Hollandsche Mij. van Landbouw, overtuigd van de wenschelijkheid om van de zijde der belanghebbenden maatregelen te nemen, ten einde te voorkomen dat onder één zelfden naam verschillende soorten kaas in den handel worden gebracht en ten einde aldus de gevaren voor den Nederlandschen kaashandel in het buitenland af te wenden, noodigt eene commissie uit, om haar omtrent de beste wijze, waarop zulke maatregelen kunnen worden genomen, spoedig voorstellen te doen, en daaromtrent op de eerstvolgende vergadering verslag uit te brengen.

In de commissie worden benoemd de heeren dr. v.d. Zande, D. Brander, **Rinkes Borger**, Middelbeek, Bos en Schey, de beide laatsten zuivelconsulenten. Deze commissie kan desgewenscht aangevuld worden door het hoofdbestuur.

Daarop werd de vergadering gesloten. Hdbld.

Schager Courant, 13/12/1903; p. 3/16

— Nederlandsche Kaashandel.
De commissie, benoemd om maatregelen te beramen tot afwending van de gevaren voor den Nederlandschen kaashandel in het buitenland, is thans aldus samengesteld:

J. Rinkes Borger, zuivelbereider, 's-Gravenhage, voorzitter; — dr. K. H. M. van der Zande, directeur van het Rijks-Landbouwproefstation, Hoorn; — D. Brander Tz., directeur eener kaasfabriek te Hoogkarspel; — K. Eriks Az., directeur een kaasfabriek, Leeuwarden; — F. Middelbeek, kaashandelaar, Rotterdam; — Joh. G. Heil, kaashandelaar, Haarlem; — C. Wijdenes Gz., landbouwer, Opperdoes; — J. IJff, landbouwer, Moordrecht; — A. Bos, zuivelconsulent, 's-Gravenhage; — T. J. Swierstra, zuivelconsulent, Oudenrijn bij Utrecht; — dr. L. T. C. Schey, zuivelconsulent, Hoorn, secretaris.

Voorts zullen daarbij nog uitgenoodigd worden de heeren: F. de Jong, voorzitter van den Bond van Coöp. Zuivelfabrieken in Friesland, en C. B. van Woerden, kaashandelaar te Alkmaar.

Boterhandelaren Zuid-Nederland protesteren ten Rijksbotermerk

Men schrijft aan „De Tijd.”

Om een einde te maken aan de vervalsing van boter, welke in ons land op groots schaal plaats heeft en waardoor onze boter in het buitenland meer en meer in waarde daalt, heeft onze Regeering op aandringen van de Zuivelbonden eindelijk besloten aan alle boterfabrieken, welke zich onder Rijks-contrólo willen stellen, ‘t recht te geven om hun boter te voorzien met een niet na te maken Rijks-merk.

Dit schijnt een doorn in het oog van de boterhandelaars, die tot nu toe met hun vermenging goede zaken gemaakt hebben. Zij hebben in een vergadering den 24-sten Mei te Bokstel gehouden, een syndicaat gevormd, om een eigen groote, botermijn op te richten voor die boterfabrieken, welke zich niet aan de contróle onderwerpen om aldus de plannen der Regeering te verijdelen.

Toen daags daarna de boter van den Zuivelbond te Eindhoven, die met de contróle en het Rijksmerk wordt begiftigd, werd geveild, was er geen enkel handelaar die een bod wilde doen en was men genoodzaakt de geheele massa boter op te houden en voor eigen rekening naar het buitenland te zenden.

Daaruit blijkt, dat het de bedoeling is de door het Rijk gegarandeerde boter te deprecieeren en de niet gegarandeerde op te jagen, om de boeren tegen te houden van dé contróle en van het Rijksmerk.

ZWOLLE, 25 Juni 1904.

Aan de Besturen, Eigenaars en Beheerders van Boterfabrieken in Overijssel.¹⁶

„Boteroorlog”

L. S.

Gij zijt natuurlijk bekend met de geschiedenis, die zich in de laatste maand in de wereld van den boterhandel afspeelt en die door eenige bladen met den naam van „*Boteroorlog*” is gedoopt. De artikelen in verschillende vakbladen, de circulaire van den *Algemeenen Nederlandschen Zuivelbond* (FNZ.) en die van het Botercontrôlestation Gelderland-Overijssel, welke laatste aan U allen werd toegezonden, zullen U dienaangaande de noodige inlichtingen gegeven hebben. Toch komt het mij gewenscht voor U nog eens beknopt uiteen te zetten, waarom het eigenlijk gaat, opdat het ieder eerlijk boterproducent duidelijk voor oogen staat hoe hij heeft te handelen en wat hij heeft achterwege te laten, wil hij den strijd ten spoedigste helpen beslissen ten gunste van den eerlijken boterhandel.

De aanleidende oorzaak van de geheele quaestie is de invoering van het Rijksmerk voor gecontroleerde boter en de personen, die belang hebben bij een oneerlijken boterhandel, hebben ten duidelijkste door hun handelingen bewezen, dat zij gevoelen dat het Rijksmerk een groot gevaar oplevert voor hun bestaan, indien het meerendeel der door Nederland geëxporteerde boter dit Rijkskenmerk draagt.

Wanneer slechte een klein gedeelte van de uit Nederland verzonden boter dit Rijksmerk draagt, dan zal het buitenland daaraan niet voldoende waarde kunnen hechten, omdat die kleine hoeveelheid dan niet voldoende is om in de behoefte van het buitenland te voorzien. Wanneer daarentegen het meerendeel der uitgevoerde boter het Rijksmerk draagt, dan zal het buitenland aan dat Rijksmerk groote waarde gaan hechten en ongemerkte boter als verdachte gaan weren. En indien dit bereikt wordt, dan is ook het bedrijf van boterknoeien voorloopig onmogelijk geworden.

Om dit resultaat te helpen bereiken is het de plicht van ieder eerlijk boterproducent in deze provincie zich aan te sluiten bij het botercontrôle-station Gelderland-Overijssel.

Doch dat is niet voldoende.

De meeste boterknoeiërs, die op groote schaal knoeien, hebben leveringscontracten met het buitenland loopen voor groote partijen boter. Indien zij aan die aangegane verplichtingen niet kunnen voldoen, zullen zij onberekenbare schade moeten lijden. Aangezien zij op het oogenblik de productie der Noord-Brabantsche fabrieken, die aangevoerd wordt, op de mijn van den Coöperatieven Bond, missen, bieden zij op andere zuidelijke mijnen hooge prijzen, ten einde zooveel mogelijk hun behoefte te kunnen dekken en aan hun verplichtingen te kunnen voldoen. Laat u door die tijdelijke hooge prijzen niet verleiden boter te zenden naar de particuliere botermijnen, want daardoor bereikt gij slechte een tijdelijk voordeel, terwijl gij daardoor den strijd, dien de eerlijke boterhandel uit moet vechten, verzwart.

---

¹⁶ Het was korte tijd mode om Overijssel met één s te schrijven, extra s toe gevoegd door ZHN voor Google!

Laat U door die tijdelijk hogere prijzen niet verleiden boter te zenden naar de speculatieve mijnen, want dan krijgen de knoeiers veel boter in handen, die zij, van het Rijksmerk ontdaan, naar 't buitenland kunnen zenden, waardoor bereikt wordt dat het buitenland weinig boter met het Rijksmerk ontvangt. En dat is, zooale wij zagen, in het belang der knoeiers.

Dus:

Wilt gij medehelpen de Nederlandsche zuivelbereiding een blijvend groot voordeel te verschaffen en de boterknoeierij op gevoelige wijze te treffen, Sluit U dan aan bij het onder Rijkstoezicht staande Boteroontrólestation Gelderland-Overijssel. Verkoop geen boter aan onbetrouwbare firma's. Zend geen boter naar de particuliere botermijnen, ook al betalen zij tijdelijk hogere prijzen, doch:

Verzend de boter zelf naar het buitenland of verkoop ze aan U bekende, eerlijke handelaars.

De Zuivelconsulent voor de provincie Overijssel V. R. IJ. CROESEN.

Vervalsching van levensmiddelen en slechte waar, nu..... maar ook al ook al in 1888

Men schrijft ons:

De knoeierijen in den boterhandel in het Zuiden van ons land heeft vrijwat pennen in beweging, hoofden in onrust en bemiddelaars op reis gebracht, ten einde de zaak van dezen handel op zuiver terrein en vrij van alle vreemde invloeden te houden. Natuurboter is natuurboter en niets minder dan dat. Surrogaten daarvan dienen met naam en etiquette te worden aangeduid. Het is onze volle overtuiging, dat het uiterste dient beproefd om onzen naam als leverancier van dit zuivelproduct ongeschonden te bewaren.

Eenige jaren geleden werd het Landhuishoudkundig congres evenals dit jaar te Assen gehouden. Ik meen het was in 1888.

Op de vergadering der leden werd toen eveneens een zaak behandeld, welke betrekking op de knoeierijen van de zuivelproducten had en wel hoofdzakelijk op die der kaasfabricatie. Hoewel het punt niet aan de orde was en het zelfs niet op het programma der te behandelen punten voorkwam, deed toen de heer Zijp, burgemeester van Abbekerk, met toestemming der vergadering eenige mededeelingen over „kunstkaas” gemaakt van afgeroomde melk, vermengd met varkensvet en andere surrogaten.

Deze spreker stelde toen voor een adres aan de regeering in te dienen, waarbij de vereeniging krachtig optrad tegen dergelijke knoeierijen, met verzoek om de aandacht van dit hooge college hierop te vestigen en dat bij verkoop van dit artikel door een duidelijk en onuitwischaar merk zou blijken, dat het kunstkaas was. De nieuwe productie toch, zoo zeide de heer Zijp, zal aan onze kaasfabricatie anders een gevoeligen slag toebrengen, daar de kaas geheel het voorkomen hoeft van Goudsche- en Edammer kaasjes.

De heer **Rinkes Borger** zeide daarop, dat uit Noord-Amerika veel kunstkaas in Engeland werd ingevoerd, wat tengevolge had, dat de Engelsche regeering een ernstige waarschuwing tot Amerika had gericht, waarin op de ernstige gevolgen van het aanhouden van den handel van dit fabricaat werd gewezen en dat men daar strenge maatregelen zou nemen om deze vervalschte kaas te weren niet alleen, maar dat ook de overtreders ten strengste zouden worden gestraft.

Het voorstel van den heer Zijp werd door de vergadering aangenomen en ik meen, dat men sedert het krasse optreden van congres en regeering van vervalschte kaas niet weder heeft gehoord. Een andere zaak is het evenwel, dat in het oosten onzer provincie, waar de boterfabrieken geen kaas fabriceren, tegenwoordig druk wordt gevent met kaas, waarin wel geen vreemde bestanddeelen voorkomen, maar die toch van zulk slecht gehalte is, dat ze, taai als zooleer, haast niet te verorberen is. Klaarblijkelijk is dit preparaat van melk afkomstig, waar alle vet is uitgejaagd en dat ook in den vorm van Edammerkaasjes heel mooi voor het oog is, maar bij de consumptie deerlijk tegenvalt. Natuurlijk zal dit tot tijd en wijle duren, want de verbruikers moeten er beslist tegenzin in krijgen, hoewel ze op het oog animeeren.

Men zal mij tegenwerpen, dat dit toch natuurkaas is - zeer waar. Maar hier is toch ook door de kunst zooveel aan de natuur ontnomen, dat men somtijds geneigd zou zijn meer kunstkaas te gebruiken, dan deze dorre natuurkaas.
En de prijzen - zeer in het voordeel van de venters.

Opening van het Rijks botercontrôle-station te Leiden.

Dezer dagen is het Rijkstoezicht geopend op het door de *Hollandsche Maatschappij van Landbouw* in 1901 opgerichte „*Botercontrôle-station Zuid-Holland*”, waarvan het laboratorium gevestigd is te Leiden Hugo-de-Grootstraat 23. Dit is een heuglijke gebeurtenis, waarbij wij gaarne eenige oogenblikken willen stilstaan.

Overbekend is het wantrouwen betreft de onvervalschtheid van onze boter op de buitenlandsche markten, hoe in Engeland, Amerika, Duitschland en België in officieele rapporten aan de Regeering, in uitspraken van officieele scheikundigen, in redevoeringen in de Regeeringslichamen, telkens weer met groote beslistheid verkondigd wordt, dat in ons land weinig zuivere boter in den handel komt.

Dat er geknoeid wordt, dat er *brutaal* geknoeid wordt, ook hier te lande, de „*boteroorlog*” te Eindhoven heeft hierop een helder licht doen vallen. Zeer scherp zijn nu de *Botercontrôle-Station*s op den voorgrond getreden; de vereenigingen waarin de eerlijke producenten en handelaren zich hebben aaneengesloten om te doen wat elk op zich zelf niet vermag: nl. luide niet alleen aan Nederland, doch aan de gansche wereld verkondigen, dat het láster is dat zuivere boter in Nederland bijna niet in den handel voorkomt, dat het láter is, dat zelfs het grootste deel onzer boter verknoeid is; maar dat *het slechts* van den kooper afhangt of hij zich een zuiver product wil verschaffen.

De Regeering heeft ingezien welk een nationaal belang hier op het spel stond, hoe ook *verdacht-making* onzen goeden naam in het Buitenland ondermijnde; hoe krachtige hulp hier dringend noodig was en vooral hoe hier mede deugdelijke waarborgen van echtheid werden gegeven door de reeds opgerichte Botercontrôle-stations, die den strijd tegen bedrog in den boterhandel hadden aangeboden met aanzienlijke geldelijke offers hunnerzijde, en welker inrichting alle bedrog van de zijde der leden buitensloot.

De Regeering heeft nu vastgesteld de voorwaarden waaraan de Botercontrôle-stations moeten voldoen om onder Rijkstoezicht te staan, en nu aan deze voorwaarden voldaan is, heeft de Regeering de garantie van echtheid overgenomen, en wordt door staatsambtenaren over het geheele land toezicht gehouden op de juiste uitvoering der voorgeschreven bepalingen.

Botercontrôlestationen zijn opgericht over het geheele, land en gevestigd te Leeuwarden, Groningen, Assen, Deventer, Maastricht, Eindhoven en Middelburg, terwijl te Leiden gevestigd is het laboratorium van het Botercontrôle-station in Zuid-Holland voor de provinciën Zuid- en Noord-Holland, Utrecht en een deel van Noord-Brabant.

Nu het Rijkstoezicht in werking getreden is, zijn de leden verplicht op elke partij boter een papier te leggen, waarop gedrukt, het Rijkswapen en de woorden „Nederlandsche Botercontrôle” „Onder Rijkstoezicht”, benevens een serienummer Het papier wordt uitsluitend vanwege het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid aan de leden verstrekt en is zoodanig geprepareerd, dat het niet ongeschonden van de boter verwijderd kan worden. Door een en ander is gegarandeerd

dat boter voorzien van een Rijksmerkpapier gecontroleerde boter is, en dat de daartoe aangewezen ambtenaren ten allen tijde de herkomst van elke partij gecontroleerde boter kunnen nagaan. Op hoeveelheden boter van 1 K. G. en minder mag het Rijkswapen in de boter met een stempel ingedrukt worden.

Wanneer wij samenvatten, wat nu verkregen is, dan is het duidelijk dat wij binnenkort zullen hebben twee groepen van boterverkoopters: aan de eene zijde de eerlijke fabrikanten en handelaren, die met beide handen de gelegenheid aangrijpen om op hun waar het Rijkszegel te mogen drukken, aan de andere zijde staan zij die van de contróle niet gediend zijn.

Het binnen- zoowel als het buitenlandsch publiek zal inzien het groot belang, dat hier op het spel staat, de eindelijke overwinning van den eerlijken handel op de unfaire concurrentie met knoeiproducten, het herstel van den eerlijken naam van onzen boterhandel op de binnen- en buitenlandsche markt, het vertrouwen van de huismoeder in het product, dat haar als boter wordt aangeboden.

Wie zich voor bedrog wil vrijwaren vrage de adressen der leden van het Botercontrólsstation in Zuid-Holland, of van de aangeslotenen bij de zusterstations; bij 't. Bestuur te 's-Gravenhage, of bij den beëdigden doctor in de scheikunde, directeur van het station te Leiden zijn die te verkrijgen.

LANDBOUW.

Het Botercontrôlestation Zeeland.

Het is een bekend feit dat in sommige maanden van het jaar in ons land boter geproduceerd wordt, die eens eenigszins afwijkende samenstelling bezit, waardoor zij bij het onderzoek zich gedraagt als een mengsel van boter en margarine. Van deze omstandigheid kon door knoeiers misbruik gemaakt worden, vooral omdat de scheikunde nog niet in staat is, met voldoende zekerheid vervalschte boter van echte te onderscheiden.

Aangezien de boterwetten van 1889 en 1900 hierin weinig of geen verandering hebben kunnen brengen, zijn er in ons land instellingen in het leven geroepen, die den naam dragen van botercontrôlestations en waarvan er reeds eenigen tijd een zevental controle uitoefenen in alle provincies, op Zeeland na.

Op 15 December 1904 is ten slotte het Botercontrôlestation Zeeland in werking getreden.

Bij de *vereeniging Het Botercontrôlestation Zeeland* (bij verkorting B. C. Z.), opgericht onder medewerking der *Maatschappij ter bevordering van Landbouw en Zeeteelt* in Zeeland, zijn thans reeds de volgende fabrieken en handelaren aangesloten: de coöperatieve roomboterfabriek de *Adelaar* te 's-Heer Arendskerke; de stoomzuivelfabriek te Sluis; de coöperatieve stoomzuivelfabriek *de Duif* te Nieuwerkerk; de coöperatieve roomboterfabriek *de Koe* te Stavenisse; de coöperatieve stoomzuivelfabriek te Hontenisse; de stoomzuivelfabriek *Luctor et Emergo* te Heemstede; de heer Eug Janssens te Sluis; de stoomzuivelfabriek *De Landbouw* te Middelburg; en de roomboterfabriek *Het Hart* te Wemeldinge.

In het bestuur hebben zitting: mr. P. C. J. Hennequin, voorzitter van genoemde landbouwmaatschappij te Aardenburg, voorzitter; P. F. Fruytier, lid van Gedeputeerde Staten van Zeeland, te Hontenisse; dr D. J. Hissink, directeur van het Rijkslandbouwproefstation te Goes; de vertegenwoordiger der boterfabriek te Sluis; J. Noteboom, directeur der boterfabriek *de Adelaar*, te 's Heer Arendskerke; L. J. M. Koert Zuivelconsulent van de landbouwmaatschappij, te Middelburg, fg. secretarispenningmeester.

Het botercontrôlestation is voorloopig, tot 1 April of uiterlijk 1 Mei 1905, gevestigd in het Rijkslandbouwproefstation te Goes. Gedurende dezen tijd treedt als directeur-scheikundige op de heer E. M. van Hille te Goes, terwijl de heer Koert te Middelburg welwillend de functiën van botercontroleur tijdelijk op zich heeft genomen.

Wat de werking der botercontrôlestations, betreft, meen ik te kunnen volstaan met aanhaling van het volgende uit de Verslagen en mededeelingen van de afdeling landbouw, no. 1, Boterproductie en Botercontrôle.

Aan het hoofd van het station is geplaatst een directeur-scheikundige, wien, waar het noodig is, andere scheikundigen zijn toegevoegd. Onder den directeur zijn bovendien werkzaam één of meer controleurs, die dagelijks op reis gaan om, op aanwijzing van den directeur, monsters te nemen in de fabrieken of andere bereidplaatsen, in de opslag- en verkoopplaatsen van hen, die zich onder contrôle hebben gesteld, of wel van door die aangeslotenen verzonden boter. Zoo vaak de

directeur of de controleur het wenschelijk acht, neemt de laatste in die fabrieken of andere bereidplaatsen monsters van *in zijne tegenwoordigheid bereide waar*.

Door de samenstelling van zulke, in eene bereidplaats genomen boter te vergelijken met die van verzonden of verhandelde waar van *dezelfde herkomst* en bereid in *denzelfden tijd van het jaar* - bij welke vergelijking natuurlijk onder gewone omstandigheden beide monsters moeten blijken in samenstelling geheel overeen te stemmen - is de wisselende chemische samenstelling der boter niet langer een beletsel, om in ieder voorkomend geval met volstrekte zekerheid te kunnen verklaren of de waar al dan niet vervalscht is. Zelfs de geringste fraude komt bij die vergelijking dadelijk aan het licht.

Bovendien wordt door voortdurende contróle nauwkeurig nagegaan of zich in de bereidplaatsen enz. ook vetten bevinden, die voor botervervalsching geschikt zijn, wat ten strengste is verboden. De Nederlandsche Regeering, gevoelende de groote beteekenis van die botercontrólestations voor den goeden naam van onze boter op de wereldmarkt, heeft gemeend daaraan een officieel cachet te moeten geven en - teneinde het bestaan dier instellingen te verzekeren - ze tevens geldelijk te moeten steunen.

Dit officieel cachet bestaat uit een waarborgsmerk, dat op de boter gehecht wordt en waarop aangebracht is een door de Regeering te bepalen letter, benevens een volgnummer. Men kan derhalve steeds nagaan, van welke fabriek de boter afkomstig is.

Om echter onder staatstoezicht geplaatst te kunnen worden, moeten de bij de contrólestations aangesloten leden zich bij gezegelde verklaring verbinden te voldoen aan de door de Regeering vastgestelde algemeene regelen.

In deze regelen wordt o. m. bepaald:

Sub c. De leden van het station zullen *rechtstreeks noch zijdelings betrokken mogen zijn bij de fabricage van of den handel in margarine* (margarine in den zin der Boterwet) of andere, 't zij op zich zelf, 't zij in vereeniging met andere stoffen, voor de consumptie geschikte vetten of oliën, die kunnen strekken tot vervalsching van natuurboter en voorkomen op eene door de Regeering te publiceeren lijst.

Zij zullen de vorenbedoelde vetten of oliën niet mogen vervoeren, doen vervoeren, in- of uitvoeren, noch die voorhanden mogen hebben in hunne fabrieken, kelders, pakhuizen, winkels, op hunne fabrieksterreinen of op andere bereid-, verkoop- en bewaarplaatsen.

Sub j. Eene naar het oordeel der Regeering voldoende zware straf moet zijn gesteld voor die producenten en handelaars, welke handelen in strijd met eens der bepalingen sub c.

.....
Volgens de Statuten van de vereeniging *Het Botercontrólestation Zeeland* wordt met een straf van ten hoogste tienduizend gulden ieder lid bedreigd, dat in strijd handelt met het sub c genoemde.

Uit het bovenstaande zal duidelijk zijn, dat het thans niet meer is het scheikundig onderzoek, dat uit moet maken of een boter al of niet vervalscht is; maar dat door middel van een *streng con-*

tróle, hand in hand gaande met een scheikundig onderzoek, aan de boterconsumenten de zekerheid gegeven wordt van te krijgen *echte, onvervalschte natuurboter*.

G., 28 Dec. 1904. H.

De kaaskwestie. í

Bij den uitgever J. H. de Bussy te AMSTERDAM is een brochure verschenen, getiteld: „De kaaskwestie, door J. Rinkes Borger.”

De schrijver komt daarin ten slotte tot het advies, aan de regeering te verzoeken, een wet in het leven te roepen, waarbij:

a) wordt verboden om kaas te maken, waarin vetbestanddeelen voorkomen, die niet van melk afkomstig zijn;

b) wordt verboden om kaas te maken in den vorm van Goudsche of Edammer kaas, wanneer het vetgehalte in de droge stof minstens 25 pct. bedraagt. Daarnaast adviseert hij, om actief te blijven, de beweging wakker te houden, met het doel de verdere regeling voor te bereiden. Van de punten die onderzocht moeten worden, noemt hij deze: Is het mogelijk de belanghebbende boeren tot vrijwillige contróle te overreden ?

Kan het indrukken van merken in de kaas zoodanig geschieden, dat zij duurzaam duidelijk herkenbaar zijn, zonder schade te doen aan het product? Heeft het aanbrengen van inktmerken werkelijk zulke overwegende bezwaren? Is contróle zoowel bij eene volledige wettelijke regeling als bij vrijwillige bedrijfscontróle uitvoerbaar ? enz.

Leeuwarder Courant 1905-01-19

Nieuwe uitgaven enz.

De Kaaskwestie, door J. Rinkes Borger. (J. H. de Bussy, Amsterdam).

Leeuwarder Courant 1905-01-14

De Zuivelcourant (uitgave van de firma B. Cuperus Az. te Bolsward), die tot dusver eens in de maand uitkwam, is een weekblad geworden. Het blad is een orgaan voor Zuivelbereiding, Melkhandel en Veehouding en staat onder redactie van A. F. de Boer Jzn. te Haarlem, met medewerking van dr. N. Schenk, scheikundige te Meppel, en vele bokwame vakmannen.

De redactie deelt in een woord aan de lezers mede, dat de voortdurende ontwikkeling der zuivelrijverheid zóózeer de stof, die bespreking en vermelding waard is, vermeerdert, dat deze verandering van een maand- in een weekblad noodig was.

De abonnementsprijs wordt niet verhoogd; de redactie is belangrijk aangevuld; ook speciaal zal de aandacht worden geschonken aan den melkhandel. Een rubriek „vragen en antwoorden” zal voortaan worden opgenomen.

Merk op dat J. Rinkes Borger mede eigenaar was!

Kaascontrolestation Zuid-Holland

Uit Zuiveljaarboeken

‘26 blz. 76 Vereniging „Het Kaascontrolestation Zuid-Holland voor volvette kaas”, (K.Z. Volvet)

Opgericht 10 oktober 1906

‘s-Gravenhagen, Laan van Meerdevoort 56

Personeel imn 1926 Dir. Dr. H. van Gulik + 10 controleurs

Leden: 1926 ca. 3100 / 31 dec. 1928: 3297 / 1939: 3044 / 1945: 2959

Meer over kaas, de kaaskwestie en oprichting van de 1e kaascontrole-stations in de speciale Map: MAP De Kaaskwesties

Merk op dat Rinkes Borger weer in Friesland – Sneek – woont!

Melk als voedsel

In een openbare vergadering, door de Gezondheidscommissie te Leeuwarden op gisteravond uitgeschreven in een der zalen-Visser, trad als spreker op de heer J. Rinkes Borger, van Sneek, met het onderwerp:

Melk als voedsel; de gevaren, die aan het gebruik van melk verbonden kunnen zijn en uit middelen om die gevaren te voorkomen, een en ander in verband met de toestanden bij den melkverkoop in Leeuwarden.

Leeuwarder Courant 1907-03-13

Gezondheidscommissie te Leeuwarden

Openbare vergadering op Woensdag 13 Maart 1907, 's avonds 8 uur, in een der zalen van den heer VISSER (ingang Breedstraat).

Spreker: de heer J. RINKES BORGER te Sneek, over:

Melk als voedsel; de gevaren die aan het gebruik van melk verbonden kunnen zijn en de middelen om die gevaren te voorkomen, een en ander in verband met de toestanden bij den melkverkoop te Leeuwarden.

Ook dames worden op deze vergadering attent gemaakt.

De toegang is vrij.

Dr. J. BAART DE LA FAILLE, voorzitter.
Mr. J. M. VAN HETTINGA TROMP, secretaris.

De vergadering was goed bezocht;

een groot aantal dames was mede tegenwoordig. Na een kort openingswoord gaf de voorzitter, de heer dr. J. Baart de la Faille, het woord aan den spreker van den avond. Deze wees in zijn inleiding op het verblijdende verschijnsel dat de vraag, in welke betrekking de melk staat tot de volksgezondheid, steeds meer en meer een onderwerp wordt van toenemende belangstelling. De denkbare beelden daaromtrent loopen echter zeer uiteen, staan soms lijnrecht tegen elkander over. Waar sommigen de melk beschouwen als een universeel geneesmiddel, beschouwen anderen ze bijna als vergif. Voor het publiek wordt het op deze wijze moeilijk, zich een juist oordeel te vormen omtrent de waarde der melk als voedingsmiddel - zoo ontstaat er hier een absoluut ongewettigde vrees, elders een onverantwoordelijke roekeloosheid.

Spreker hoopt iets bij te dragen tot voorlichting in dezen van de aanwezigen.

Hij wenscht daartoe achtereenvolgens deze drie vragen te beantwoorden:

Wat is melk? Welke gevaren kunnen aan het gebruik er van verbonden zijn? Wat kan gedaan worden om die gevaren te bestrijden ?

Wat is melk ?

In algemeene beteekenis is het de vloeistof door borst of nier van het moederzoogdier afgescheiden, om te dienen tot voeding voor het jong. Elk ander gebruik dat van de melk wordt gemaakt, is min of meer tegennatuurlijk. Het verschijnsel, dat moeders hun kinderen opzettelijk de moedermelk onthouden, wenscht spreker niet te behandelen. Van hoeveel gewicht de voeding met moedermelk is blijkt uit het feit, dat in Berlijn van de zuigelingen door de moeder gezoogd 6%, van die met rundermelk gevoed 33% en van de met een ander surrogaat gevoede kinderen 94% in het eerste levensjaar sterven. Zoo heeft dus de voeding met melk een hooge maatschappelijke beteekenis.

Hierop wordt door spreker uiteengezet, dat het den mensch gelukt is, de melk van sommige dieren tot zich te nemen en voor zich te bestemmen: een middel reeds lang in gebruik. Als surrogaat van de moedermelk komt de koemelk het eerst in aanmerking. Zij kan als zoodanig uitstekend dienst doen als ze gegeven wordt met de noodige voorzorg en onder toezicht van volledig deskundigen. Die melk wordt tot dit gebruik echter niet beperkt; ze is een voorname drank voor el-

ken leeftijd; zoo is de melkvoeding een belangrijk onderdeel van de volksvoeding geworden. In de laatste jaren is haar gebruik kolossaal toegenomen; in Duitschland vervangt ze op vele groote werkinrichtingen het bier met groot succes.

De melk verdient deze groote belangstelling; zij bevat alle stoffen die voor de voeding noodig zijn: eiwit, vet en koolhydraten in de beste verhouding en den meest verteerbaren vorm. Bovendien is ze laag in prijs in verhouding tot haar voedingswaarde, terwijl ze tevens is, zooals een Duitscher haar noemde: spijs en draak, vleesch en bloed, een verkwikking en een lafenis. Dit alles is ze echter niet, als men let op de melk zooals ze is, door de menschen in consumptie gebracht. Dan is ze in plaats van een verkwikking niet zelden een gevaar.

Een eerste eisch is, dat de melk afkomstig is van een gezonde koe; ziekten van 't vee kunnen op den mensch overgebracht worden door de melk. Onder die ziekten is vooral de tuberculose een groot gevaar. En al is door professor Koch de stelling verkondigt, dat dit gevaar niet bestaat, een uitspraak later eenigzins verzacht, sprekers ervaring - deze wordt geïllustreerd - is, dat die overbrenging zeker mogelijk is. 't Is dus een gebiedende eisch, dat hierop streng worde toegezien. In het algemeen kan worden gezegd dat alle dieren, die abnormaal zijn, ook abnormale melk geven, melk van gewijzigde samenstelling.

Het mond- en klauwzeer is thans in erge mate overal in Europa onder het rundvee; het bedreigt ook ons land. Deze ziekte kan worden overgebracht op den mensch. De raad om de melk te koken is dan uitstekend, dit waarborgt tegen die ziekten, maar niet tegen de veranderde samenstelling der melk, die het gevolg is van de ziekte bij het dier.

Er is in dezen maar één radicaal middel om alle gevaar voor den mensch te voorkomea: alle melk van abnormale dieren aan de consumptie te onttrekken.

Een tweede gevaar levert de melkvervalsching, die, al is er in de laatste 25 jaar groots verbetering gekomen door de groote melkinrichtingen hier en elders opgericht, welke in het talrijke personeel dat ze in dienst hebben den waarborg geven, dat zooveel mogelijk zuivere melk wordt geleverd. Hoe het met de vervalsching in Leeuwarden staat, is spreker onbekend, de hier gehouden enquête zwijgt daarover. Maar de enquête in verschillende andere groote steden ingesteld, heeft treurige feiten aan het licht gebracht. Vooral in Amsterdam, waar het verkoopen van verdunde melk is geoorloofd, is de toestand treurig. Het gevaar aan vervalschte melk verbonden is, dat men niet weet, welk water is gebruikt en vooral, dat de samenstelling en de voeding er door is veranderd en verminderd. Vooral bij de kunstmatige voeding der kinderen ligt hier een groot gevaar. Verder wijst spreker op de middelen die worden aangewend om het verzuren der melk tegen te gaan. Ook deze middelen veranderen de samenstelling (formaline werd genoemd) en kunnen zoo gevaarlijk worden.

Ten slotte wijst spreker op de verspreiding van typhus door melk. Volgens sprekers ervaring staat de verspreiding vaak in verband met zorgeloosheid en onreinheid. De emmers worden gereinigd in vuil water - de melk werd bewaard in vertrekken, waar typhuslijders lagen, zij werd behandeld door wie met zulke lijders in aanraking kwamen, enz.

Hoe onbesmette melk kan worden verkregen kan men zien op het **landgoed Oud-Bussum**, waar een inrichting is met een gezondheidsstal, die een model kan heeten. Bij den bouw is op alle eischen, aan de melk-hygiëne te stellen, gelet. 144 koeien staan daar onder voortdurend deskundig

toezicht; alle zijn tuberculeusvrij; voor de reiniging van vee en stal wordt nauwkeurig gezorgd; voeding en drinken is uitstekend; het personeel staat onder geneeskundig toezicht en moet eenmaal per week een bad nemen. Het melken geschiedt vóór het voeren, zoodat van stof men geen hinder heeft. De melk wordt telkens direct uit den stal verwijderd en getapt in flesschen, die niet geopend kunnen worden dan bij gebruik, kortom daar zijn alle maatregelen genomen om besmetting en verontreiniging der melk te voorkomen.

Zulke inrichtingen zijn echter slechts sporadisch en bijna laten de stallen en de behandeling van vee en melk overal nog alles te wenschen over, niet het minst in deze provincie, waar, een paar uitzonderingen niet gerekend, bij den bouw van een stal nooit op de eischen der melkhygiëne wordt gelet. Ook bij Leeuwarden is de toestand lang niet zooals die behoort. Bij de ingestelde enquête liet bij 12 van de 121 bezochte boerderijen de reinheid alles te wenschen over. Maar bij 12 zegt men? Zeker, maar als ieder van deze 50 klanten bedient, dan wordt in 600 gezinnen een voedingsmiddel gebracht, dat candidaten vormt voor ziekenhuizen en sanatoria.

Zoo ging spreker door. Het pasteuriseeren en steriliseeren van melk, door zoovelen aangeprezen, is goed, als het geschiedt om ziekten te voorkomen. Maar het toezicht ontbreekt en zoo wordt het waardeloos, zoo niet erger. Bij een onderzoek in Amsterdam bleek, dat 67 % niet voldeed aan hetgeen het etiket heette te waarborgen.

'Spreker besluit dit deel met deze stelling : de melk voldoet alleen aan haar bestemming, als ze versch en onveranderd wordt gebruikt.

Na de pauze behandelde spreker de vraag: *wat kon gedaan worden om de gevaren aan het melkgebruik verbonden te bestrijden?*

In het weergeven van hetgeen hieromtrent door den spreker word aangevoerd, zullen we ons zeer moeten bekorten.

De middelen zijn tweeledig: zij kunnen uitgaan van particulieren en van het openbaar gezag. Wat van particuliere zijde kan worden gedaan leert Oud-Bussum. De groote schaduwzijde aan dergelijke inrichtingen verbonden is echter, dat de melk te duur wordt; deze kost daar thans 20 ct. de liter. Bij eenvoudiger inrichtingen zou dit goedkooper kunnen. Verder noemt spreker de groote melkinrichtingen in groote steden en die, welke alleen gepasteuriseerde en gesteriliseerde melk verkoopen. Deze hebben alle echter slechts weinig invloed op de verbeterde melkhygiëne. En de in Nederland bestaande vereeniging, welke deze hygiëne wil bevorderen, werkt nog alleen op papier en in vergaderingen en zou, wilde ze tot een praktische daad komen, uiteenspaten.

Hierop gaat spreker zeer uitvoerig na, wat in de verschillende landen van Europa op dit gebied plaats vindt. De conclusie is: een schrale oogst. Wel veel verordeningen, doch bijna nergens een deskundig collage tot richtige uitvoering. Ten slotte geeft spreker aan, hoe volgens hem de zaak afdoende dient te worden geregeld. De gemeente neme aan zich den melkverkoop als een tak van dienst. Evenmin als dit bij exploitatie van andere bedrijven het geval is, zullen hier de financieele moeilijkheden onoverkomelijk blijken. En 't is het middel om tot een zoo zeer gewenschten toestand te komen.

Spreker geeft nog meer denkbeelden in overweging. Zoo is hij van oordeel, dat, waar te Leeuwarden 600 à 700 zuigelingen zijn - spreker had vooropgesteld vooral het vraagstuk met het oog op de kindervoeding te zullen bespreken - het bij eenigen goeden wil van de zijde der belanghebben-

den wel mogelijk zou zijn voor dezen een paar stallen beschikbaar te krijgen, waarvan de melk voldoet aan alle te stellen eischen. Maar daarvoor is noodig belangstelling in de zaak, in de eerste plaats van de moeders van thans en van de toekomstige. Onkunde en onverschilligheid vooral aan de zijde der vrouwen is wel de grootste hinderpaal bij het trachten naar verbetering.

Spreker hoopt, dat zijn woord een prikkel voor velen moge zijn, om daarin verbetering te brengen.

Te omstreeks halfelf werd de vergadering met een woord van dank aan den spreker gesloten.

Vereeniging tot Bestrijding van knoeierijen van den boter- en kaashandel.

Onder presidium van den heer F. Middelbeek uit 's-Gravenhage hield bovengenoemde Vereeniging gisternamiddag in Krasnapolsky te Amsterdam haar jaarvergadering. !
In zijn openingswoord herdacht de voorzitter wijlen de heeren H. F. Bultman en J. A. Bos, in leven vice-voorzitter en secretaris der Vereeniging.

Uit het verslag van den secretaris, den heer J. Mesdag, noteeren wij, dat aan de Ministers van Landbouw en Buitenlandsche Zaken een adres werd verzonden, strekkend tot vermindering van het invoerrecht op kaas in Duitschland en gelijkstelling in dit opzicht van ons land met Italië en Zwitserland. De Minister van Buitenlandsche Zaken deelde mede, dat stappen in die richting bij de Duitse regeering waren gedaan, echter zonder succes. Als argument voerde de Duitse regeering aan, dat, hoewel op de kaas hooge invoerrechten worden geheven, dit artikel in den laatsten tijd toch gestadig in bloei toeneemt.

Voor de in 1907 te 's-Gravenhage gehouden Landbouwtentoonstelling werden door de Vereeniging gelden beschikbaar gesteld voor medailles.
De voorzitter deelde mede, dat deze gelden in handen zijn gesteld van de Mij van Landbouw, die ze echter zou gestort hebben in haar kas tot steuning der onkosten.
De vergadering besloot tot deze Maatschappij een brief om inlichtingen te richten.

Ten slotte bleek, dat de Vereeniging thans 241 leden en 48 begunstigers telt, terwijl het batig saldo 457,07 gld. bedraagt.

Bij de bestuursverkiezing werden herkozen de aftredenden, de heeren F. Middelbeek en J. Mesdag.

Terwijl de bestaande vacatures door het overlijden van de heeren Bultman en Bos en het bedanken van den heer Lugard werden aangevuld door verkiezing van de heeren J. Rinkes Borger, K. Eriks en H. B. Hylkema.

Aangenomen werd een bestuursvoorstel om een crediet van 200 gulden beschikbaar te stellen voor een uit te schrijven prijsvraag ter verkrijging van een handleiding voor de bereiding van Goudsche kaas uit niet-afgeroomde melk.

Daarna werd de vergadering gesloten

Verslag: Alg. vergadering Ver. tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel.

Onder leiding van den voorzitter, der heer F. Middelbeek heeft gistermiddag de „*Vereeniging tot bestrijding van in knoeierijen in den Boter- en kaashandel*” een algemeene vergadering gehouden in hotel Krasnapolsky.

Op voorstel van het bestuur werd besloten lid te worden van de *Koninklijke Nederlandsche Landbouwwereeniging*.

Het werk in het afgelopen jaar was niet zoo groot, aldus de secretaris, omdat nog steeds wordt gewacht op de invoering van de nieuwe boterwet. De vereeniging bleef lid van het Nederlandsche Landbouw-comité, omdat het nuttig wordt geoordeeld, voeling te houden met andere vereenigingen, die het landbouwbedrijf bevorderen en ook omdat het Landbouw-comité thans de kaasquaestie onder de oogen ziet.

In verband niet deze zaak merkte de heer P. Teunisse op, dat het Landbouw-comité niet het aangewezen lichaam is om deze zaak onder de oogen te zien.

De voorzitter geloofde ook niet, dat het Landbouw-comité deze zaak tot een eind zal brengen, maar het is toch een neutraal comité. Intusschen meende spreker, dat er een stap vooruit is gedaan, nu de regeering deze quaestie heeft in het oog gevat. Spreker zou daarom willen afwachten om dit onderwerp opnieuw in deze vereeniging aan de orde te stellen tot totaal bekend is, welk resultaat de bemoeiingen der regering hebben.

Medegedeeld werd, dat het aantal leden 210 bedraagt; het aantal der begunstigers is 69, in kas was op 1 Jan 1909 een batig saldo van f744.9.

Tot bestuursleden werden gekozen de heeren J. G. Heil te Bloemendaal; C. H. Hummelinck te 's-Gravenhage; H. Eriks A z n. te Leeuwarden en dr. L. T. C. Scheij te Hoorn.

Naar aanleiding van de uitschreven prijsvraag ter verkrijging van: „Een beknopte handleiding voor de bereiding van Goudsche kaas uit niet-afgeroomde melk, ten behoeve van veehouders-kaasbereiders”, kwamen vijf antwoorden in, waarvan twee in aanmerking kwamen voor de bekroning. Een definitieve beslissing is echter nog niet genomen.

De voorzitter wees er daarna op, hoe de vereeniging zich jaren lang, al moeite had gegeven om de aandacht te vestigen op de knoeierijen in den boterhandel en hoe zij een, niet gering aandeel had in de totstandkoming van de boterwet. Al spoedig echter bleek, zegt spreker, dat deze wet fouten aankleefden, waarop wij de aandacht vestigden. De regeering vroeg herhaaldelijk ons advies ook nadat de wet gewijzigd was. In 1908 werd de nieuwe boterwet door de Kamer bekrachtigd, maar tot nu toe liet de invoering op zich wachten, zoodat zelfs in de laatste maanden een beetje de draak werd gestoken met de nieuwe wet, alsof de knoeiers de macht zouden hebben de invoering der nieuwe wet tegen te gaan.

Op verzoek van ons bestuur is toen in verband met dit alles een deputatie uit onze vereeniging naar minister Talma gegaan. Deze deputatie is gistermiddag bij den minister toegelaten en heeft toen Zijne Excellentie blootgelegd, hoe de knoeierijen hand over hand toenemen. Den minister

werd om eenige zekerheid gevraagd en hierop werd toegezegd, dat de invoering der nieuwe wet binnen eenigen tijd kon worden tegemoet gezien. In verband met deze audiëntie en ook met de hedenmiddag gehouden vergadering ontving de voorzitter gisteravond een regeeringstelegram van den volgenden inhoud:

„Inwerkingtreding wijziging boterwet kan uiterlijk 1 Januari a.s. worden tegemoet gezien. Minister Talma”.

Deze mededeeling van den heer Middelbeek werd met applaus ontvangen.

De heer **J Rinkes Borger** te Sneek deelde eenige bijzonderheden mede uit den Nederlandschen boterhandel en deed daarop het volgende voorstel:

„Door de Vereeuiging worde benoemd een commissie, met opdracht om te overwegen, welke middelen aangewend kunnen worden om de boter-contrôle meer algemeen te maken, ook bij den binnenlandscheu handel.”

Dit voorstel, door het bestuur overgenomen en in stemming gebracht, werd met algemeen stemmen aangenomen.

Het Rijks-kaasmerk.

De Nieuwe Ct. verheugt zich over het feit, dat we thans ook een officieel kaasmerk zullen krijgen.

Het blad knoopt er voorts eenige beschouwingen aan vast.

Zoo gelooft het dat, waar men alleen aan volvette kaas het merk zal geven, de bereiding van Edammer kaas eerst in het gedrang zal komen. Die wordt toch tegenwoordig vrij algemeen bereid uit een mengsel van geroomde avond- en afgeroomde morgenmelk.

Daardoor nu zal een „volvet” kaasmerk alleen kunnen worden gevoerd door hen, die van den thans algemeen gevolgden regel weer terugkomen op de vroeger gevolgde methode en dan het roomen nalaten. Wij mogen echter wel verwachten dat als de invloed van het kaasmerk op de prijzen zich eenigszins krachtig doet gevoelen, de Noordhollandsche producent vanzelf zijn bedrijf wel zal veranderen, want dan geeft het sfoomen hem geen voordeel meer.

Wat de bewering betreft, dat nu en dan, soms altijd, min of meer roomen noodig is voor het verkrijgen van een goed, houdbaar product, het blad meent te mogen aannemen, dat de techniek van het zuivelbedrijf wel zoodanig verbeterd is of verbeterd zal kunnen worden, dat het maken van volvette Goudsche- en Edammerkazen te allen tijde mogelijk zal blijken.

Later, wanneer zal gebleken zijn dat het van het Rijksmerk voorziene volvette product de mindere kaassoorten op de markt sterk overvleugelt zal zich, zegt het blad, de vraag kunnen voordoen, in hoeverre ook die soorten, waar zij, gelijk de gewone Edammers bijv. $\frac{3}{4}$ vet of gelijk sommige Friesch-Edammers $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{3}$ vet of minder zijn, aanspraak kunnen maken op eenige bescherming door middel van een rijksmerk.

Het blad vindt de beantwoording dier vraag niet moeielijk:

Ieder merk, dat aan zulk 'n product zou worden gegeven, moet natuurlijk de waar als min of meer minderwaardig stempelen wijl het, om het merk onaangetast te laten, daarvan totaal zou moeten verschillen. Het is te begrijpen, dat een producent die zijn waar op prijs stelt, dus niet zoo licht een 2e of 3e rangs merk daarop zou willen zien aangebracht en de handelaar zou er, dunkt ons, evenmin op gesteld zijn. Daarbij zou de contróle op dergelijke producten aan allerlei bezwaren onderhevig zijn. Zij zou die op het volvette product bemoeilijken, en een ware verwarring inplaats van verbetering zou het gevolg kunnen zijn.

Toch kunnen wij ons voorstellen, dat bij een volledig succes van het thans ingestelde rijkskaasmerk de omstandigheden in den kaashandel zich zoedrig wijzigen, dat producenten van een in het gedrang gerakend 2e rangs, misschien ook 3e range product, om een dergelijke bescherming komen vragen. Dan voorzeker is er groote voorzichtigheid noodig, om te voorkomen, dat het volvette-kaasmerk niet in gevaar komt van zijn waarde te verliezen door handige of een zeer moeilijk uit te voeren controle.

Intusschen, geen zorgen voor den tijd! Misschien ontstaat er door den thans genomen maatregel vanzelf een groots kloof tusschen het volvette en het afgeroomde product, zoo groot, dat van vraag naar een rijksmerk voor een eenigszins afgeroomd product geen sprake zal zijn.

LAND- EN TUINBOUWKRONIEK

Nog meer gecontroleerde kaas.

Het is en blijft toch merkwaardig, dat de overgrootste meerderheid van de menschen absoluut geen begrip heeft van wat „boter” en „kaas” is. Al worden hier jaarlijks millioenen bij millioenen K.G. boter en kaas bereid, het schijnt toch een verbazende moeilijkheid om op de hoogte te komen met de eischen, die aan goede boter en deugdelijke kaas moeten worden gesteld. En omdat het publiek niet vraagt naar de voedingswaarde, doch alleen let op den smaak en de duurte, daarom zijn de artikelen boter en kaas zoo bijzonder geschikt om er mee te knoeien.

Als aan een „smeersel” - ‘t doet er niet toe van welke samenstelling - een botersmaakje kan worden gegeven, dan slikt het publiek dit gaarne voor natuurboter en betaalt ook daarnaar. Wie de kunst verstaat - en deze kunst is niet moeilijk - onder boter veel water te mengen, kan zijn geachte clientèle heel wat water in de maag stoppen, dat voor boter wordt betaald.

Boter is in heb algemeen van ondeugdelijke samenstelling wanneer het watergehalte meer bedraagt dan 16 pCt. en het vetgehalte minder is dan. 80 pCt. Hoe meer water, dat voorloopig niets kost, in de boter kan worden gewerkt, des te meer vet werkt men er uit; en zoo kun men van 5 pond normale boter gemakkelijk 6 pond verwaterde boter maken, zonder dat mevrouw of de meid, die de boter aannam er iets van merkt. En heel veel scheikundige of technische kennis is er niet voor noodig om deze verwatering te kunnen, uitvoeren.

Dat met dit bedrog een aardige duit is te verdienen, bleek voor enkele dagen uit een proces in Dusseldorf, even over de grenzen in Duitschland. Een centrum van botervervalsing wordt gevormd door de plaatsen Heerdt en Obercassel. Daar wordt boter bereid met een watergehalte van 30 tot 40 pCt. Een handelaar had zich voor het kantongerecht te verantwoorden, dat hij boter had verhandeld met een watergehalte van bijna 22 pCt. De scheikundige, ter terechtzitting aanwezig, verklaarde, dat het meerdere water, in deze boter aanwezig, bij een wekelijkse omzet van 1000 K.G. voor den verkooper een bijzondere jaarlijksche winst van f2400 ten nadeele van, de verbruikers opleverde.

Men ziet dat zoo'n wateraffaire nog zoo onvoordeelig niet is.

Ook al koopt men z.g. natuurboter, waarin geen enkel vet van buiten is bijgebracht, dan nog kan het publiek in de beurs worden gezien. Over de knoeierijen die bestaan in „vermengingen” met andere vetten en stoffen, spreken wij maar niet eens.

Of het Publiek zich kan vrijwaren tegen deze en alle mogelijke knoeierijen? Zelf scheikundig de boter onderzoeken gaat natuurlijk niet, en daarom is er maar één middel - en dat middel is ook afdoende - koopt uw boter bij een handelaar, winkelier of melkinrichting, die aangesloten is bij een botercontrolestation. Alleen dan weet men met zekerheid, dat men koopt zuivere, onvervalschte, niet verwaterde boter.

Binnenkort zullen er in alle groote plaatsen van ons land openbare vergaderingen worden gehouden om het publiek nader in te lichten omtrent de betercontrole; en het is hoog tijd, dat er wat

voorlichting komt, want onze fijnste boter gaat naar 't buitenland, terwijl wij hier in ons eigen laad heel wat knoeiboter eten en daarvoor helaas nog goed geld betalen ook.

En hoe staat het nu met de kaas?

Van de zoetemelksche kaas wenschen wij twee soorten te bespreken, de Goudsche of Stolksche en de Edammer kaas; de eerste is de kaas in platronden, de tweede in kogelronden vorm. Kijken wij eens voor het winkelraam van een boter- en kaaswinkel, vooral in de volksbuurten, dan staan wij, verbaasd over de groote verscheidenheid in den prijs van de kaas. Zijn er dan zooveel soorten van kaas? Is er dan zooveel verschil in de *bereidingswijze*? Heelemaal niet. Maar wel bestaat er verschil in de grondstof, waarruit de kaas wordt bereid, en die grondstof is de melk.

Wordt de kaas gemaakt uit volle melk, dat is melk waaraan geen druppel room is ontnomen, dan noemen wij die kaas volvette zoetemelksche kaas. Dat is het out-Hollandsche product, in 't buitenland weleer zoo goed bekend en ook binnen onze eigen grenzen zoo gewaardeerd. De kaas uit volle melk is een vette kaas, want bijna alle room met de melk is overgegaan in de kaas. Behalve die room, dat vet, bevat de kaas de z.g. kaasstof een eiwitrijke voedingsstof. Omdat vette kaas dus bevat en vet, en dat in zeer groote hoeveelheid, daarom is de volvette Goudsche of de Edammer kaas zoo'n uitstekend voedsel: 't is eiwit en boter te zamen

De boerin zag al spoedig in, dat zij ook heel best van de melk kaas kon maken als zij de melk eerst wat „ontroomd” had; de kaas werd dan wel wat magerder, maar 't publiek kon dit toch niet beoordeelen. Voor de boerin zat er in de afrooming dit voordeel, dat zij den room kon verwerken tot boter, dus uit de melk twee producten boter en kaas, en ook een tweeledige betaling.

De kaas uit die meer of minder afgeroomde melk gemaakt, was droger dan de volvette, doch door een doelmatige bereidingswijze wist men het vochtgehalte hoog te houden, waardoor deze magerre, vetarme, kaas, een vettig uiterlijk kreeg, zoodat het publiek deze waterige kaas betaalde alsof zij, volvet was. Vooral jonge, waterige kaas heeft het uiterlijk van vette kaas. Dat is dus zuiver bedrog.

Maar er is nog meer. Toen de fabriekmatige boterbereiding o.a. in Friesland zulke enorme afmetingen begon aan te nemen, is men daar begonnen. met op groote schaal vetarme kaas te maken. De melk werd ontroomd en van de ondermelk of tapte-melk werd kaas maakt. Duizenden van deze kazen, in Edammer vorm, die ten slotte zeer hard werden en den naam kregen van „kanonskogels”, werden in Friesland en elders gemaakt.

Met deze vetarme Edammer kaasjes werd op unfaire wijze geconcurrereerd tegen de Noordhollandsche vette Edammers, want wat mager was werd verhandeld alsof het rijk aan vet was. Zóó werd de Noordhollandsche kaasindustrie bedreigd door de Friesche en werden de kaasboeren in Noord-Holland gedwongen zich in tegenweer te stellen. Opggericht werd, in navolging van Zuid-Holland, het kaascontrolestation Noord-Holland. De fabrieken of boerderijen die hierbij zich aansloten, verbonden zich kaas te maken, die minstens 40 pCt. vet in de droge stof bevat. Dit is niet geheel volvet, doch bijna.

De oorzaak hiervan is te vinden in de omstandigheid, dat tegenwoordig maar éénmaal per dag op de boerderij of in de fabriek wondt gekaasd; vroeger werd tweemaal per dag kaas gemaakt, 's-

morgens en 's-avonds van de pasgemolken melk, en die kaas was volvet. Deze verandering in het Edammerkaasbedrijf is door den drang der omstandigheden ontstaan. Gebrek aan arbeidskrachten, vooral vrouwelijke, op de boerderij, noodzaakte de veehouders den weg van coöperatieve fabriekmatigie zuivelbereiding op te gaan. Waar de kazerij op de boerderij bleef en de hulp van dienstponeel in het bedrijf noodig was moest wel eenigszins rekening gehouden worden met het feit, dat een dienst op een boerderij, waar 's-morgens en 's-avonds gekeasd werd, minder was gezocht.

Omdat op de Noordhollandsche boerderij in het algemeen niet zulke groote veeslagen worden aangetroffen, was het ook zeer goed mogelijk éénmaal per dag te kazen. Ook de kaasfabrieken konden niet tweemaal per dag werken. Want voor een dubbelploegstelsel zijn ze veel te klein en van hetzelfde personeel kan niet geveerd worden, dat ze de morgen- en de avondmelk afzonderlijk verwerken. De avondkazerij is alzoo vervallen.

Thans blijft de avondmelk 's-nachts op de boerderij, wordt 's-morgens licht geroemd en met de volle ochtendmelk naar de fabriek gebracht. Van den room der avondmelk wordt boter gemaakt.

De kaas, die van 't mengsel licht-omtroomde avondmelk en volle ochtendmelk wordt gemaakt, draagt den naam van *dagkaas* en is bijna volvet. In elk geval een marktproduct van hooge waarde en goed gezocht.

De kazen van de aangeslotenen bij het Kaascontrôlestation Noord-Holland ontvingen een merk, dat geen brandmerk, maar een eereteken is. Door dit onderscheidingsteeken staken zij uit boven al die minderwaardige producten, die natuurlijk zoo'n merk niet konden krijgen en als van zelf begonnen nu de fabrikanten van de magere kazen er op te zinnen hun producten weer naar boven te werken.

Nu zijn die magere Edammer kazen als voedingstof niet te versmaden, ten minste als men er niet te veel voor betaald. En voor tal van fabrieken is het voordeelig boter te maken en tevens magere kaas, dan snijdt het mes aan twee kanten al is 't dan ook niet aan beide kanten even scherp. Het resultaat van de overwegingen der zuivelfabrikanten is nu geweest, dat men zal overgaan tot het merken van alle kaassoorten, die uit de fabriek komen. Het publiek kan zien wat het koopt en tevens of het niet te veel betaalt. Het geknoei met de kazen zal dan grootendeels ophouden.

De fabrieken, die toetreden, verbinden zich op de volgende grondslagen:

- 1₀. Van melk met lager vetgehalte dan 1 pCt. mag geen kaas in Gouda- of Edammer vorm gemaakt worden. Bovendien mag van melk met een lager vetgehalte dan 1½ pCt. geen kaas in Cheddar- of Cheshirevorm gemaakt worden.
- 2₀. Bereid mogen worden: A: volvette kaas; B: kaas van melk met een vetgehalte van 2¼ tot 2½ pCt.; C: kaas van melk met een vetgehalte van 1½ tot 1¾ pCt.; D: kaas van melk met een vetgehalte van 1 tot 1¼ pCt. De kaas in Cheddar- en Cheshirevorm mag alleen in do soorten A en C worden bereid.
- 3₀. Op de fabriek mogen gelijktijdig geen twee opeenvolgende soorten gemaakt worden; dit geldt niet voor Cheddar en Cheshire.

Al deze kazen zullen voorzien worden van een merk, dat aangeeft de soort, de fabriek, enz. Met de uitoefening van de controle op deze kaasbereiding wordt belast een laboratorium, dat door de gezamenlijke deelnemers bekostigd wordt. Op willekeurige tijden, minstens 4 maal per maand, wordt de fabriek bezocht door een controleur van het station. Met een boete van f.500

wordt de fabriek gestraft, die voor de verkazing van één der aangegeven soorten melk gebruikt van lager vetgehalte dan is voorgeschreven of toegelaten.

Als deze conlróle, die wordt opgezet door den F. N. Z. en de Vereeniging van Zuivelfabrikanten zal zijn ingevoerd, dan zijn wij al weer een stap nader tot den eerlijken kaashandel

Dan kan het publiek weten wat 't koopt; thans weet het dat niet.

De botercontróle heeft den boterhandel, die aan 't verlopen was door de knoeiers, volkomen gered; de kaascontróle zal den kaashandel in het rechte spoor brengen.

Verslag Alg. vergadering: Vereeniging tot bestrijding van Knoeierijen in de in den boter- en kaashandel

AMSTERDAM, Onder leiding van dan heer F. Middelbeek, uit 's-Gravenhage, werd heden een algemeene vergadering gehouden. Spreker herinnerde er aan, dat juist heden de vereeniging 25 jaar bestaat, en deze gelegenheid greep de voorzitter aan om enkele historische feiten mede te deelen.

In 1870 werd de kunstboter uitgevonden en het duurde tot 1834 voor men middelen ging beramen om te strijden tegen de knoeierijen in den boterhandel.

In 1884 werd de vereeniging gesticht, en van toen af begon onafgebroken een strijd tegen de kunstbote, die werd verkocht als natuurboter. In 1896 werd een nieuw wetsontwerp ingediend, dat kort daarop werd ingetrokken, doch in 1898 werd een nieuw ingediend, dat, in 1900 tot wet werd verheven. Vervolgens werd herinnerd aan de oprichting, van botercontrôle-stations.

In 1902 werd bij de regeering weer aangedrongen op wijziging der wet, vooral met het oog op de bepaling van 't vochtgehalte in de boter.

Ten slotte werd in 1909 het derde gewijzigde boterwetje ingevoerd.

Sedert 1896 houdt de vereeniging zich ook bezig met de bestrijding van de knoeierijen in den kaashandel.

De voorzitter meende, dat de vereeniging zich zeer verdienstelijk heeft gemaakt. Aan den heer J. **Rinkes Borger**, te Sneek, die gedurende al die 25 jaar bestuurslid en eerlid is geweest, werd onder luid applaus der vergadering hartelijk dank gebracht.

Het bestuur deelde mede dat men de heer R. Borger een stoffelijk bewijs van hulde zal aanbieden (applaus).

De heer **Rinkes Borger** dankte voor de hartelijke woorden en het in uitzicht gestelde stoffelijk bewijs. Het is hem een genoegen en een geluk zoo lang en zooveel voor de vereeniging te hebben kunnen doen.

Uit het jaarverslag blijkt, dat het ledental 256 bedraagt.

Besloten is lid te worden van de *Kon. Ned. Landbouwvereeniging*. Het kasgeld liep tot f 1167.

Tot bestuursleden werden herkozen de heeren: dr. L. T. C. Schey, te Hoorn; H. B. Hylkema, te Utrecht; en W. Heusdens, te Rotterdam.

Vervolgens kwam in bespreking het rapport van de commissie ter overweging van middelen om den invloed van de botercontrôle bij den binnenlandschen handel te bevorderen. Dit rapport is samengesteld door de heeren: J. J. C. Ament, te Roermond; J. Rinkes Borger, te Sneek; B. van der Burgh te Zutphen; S. Groothuis, te Groningen; G. S. van Krieken, te Delft; G. C. v.d. Leck, te Rotterdam; J. Mesdag, te Leeuwarden; G. Nobel, te Lutjewinkel; J. Noordam, te 's-Gravenhage; P. Teunissen, te Amsterdam; en J. Wintermans, te Eindhoven.

Voorgesteld werd, nadat de middelen uitvoerig waren besproken, dat aan de regeering een adres zal worden gezonden, waarin gevraagd wordt een verbod om misleidende opschriften te plaatsen op wagens, in winkels enz.: bijv. „staat onder contrôle der boterwet” enz.

De verschillende andere middelen zullen door het, bestuur worden overwogen, dat later met bepaalde voorstellen zal komen.

Medegedeeld werd, dat men omtrent de prijsvraag in zake een handleiding voor de bereiding van Goudsche kaas nog in onderhandeling is met den éénigen inzender. Het bestuur zal deze aangelegenheid afdoen.

Hierna werd de vergadering gesloten.

Verslag: Alg. vergadering Ver. tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel.

Gisteren vergaderde in Krasnapolsky de „*Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den Boter- en Kaashandel*”, onder leiding van den heer F. Middelbeek uit 's-Gravenhage. De secretaris, de heer J. Mesdag, zuivel-consulent te Leeuwarden, brengt een uitvoerig verslag uit van de werkzaamheden van het bestuur.

Allereerst zal verschijnen een lijst van alle producenten en handelaars, die gecontroleerde natuurboter verkoopen. De particulieren, de h telhouders, ziekenhuizen en andere groote inrichtingen kunnen dan de adressea leerenkennen, waar zuivere natuurboter te koop is. Er zal beproefd wordeu deze lijst uit te geven in combinatie met de botercontrole-stations. In elk geval zal deze lijst worden verkrijgbaar gesteld bij den secretaris.

Het adres in zake de „*misleidende opschriften*” op karretjes en uithangborden van z.g. boterboeren is nog niet aan de regeering verzonden.

Overwogen wordt het denkbeeld propagandareizen te houden in ons land, ten einde meer benendheid te geven aan het rijks-contr lemerk.

Het aantal leden en begunstigers bedraagt 240; 't is sederrt 't vorige jaar met 16 verminderd. De financieele toestand is gunstig. Niettegenstaande er *f* 116 meer is uitgegeven dan ontvangen in 1910, bleef er toch nog *f* 783 in kas.

Het antwoord van den heer H. B. Hylkema: zuivel-consulent te Utrecht, op de prijsvraag over de bereiding van volvette kaas op de boerderij, zal nog deze week in druk verschijnen. De jury kon, ook na eenige omwerking, zich niet geheel met het antwoord vereenigen. Het bestuur heeft toen besloten, na eenige bespreking met den schrijver, het toch uit te geven. De heer Eriks, Leeuwarden, een der juryleden, merkte op, dat wij dus niet mogen spreken van een bekroonde prijsvraag. Hieraan knoopte toen de heer Mesdag de opmerking vast, dat hij hoopt, dat de minderheid der jury, na lezing van het omgewerkte boekje, geheel tevreden zal zijn.

Het boekje zal tegen geringen prijs worden beschikbaar gesteld.

De heer Eriks vraagt of deze vereeniging die zich zoovele jaren met de boterknoeierijen heeft bezig gehouden, zich ook niet eens ernstig kan gaan bemoeien met de kaasknoeierijen. Er wordt hier veel geknoeid. Op een vraag van den voorzitter zegde de heer Eriks den steun van Friesland toe.

Hierna werd de vergadering gesloten.

Leeuwarder Courant. 1911-06-30

De Tariefwet en zuivelnijverheid. – heffing op kaas invoer

Het „H bld.” heeft inzake het voorgestelde tarief op boter (*f* 10 per 100 K.U.) en kaas (*f* 25 per 100 K.G. tegen *f* 5 volgens bestaan tarief) het oordeel daaromtrent ingewonnen van den zuivel specialist dr. J. Rinkes Borger te Sneek. Deze kwam, wat boter betreft, tot de volgende conclusies:

- a) Voor de Nederlandsche zuivelnijverheid heeft een invoerrecht geen beteekenis, omdat de invoer plaats heeft in een tijd van het jaar dat er behoefte bestaat aan boter en het eigen product toch al duur is.
- b) Zij die ter wille van den prijs Siberische of Australische boter tijdelijk gebruiken, en ook handelaren in die producten, zullen door het invoerrecht worden getroffen, dat, indien de hoeveelheid gelijk blijft, wel van eenige fiscale beteekenis is.
- c) Met het oog op de strenge voorschriften onzer Boterwet zou eenige belemmering van den invoer overweging verdienen.

Wat het voorgestelde invoerrecht op kaas betreft, schrijft het „H bld.“:

„Met het heffen van een zwaar invoerrecht (op kaas) kan bezwaarlijke bescherming van onze zuivelnijverheid bedoeld zijn.

De invoer is geraamd op 200.000 K.G. en bedroeg in de laatste jaren gemiddeld 250.000 K.G. Waartegenover een uitvoer staat van 54 á 55 miljoen K.G.! De uit Zwitserland, Engeland en Frankrijk ingevoerde kaas bestaat dan ook uit soorten die niet, of bijna niet, met onze inheemsche kaas kunnen concurreren.

Tegenover de geringe bate, die de schatkist uit dit artikel trekken kan, opperen nijverheid en handel twee gewichtige bedenkingen, nog afgescheiden van de overweging, dat het heffen van een hoog recht, en dat is het, in het buitenland den indruk kan maken van te zijn van protectionistische bedoeling.

In den handel komt het al eens voor, dat een buitenlandsche cliënt een zending kaas weigert. Men zou dan verstandig doen om de zending terug te nemen, maar dan moet men invoerrecht betalen, tenzij men de identiteit van de kaas afdoend kan aantonen.

Dit zeeft veel omslag en in elk geval kosten - en van die wetenschap profiteren minder nauwgezette afnemers. Dit bezwaar voor den handel zal bij een verhoogd recht erger worden.

De tweede bedenking, door den heer Rinkes Borger aangevoerd, is deze:

De kaasindustrie heeft niet het minste belang bij den invoer, maar zooveel te meer bij den uitvoer. Welnu, die uitvoer kan ernstig in gevaar worden gebracht door een invoerrecht zoo hoog als thans wordt voorgesteld. Een vrij groot deel van de ingevoerde luxe kaas komt uit Frankrijk, dat een zeer goede afnemer is van onze kaas, (juiste cijfers ontbreken).

Belasten wij nu de Fransche kaas net 25 gulden de 100 K.G - een recht dat in West-Europa nergens wordt geheven - dan doen wij den Franschen het middel aan de hand om een gelijk recht te heffen van onze kaas en dan zou onze industrie eenige malen moeten schade lijden het bedrag dat de fiscus aan invoerrecht op kaas ontvangt. In Duitsland, Frankrijk en Amerika tracht men sedert geruimen tijd onze kaas na te maken en de heer Rinkes, Borger meent, dat men in die landen met beide handen de gelegenheid zal aangrijpen om die namaak te bevorderen, als wij zoo dom zijn om die gelegenheid moedwillig te verschaffen. De conclusie van den heer Rinkes Borger is dan ook, als onze Regeering iets doen wil om onze kaasnijverheid te helpen, dan worde in het ingediende ontwerp elk recht op kaas geschrapt”.

Vervalsching van ons boter-contrôle-merk.

Dr. J. J. L. van Rijn slaagde er een paar jaar geleden te Londen in, 2 infame knoeiers, die met nagmaakte contrôlemerken vreemde boter als gewaarborgde Nederlandsche natuurboter verkochten, op het spoor te komen en naar de gevangenis gezonden te krijgen.

Thans heeft onze rijkslandbouwconsulent tijdig de hand weten te leggen op een nieuwe poging van dien aard. Het door hem ontdekte valsche merk bevat een slecht nagmaakt Nederlandsch wapen. De gebruikelijke letters en cijfers komen op 't valsche etiket voor, maar de woorden „Nederlandsche botercontrôle” werden vervangen door „Guaranteed pure butter”. Het publiek werd daardoor in den waan gebracht, dat deze Engelsche woorden eenvoudig de vertaling der beide Nederlandsche zijn. Het valsche merk is, evenals het Nederlandsche, op dun papier gedrukt.

Nadat dr. Van Rijn de plaats van oorsprong dier, knoeierij had ontdekt vroeg en verkreeg hij terstond rechterlijke machtiging, om met politie een inval in den bewusten winkel van het Oosteind te doen. Aldaar werden, behalve verpakte kistjes boter, ook een groot aantal nog ongebruikte valsche etiketten ontdekt en in beslag genomen.

Deze zaak zal Vrijdag a.s. dienen voor de Thames Police Court, alwaar de vorige knoeierij werd berecht.

Lezing Buisman: Gelijmatig kleuren van de boter.

De spreker zegt het volgende:

„De Nederlandsche boter heeft op de wereldmarkt langzamerhand zijn goeden naam herkregeen” lezen wij de laatste jaren in menig opstel over onzen zuivel, en dan wordt vooral gewezen op de groote beteekenis van het rijkscontrôlemerk en zeer terecht. Bij een vergadering van belanghebbenden in de zuivel-industrie sprak voor enkele weken o.a. dr. Swaving, de inspecteur in algemeenen dienst van de directie van Landbouw: „Het buitenland begint op zuivelgebied hoe langer hoe meer te vragen: „Wat doet Holland?” Dit moet voor ons een aansporing zijn in alle opzichten te trachten aan de spits te blijven”. - Een zeer waar woord en de Nederlandsche Zuivelindustrie zal onder voorlichting en bescherming der regeering zeker haar best doen, haar plaats op de wereldmarkt te behouden. Daarvoor dienen alle krachten te worden ingespannen en alle hulpmiddelen te baat genomen.

M.i. is aan één onderdeel van het bedrijf nog niet voldoende de aandacht geschonken en dat is „de bevordering van de gelijkmatigheid van de kleur van de boter” en hierin is afdoende en snel een zeer belangrijke verbetering te brengen.

Indien men op de wekelijksche keuringen van de. verschillende provinciale bonden van Coöperatieve Zuivelfabrieken, op de Centrale keuringen, bij aankomst van verschillende partijen boter bij een handelaar, of aan een mijn, zijn aandacht schenkt aan ‘t verschil in de kleur van de ingezonden potten of vaten, dan staat men verbaasd over het groot aantal kleuren, dat wordt aangeboden. Deze variëren van spierwit tot helgeel. Voor eene keuring is dat geen ernstig verschijnsel. Elke pot geeft (of behoort te geven) een juist beeld van de productie van de fabriek, die inzendt. Minder wordt het, echter, als een afnemer een partij verschillend gekleurde boter ontvangt. Deze brengt hem dikwijls zeer in verlegenheid. Reclames aan leveranciers blijven niet uit en eene bemoeilijking van geregelder afzet is er ‘t gevolg van. En dat ‘t aantal klachten omtrent kleur legio is, kunnen alle geïnteresseerden in den boterhandel getuigen.

De moeilijkheid van eene snelle verbetering ligt n.l. in de appreciatie van de mate van kleuren. Wat de leverancier „licht gekleurd” noemt, noemt de ontvanger wit en andersom. Een leiddraad in dezen, een hulpmiddel, ware dus zeer gewenscht en dit hulpmiddel is licht te verkrijgen. Men neme een glasplaat, verdeeld in drie vakken, en kleure elk vak met eene verschillende boterkleur n.l. één vak licht gekleurd, ‘t tweede vak gewoon gekleurd en het laatste vak hooggekleurd. Een kleur van nieuwe grasboter zou voor ‘t hooggekleurde vak als standaard kunnen worden genomen en dan zouden de twee lichter gekleurde vakken zich hieraan kunnen aanpassen. Om de doorschijnende gele kleur van de boter nader bij te komen, zou de glasplaat in een hierbij passend bassin met water kunnen worden gelegd. Door mij genomen proeven hebben bewezen, dat men de kleur van de boter dan zeer nabij komt.

En nu ‘t groote voordeel bij den afzet. Iedere fabriek dient zoo’n glasplaat te hebben. Indien de controlestations voor ‘t denkbeeld zich interesseeren, zou elke aangesloten fabriek gemakkelijk kunnen worden voorzien van zoon Plaat. Verder zouden alle afnemers (vooral buitenlandsche) in ‘t bezit moeten worden gesteld van een plaat met bijgaande beschrijving en de mededeeling, dat

alle aangeslotenen bij een botercontrôle-station ook in 't bezit waren van zo'n plaat. Gesteld, dat de drie vakken (licht gekleurd, gewoon gekleurd en hoog gekleurd) ieder een nummer (1, 2 en 3) hadden, dan kon de afnemer aan zijne leverancier b.v. slechts melden „zend kleur 3” en kon hij rekenen op een partij gelijk gekleurde boter, Tot nu toe is dit in den winter eene onmogelijkheid, Het groote voordeel zou direct in 't oog springen. Het buitenland zou voor de zooveelste maal respect krijgen voor onze zuivelindustrie, „die in alle opzichten tracht aan de spits te blijven”. Zeer hoop ik, dat deze maatregel wordt ingevoerd.

Indien 't denkbeeld van boven aangegeven kleuren. standaard van de vereenigingen en bonden van zuivelbereiders en aangeslotenen bij de boler-contrôle-stations uitgaat, dan zal steun van regeeringszijde, waar deze kan worden verleend, niet uitblijven. De glasplaat zal dan spoedig een niet te missen hulpmiddel zijn voor den afzet van onze botel in den winter;”

De heer Buisman eindigde zijn beschouwing met voor te stellen, dat de afgevaardigde van den Frieschen Bond het door den inleider behandelde denkbeeld zal verdedigen in de op 24 April a.s. te houden algemeene vergadering van de F. N. Z. Dit werd algemeen goedgevonden. Hierop werd de agenda van de F. N. Z. behandeld. Punt 7 daarvan betrekking hebbende op voorstellen inzake de kaaskwestie, meer in 't bijzonder de contróle rakende, gaf aanleiding tot een zeer uitvoerige discussie.

Na afhandeling dier agenda werd te kwart voor drie de vergadering gesloten.

1912-05-22

Kort verslag vergadering.

Het Nieuws vd Dag 1912-05-22

**Vereeniging tot bestrijding van knoelarijen
in den Boter- en Kaashandel.**

Onder leiding van den heer F. Middelbeek, uit 's-Gravenhage, is alhier de jaarvergadering gehouden in „Krasnapolsky”.

De voorzitter herinnerde aan de bekroonde prijsvraag van den heer Hylkema, welk boek opgang heeft gemaakt onder de kaasmakers.

Door de vereeniging zijn 1700 exemplaren gedrukt en verspreid van de ledenlijst van de Botercontrole-stations; daardoor zijn de adressen verspreid van hen, bij wie gecontroleerde boter is te bekomen. Deze lijst wordt op aanvraag gratis verzonden door den heer J. Mesdag, zuivelconsulent, Leeuwarden.

Het ledental bedraagt 214.

Uit de rekening bleek, dat er een saldo in kas is van f582.24.

Tot bestuursleden werden herkozen de heeren J. G. Heil, te Bloemendaal; K. Eriks Az., te Leeuwarden; en gekozen de heer J. Noordam, te 's-Gravenhage.

Hierna werd de vergadering gesloten.

Leeuwarder Courant 1912-08-27

Een jubileum in de zuivelindustrie.

Naar aanleiding van het dertigjarig bestaan (op 5 Juli j.l.) van de „Koninklijke Nederlandsche, Maatschappij van Kaas- en Koomboterfabrieken” te Sneek, heeft de heer J. Rinkes Berger een gedenkschrift samengesteld „De Zuivelbereiding in Friesland”, dat ter gelegenheid van de Landbouwtentoonstelling uit is gegeven.

Ongetwijfeld zal het vele lezers vinden, op aangename wijze als het verhaalt van het zoo belangwekkende tijdvak, van de overbrenging van de boter- en kaasbereiding in ons gewest van de boerderij naar de fabriek. De stoot tot die algemeene omwenteling op zuivelgebied werd in 1882 gegeven door de oprichting van de Maatschappij, bovengenoemd.

Het initiatief voor deze oprichting, ging in hoofdzaak van den heer D. Harmens, destijds groothandelaar in boter te Harlingen, uit. De boerinnen, zoo beëindigt de heer Rinkes Berger zijn overzicht, hebben zelf niet gevraagd om verlost te worden van een taak, die dikwijls hare krachten te boven ging; zij hebben zich er tegen verzet. Maar nu eenmaal de omwenteling tot stand is gekomen, nu zullen zij gevoelen, dat zij vrijer geworden zijn, dat hun leven rijker en gelukkiger is en dat het geheele gezin daarvan de vruchten plukt. Een waar woord!

Leeuwarder Courant 1912-08-27

Een jubileum in de zuivelindustrie.

Naar aanleiding van het dertigjarig bestaan (op 5 Juli j.l.) van de „Koninklijke Nederlandsche Maatschappij van Kaas- en Koomboterfabrieken” te Sneek, heeft de heer J. Rinkes Berger een gedenkschrift samengesteld „De Zuivelbereiding in Friesland”, dat ter gelegenheid van de Landbouwtentoonstelling uit is gegeven. Ongetwijfeld zal het vele lezers vinden, op aangename wijze als het verhaalt van het zoo belangwekkende tijdvak, van de overbrenging van de boter- en kaasbereiding in ons gewest van de boerderij naar de fabriek. De stoot tot die algemeene omwenteling op zuivelgebied werd in 1882 gegeven door de oprichting van de Maatschappij, bovengenoemd. Het initiatief voor deze oprichting ging in hoofdzaak van den heer D. Harmens, destijds groothandelaar in boter te Harlingen, uit. De boerinnen, zoo beëindigt de heer Rinkes Berger zijn overzicht, hebben zelf niet gevraagd om verlost te worden van een taak, die dikwijls hare krachten te boven ging; zij hebben zich er tegen verzet. Maar nu eenmaal de omwenteling tot stand is gekomen, nu zullen zij gevoelen, dat zij vrijer geworden zijn, dat hun leven rijker en gelukkiger is en dat het geheele gezin daarvan de vruchten plukt. Een waar woord!

Onze landbouwtentoonstellingen – „de afdeeling Zuivel”.

‘k Heb het voorrecht gehad talrijke binnenlandsche en eenige buitenlandsche tentoonstellingen te bezoeken. Onder de indrukken, daarbij opgedaan en die dikwijls zeer uiteenliepen, was er één die vrijwel altijd gelijk bleef en wel deze: dat op een landbouwtentoonstelling de afdeeling zuivel steeds de ondankbaarste is. Dit geldt vooral de producten.

Van andere producten van akkerbouw, veeteelt, tuinbouw enz. kan zelfs de leek zooveel zien, dat hij een indruk krijgt en min of meer een oordeel kan vellen, terwijl de deskundige kan leeren, wat mee naar huis kan nemen. Bij zuivelproducten niets van dat alles. Vaten of potten boter, liefst met glas bedekt vertellen, zelfs aan den knapsten deskundige, niets. De geel getinte inhoud kan evengoed zijn margarine als boter. Kaas, tentoongesteld zonder te zijn doorgesneden, vertoont niets anders dan de korst; zijn ze wel doorgesneden, dan zal, door den invloed van licht en lucht, reeds den tweeden dag het uiterlijk zijn veranderd. Eenmaal zag ik dat de beteekenis der zuivel-industrie werd gedemonstreerd door de hoeveelheid producten. Op een tentoonstelling te Luzern vond ik n.l. op lange tafels tentoongesteld een vierhonderdtal Emmenthaler kazen, allen omstreeks 100 kilo zwaar. Aan die kaas zelf was ook niets anders te zien dan het uiterlijk, maar de inzending imponeerde door de massa.

Onder den indruk van bovenstaande gedachten zocht ik, bij de verschijning van het programma voor Leeuwarden, met bijzondere belangstelling naar de afdeeling zuivel. Die belangstelling concentreerde zich in deze vraag: op welke wijze zal getracht worden de bezoekers een denkbeeld te geven van de groote beteekenis der zuivelindustrie voor Friesland en van de omwenteling, die in de laatste dertig jaren bij die industrie plaats had.

Het is mij aangenaam te kunnen verzekeren, dat het programma het bewijs geeft van een ernstig streven om ook van deze afdeeling te maken wat er van te maken is. Het doel van deze afdeeling wordt omschreven als te zijn:

- a) Het geven van een tegenstelling van het oude bedrijf op de boerderij tegenover het tegenwoordige bedrijf in fabrieken.
- b) Het geven van een beeld van de beteekenis der zuivelbereiding voor Friesland.
- c) Aanwijzing van hetgeen in de toekomst nog kan en moet gedaan worden.

Voor de uitvoering van dit doel zal worden gegeven een tegenstelling van het oude bedrijf, voorgesteld door de primitieve werktuigen en hulpmiddelen van dien tijd en van de wijze waarop de producten werden geplaatst. Daartegenover wordt dan gedemonstreerd het nieuwe bedrijf met doelmatige gebouwen en een reeks van, vroeger geheel onbekende, werktuigen en hulpmiddelen, die involdoende hoeveelheid zullen worden ingezonden. Men zal daar ook vinden de hulpmiddelen voor het afkoelen der melk o. a. door een koelmachine in werking, de toepassing van electriciteit o.a. voor verlichting, in ‘t kort alles wat de moderne techniek ten behoeve van het vak uitdenkt. Niet het minst denken wij hier aan de hulpmiddelen voor het onderzoeken van melk en melkproducten als een bewijs, hoe de wetenschap in toenemende mate het vak ter zijde staat. Voor den afzet der producten zal de aandacht gevraagd worden door ons onovertroffen boter-contrôlestelsel. Als een en ander, zooals te verwachten is, wordt toegelicht door beschrijvingen, voorstellingen enz., dan zal zeker een beeld worden gegeven van onze industrie, dat de aandacht

moet trekken. Het komt mij voor, dat dit beeld ook zal meewerken om een indruk te krijgen van de omvangrijke beteekenis, die de zuivelindustrie voor Friesland heeft.

Het laatste zal tevens worden bevorderd door de inzendingen der zuivelproducten. Afgescheiden van hetgeen boven is gezegd omtrent het twijfelachtige nut van deze productententoonstelling op zich zelf, mag toch worden aangenomen, dat het bijeenbrengen van 170 inzendingen boter en van 1700 inzendingen kaas zal meewerken om te imponeeren, vooral daar door collectieve inzendingen van vereenigingen zeer zeker op de verscheidenheid der verpakkingen de aandacht zal worden gevestigd, evenals op de uiteenloopende producten, die door de industrie worden vervaardigd.

De boter wordt viermalen gekeurd, de laatste maal tijdens de tentoonstelling; als belooning worden uitgereikt diploma's en zoo mogelijk geldprijzen aan de betrokken botermakers. Verder is een keuring uitgeschreven voor exportboter, die twee maanden vóór de tentoonstelling moet zijn ingezonden.

Ten opzichte van hetgeen in de toekomst nog kan worden gedaan hoop ik, dat de bezoekers vooral hun aandacht zullen schenken aan hetgeen zal worden getoond ten opzichte van het doelmatig verzamelen, reinigen en afkoelen der melk op de boerderij.

Ten slotte nog een enkel woord over de kaaskeuring, die éénmaal zal plaats hebben tijdens de tentoonstelling. Mijn volle sympathie heeft daarbij de keuring en tentoonstelling van volvette kaas in den vorm van Gouda's, Edammers, Cheddars en Cheshires, maar daarmee is ook mijn sympathie ten einde.

'k Heb de illusie gehad, dat gevraagd zou worden: minder vette en magere kaas gemaakt in een vorm: vierkant, langwepig, in broodvorm enz., die verschilde van vormen van vette kaas. Die illusie is niet verwezenlijkt; de in Friesland bestaande vormen en benamingen zijn gehandhaafd.

De geheele tentoonstelling draagt het karakter, dat de Friesche landbouw zich ontwikkelt in de richting van vooruitgang in de kwaliteit der producten en in het streven om naam te maken door eerlijken afzet. Alleen bij kaas niet. De vette kaas in Gouda en Edammer vorm had een wereldnaam; met dien naam wordt in de laatste jaren op onverantwoordelijke wijze gespeeld en het is alsof dat door deze tentoonstelling wordt gesanctioneerd.

Het eerste wat voor de kaaskeuring alsof wordt gevraagd is: kaas in Gouda om Edammer vorm gemaakt uit melk met minstens 1 pct. vet. Die uitdrukking prikkelt mij, ik loop gevaar een stokpaardje te gaan berijden, dat, ondanks den leeftijd van den berijder, nog op hol zou kunnen gaan; dat past in dit verband niet en daarom „Schwamm d'r uber”.

De afdeeling zuivel blijft het ondankbaarste deel van een landbouwtentoonstelling. Dit in aanmerking genomen en gelet op de gemaakte opmerking is het mijn overtuiging, dat het bestuur er bijzonder goed in geslaagd is ook deze afdeeling zoo aantrekkelijk en leerzaam te maken als mogelijk was.

Ik vertrouw, dat een belangstellend bezoek dit zal bevestigen.

Sneek, Augustus 1912.

J. RINKES BORGER.

Verslag: Alg. vergadering

Ver. tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel.

Onder leiding van den heer F. Middelbeek, uit 's-Gravenhage, werd gisteren alhier de alg. vergadering gehouden, die zeer slecht was bezocht. Slechts enkele leden zijn aanwezig.

De voorzitter zegt, dat er verleden jaar niet, veel te doen was. Verblijdend is, dat van het boekje over de bereiding van Goudsche kaas, door den heer Hylkema geschreven, een tweede druk ter perse gaat.

Vervolgens wijst de voorzitter er op, dat de vraag is gerezen of de vereeniging nog wel recht van bestaan heeft. Deze quaestie zal het volgende jaar worden besproken. Tegenwoordig zijn er verschillende vereenigingen, die zich op hetzelfde terrein bewegen. Deze vereenigingen zijn belanghebbenden, onze vereeniging daarentegen staat neutraal tegenover deze quaestie.

Uit het jaarverslag bleek, dat er thans 211 leden zijn. Het batig, saldo over 1912, bedraagt f 537,61.

De heeren dr. L. T. C. Schey, te Hoorn, H. B. Hylkema, te Utrecht, en W. Heusdens, te Rotterdam, werden herkozen als bestuursleden, terwijl de heer J. H. Hummelinck, te Vlaardingen, als bestuurslid werd gekozen.

Aan de orde komt nu een voorstel van het bestuur om een adres te richten aan de regeering in zake het merken van kaas.

Een concept-adres wordt voorgelezen door den secretaris, den heer J. Mesdag, uit Leeuwarden. De bedoeling van dit adres is bij de regeering aan te dringen spoed te maken met de invoering van een merk voor volvette kaas. De regeering treuzelt en het is te voorzien, dat spoedig particuliere vereenigingen merken in gebruik zullen nemen ook voor niet-volvette kaas. Daardoor zullen deze merken in het buitenland wellicht worden aangezien voor rijksmerken, wat verwarring in den handel geeft, ten nadeele van de volvette kaasindustrie.

Na eenige bespreking werd het concept-adres goedgekeurd en de vergadering gesloten.

Leeuwarder Courant 1913-08-16

Op 39-jarigen leeftijd overleed heden tot onze innige droefheid onze lieve dochter
LUCRETIA MARTHA,
echtgenoot van den heer **ADR. GOEKROOP.**
Sneek, 14 Augustus 1913.
D. E. RINKES BORGER—VAN HOORN.
J. RINKES BORGER.
Volstrekt eenige kennisgeving.

Opheffing van de *Vereniging tot Bestrijding van knoeierijen in den Boter- en Kaashandel*.
Let op de verschrijving (?) in de LC „*Vereniging tot bevordering van.....*”

Leeuwarder Courant 1914-04-27

Tegen knoeierijen in den boter- en kaashandelaar

De vereeniging tot Bevordering van Knoeierijen in den Boter- en Kaashandel heeft in Amsterdam haar ontbindingsvergadering gehouden

De voorzitter, de heer F. Middelbeek, stelde in zijn openingswoord vast, dat de vereeniging mag terugzien op een zeer eervol verleden.

Spreker wees er voorts op, dat thans een controle-station in Friesland is opgezet voor Friesche kaas. Hierdoor bestaan thans niet minder dan 6 merken, n.l. het rijksmerk voor volvette kaas, het Friesche merk voor volvette kaas, het 40-procentmerk voor Noord-Holland, het 40-procentmerk voor Friesland, het 30-, en het 20-procentmerk voor Friesland. Het buitenland moet nu maar zien daaruit wijs te worden. Spreker betreunde het nog steeds, dat niet getracht is één classificatie te verkrijgen, ook in de toekomst te handhaven.

Met 8 stemmen voor, 2 tegen en 1 blanco werd tot ontbinding der vereeniging besloten.

De voorzitter bracht warme hulde aan hetgeen de heer Rinkes Borger gedaan heeft voor de vereeniging, welke hij mede heeft opgericht.

Besloten werd de kasgelden te stellen in handen eener commissie, bestaande uit de tegenwoordige bestuursleden, met de bevoegdheid daaraan eene bestemming te geven, zoveel mogelijk in overeenstemming met het doel, waarvoor de vereeniging werkzaam is geweest.

Toevoeging de namen bestuursleden bij opheffing:

F. Middelbeek	? Rotterdam
J. Rinkes Borger	? Commissaris KNM
E. Eriks	Directeur Frico 1901-1929
W. Heuselens	?
J.M.Hunnelinck	Directeur Maatschappij Hollandia in Vlaardingen
H.B. Hijlkema	Zuivelconsulent Utrecht
J. Mesdag	Zuivelconsulent Friesland
dr. L.T.C. Schey	Zuivelconsulent Noord-Holland

Leeuwarder Courant 1914-04-27

Tegen knoeierijen in den boter- en kaashandel.

De Vereeniging tot Bevordering van Knoeierijen in den Boter- en Kaashandel heeft te Amsterdam haar ontbindingsvergadering gehouden.

De voorzitter, de heer F. Middelbeek, stelde in zijn openingswoord vast, dat de vereeniging mag terugzien op een zeer eervol verleden.

Spreker wees er voorts op, dat thans een controle-station in Friesland is opgericht voor Friesche kaas. Hierdoor bestaan thans niet minder dan 6 merken, n.l. het rijksmerk voor volvette kaas, het Friesche merk voor volvette kaas, het 40-procentsmerk voor Noord-Holland, het 40-procentsmerk voor Friesland, het 30-, en het 20-procentsmerk voor Friesland. Het buitenland moet nu maar zien daaruit wijs te worden. Spreker betreunde het nog steeds, dat niet getracht is één classificatie te verkrijgen, ook in de toekomst te handhaven.

Met 8 stemmen voor, 2 tegen en 1 blanco werd tot ontbinding der vereeniging besloten.

De voorzitter bracht warme hulde aan hetgeen de heer Rinkes Borger gedaan heeft voor de vereeniging, welke hij mede heeft opgericht.

Besloten werd de kasgelden te stellen in handen eener commissie, bestaande uit de tegenwoordige bestuursleden, met de bevoegdheid daaraan eene bestemming te geven, zoveel mogelijk in overeenstemming met het doel, waarvoor de vereeniging werkzaam is geweest.

Leidsch Dagblad, 28/04/1914; p. 2/10

— In de te Amsterdam gehouden vergadering van de Vereeniging tot Bestrijding van Knoeierijen in den Boter- en Kaashandel, is besloten de vereeniging te ontbinden. Besloten werd de aanwezige kasgelden te stellen in handen van een commissie, bestaande uit de tegenwoordige bestuursleden, de heeren F. Middelbeek, J. Rinkes Borger, E. Eriks, W. Heuselens, J. M. Hummelinck, H. B. Hijlkema, J. Mesdag en dr. L. T. C. Schey, met die bevoegdheid daaraan een bestemming te geven, zoveel mogelijk in overeenstemming met het doel, waarmede de Vereeniging werkzaam is geweest.

1915

Leeuwarder Courant 1915-06-05

Heden nacht overleed, na eene langdurig^e
ongesteldheid, onze geliefde echtgenoot
vader, behuwd- en grootvader de heer
J. RINKES BORGER,
in den ouderdom van ruim 70 jaren.
Sneek, 4 Juni 1915.

**D. RINKES BORGER—
VAN HOORN,**

Amsterdam, } **J. BORGER.
J. BORGER—
WESTERMANN.**

Batavia, } **R. GOSLINGS—BORGER.
J. GOSLINGS
en KINDEREN.**

Leeuwarder Courant 1915-06-05

J. Rinkes Borger. †

Te Sneek is in den ouderdom van ruim 70 jaren overleden de heer **J. Rinkes Borger**, een man van groote bekendheid in de zuivelindustrie, welke tak van nijverheid bijzonder veel aan hem verplicht is.

Door woord en geschrift heeft hij in de jaren van '80 krachtig medegewerkt aan de opkomst van de fabriekmatige zuiveibereiding. Een dankbaar gebruik werd steeds gemaakt van zijn heldere en weldoordachte adviezen.

Steeds stond hij op de bres, waar het gold, de belangen van de nationale industrie te behartigen en in de „Zuivelcourant” — welk blad hij gedurende vele jaren op zoo uitstekende wijze redigeerde — heeft hij menige nuttige wenk aan de zuivelbereiders gegeven.

Hij was een van die stoere werkers, een man, die zich zelf nooit rust gunde. Een langdurige ongesteldheid heeft een einde aan dit buitengewoon werkzaam leven gemaakt.

Leeuwarder Courant 1915-06-05

Te Sneek is in den ouderdom van ruim 70 jaren overleden de heer J. Rinkes Borger, een man van groote bekendheid in de zuivelindustrie, welke tak van nijverheid bijzonder veel aan hem verplicht is.

Door woord en geschrift heeft hij in de jaren van '80 krachtig medegewerkt aan de opkomst van de fabriekmatige zuivelbereiding.

Een dankbaar gebruik werd steeds gemaakt van zijn heldere en weldoordachte adviezen.

Steeds stond hij op de bres, waar het gold, de belangen van de nationale industrie te behartigen en in de „Zuivelcourant” - welk blad hij gedurende vele jaren op zoo uitstekende wijze redigeerde - heeft hij menige nuttige wenk aan de zuivelbereiders gegeven.

Hij was een van die stoere werkers, een man, die zich zelf nooit rust gunde. Een langdurige ongesteldheid heeft een einde aan dit buitengewoon werkzaam leven gemaakt.

Leeuwarder Courant 1916-05-23

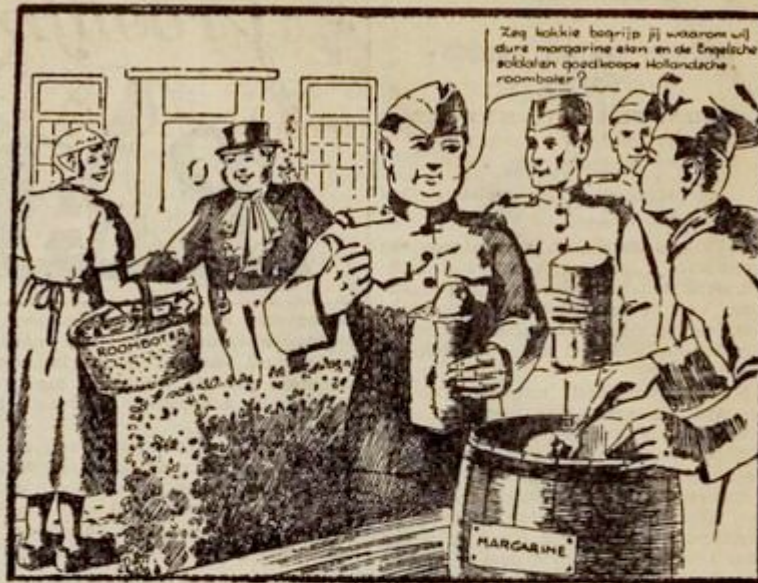
Kaas- en Roomboterfabrieken.

In de gewone jaarlijksche algemeene vergadering te Amsterdam van aandeelhouders van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij van Kaas- en Roomboterfabrieken te Sneek is tot commissaris herkozen de heer **J. P. Wiersma** te Leeuwarden.

In de plaats van de heeren **J. Rinkes Borger** te Sneek en **J. R. Wüste** te Santpoort, beiden overleden, zijn met algemeene stemmen benoemd de heeren **mr. A. C. baron van der Feltz** te Twello en **mr. C. H. Guépin** te Amsterdam.

De Gorcumer, 16/04/1938; p. 4/16

'T BOTERPROBLEEM.

't Is en blijft iets onbegrijpelijks
 Voor 't verstand van Jan Soldaat
 Hoe dat toch wel met de boter
 Van ons eigen landje gaat,
 Hij moet margarine eten
 Maar collega's overzee
 Eten onze fijne boter;
 Dat vindt hij een gek idee.

Buiten hen zijn er nog velen
 Wien de logica ontgaat
 Van die heele boterkwestie
 En de houding van den Staat.
 Want ofschoon dan ook ons landje
 Van zijn boter wordt verlost,
 Is het toch betreuenswaardig
 Dat het zooveel duiten kost.

Laten dus in den vervolge
 Onze jongens even goed
 Als de Engelsche genieten
 Van dien boterovervloed.
 Dan zijn Nederlandsche magen
 't Allereerst er mee gebaat
 En het komt geen stuiver duurder
 Voor de schatkist van den Staat.

ALS DE WEERMACHT BOTER KREEG.**Kosten niet onoverkomelijk.**

„De Vee- en Vleeschhandel” bespreekt het vraagstuk der verstrekking van natuurboter aan de weermacht.

De secretaris van de Alg. Ned. Zuivelbond heeft nu dezer dagen berekend, wat een verstrekking van natuurboter aan het leger zou moeten kosten.

Hij neemt aan, dat defensie f 1.08 voor de margarine betaalt en dat zij de boter voor f 1.60 kan koopen. Bij een verbruik van vijf millioen kilo zou dat dus een verschil maken van 2.6 millioen gulden.

Het landbouwcrisisfonds derft dan echter vijf millioen maal 60 cents margarine-heffing. Dat is dus drie millioen gulden.

Doch op vijf millioen boter behoeft dan geen 80 cents export-toeslag te worden gegeven, dat is dus vier millioen gulden. Het fonds houdt dus per saldo één millioen in de zak, welk bedrag dus in mindering mag worden gebracht op de 2.6 millioen, die defensie méér moet betalen.

Uiteindelijk zullen voor de overheid de extra-kosten dus 1.6 millioen gulden per jaar bedragen. Wanneer men nu nagaat, dat onze defensie-uitgaven momenteel zoo iets van 1.75 millioen gulden per dag bedragen, dan vraagt men zich toch af, aldus het blad, of nu werkelijk de wensch om onzen soldaten natuurboter op hun kuche te geven, absoluut onvervulbaar moet heeten.

Bron: Het Algemeen Zuivel- en Melkhygiënisch Weekblad 23 april 1926

Botercontrôlestation Zuid-Holland. 1901 - 22 April - 1926.

1e deel

Op gisteren, 22 April, werd het vijftiengjarige bestaan van het Botercontrôlestation Zuid-Holland feestelijk herdacht. Te die gelegenheid is te 's-Gravenhage een buitengewone algemeene vergadering gehouden, gevolgd door een déjeuner. De feestelijkheden werden bijgewoond door een groot aantal belangstellenden uit allerlei kringen. Verscheidene redevoeringen werden uitgesproken die wij de volgende week zullen publiceeren.

Reeds thans willen wij het station en zijn Bestuur geluk wenschen met dit zilveren feest dat een vijftiengjarige periode besluit, waarin dit contrôlestation een bij uitstek nuttig werk heeft verricht.

In het bijzonder brengen wij hulde aan het Bestuur voor zijn initiatief om bij deze gelegenheid een gedenkboek uit te geven dat niet alleen de geschiedenis van dit station te boek stelt, doch ook een interessant overzicht geeft van de geschiedenis der botercontrôle. En bij deze hulde moeten wij zeer in het bijzonder ons richten tot de samenstellers van dit werk, de heeren *H. B. Hylkema* en *Dr. H. van Gulik*. Dezen hebben zich bijzonder verdienstelijk gemaakt door de historie vast te leggen van een systeem dat voor onze boterbereiding zoo bij uitstek heilzaam gewerkt heeft.

Dit op uiterst smakelijke wijze uitgevoerde boekwerk bestaat uit twee gedeelten:

I. Overzicht van het ontstaan der Nederlandsche Botercontrôle tot 1904 door *H. B. Hylkema*.

II. Het Botercontrôlestation Zuid-Holland door *Dr. H. van Gulik*.

Het is niet onze bedoeling hier een volledig overzicht te geven van wat dit interessante boekwerk bevat. Het verdient gelezen te worden door allen die met de Nederlandsche boterproductie en botercontrôle te maken hebben, hetgeen ongetwijfeld uit het volgende overtuigend blijkt.

Het overzicht van den heer Hylkema begint met te herinneren aan de knoeierijen met boter in Nederland, die reeds vóór het ontstaan van de margarine-industrie plaats hadden, doch daarna (1873) hand over hand toenamen. Het gevolg was dat de Nederlandsche boter hoe langer hoe meer in discrediet kwam, hetgeen onze zuivelbereiding in groote moeilijkheden bracht. Hiertegen ontstond een strooming onder leiding van den heer **Rinkes Borger** die tot gevolg had dat de „Vereeniging ter bestrijding van de knoeierijen in den boterhandel” werd opgericht, die in Januari 1886 ruim 900 leden en begunstigers telde. Deze vereeniging kwam tot de slotsom, dat wettelijke maatregelen noodig waren en wist te bevorderen dat in 1889 de eerste boterwet tot stand kwam.

Deze wet was goed bedoeld, doch de uitvoering was gebrekkig en deed bij de bovengenoemde vereeniging in samenwerking met het Nederlandsch Landbouw Comité den wensch naar verbetering ontstaan. Inmiddels ontstond ook in Friesland in de organisatie van de coöperatieve zuivelfabrieken het streven om het Nederlandsche product te beschermen, welk streven tot uiting kwam in de instelling van het handelsmerk Nedraw, aanvankelijk voor alle Nederlandsche coöperatieve

zuivelfabrieken, na 1897 alleen voor de Friesche fabrieken. Andere provinciale coöperatieve bonden volgden dit voorbeeld.

Waar een en ander nog niet zeer bevredigend werkte ging men er toe over, te onderzoeken of het niet mogelijk was, de botercontrôle bij de Rijkslandbouwproefstations onder te brengen, hetgeen ondanks uitvoerige voorbereidingen niet gelukte.

Inmiddels had de Regeering ook aandacht aan het onderwerp geschonken en zoo kwam in 1900 een nieuwe Boterwet tot stand, waarbij een „boterinspectie” werd ingesteld om door een behoorlijk toezicht te zorgen voor het naleven van de wet, hetgeen men tot toen gemist had. Een poging om de botercontrôle in handen te brengen van een Rijkszuivelcontrôlestation mislukte.

Daarna kwam de zaak in behandeling bij de Friesche Maatschappij van Landbouw, die een commissie benoemde en een botercontrôlestation ontwierp. Er kwam echter tegenkanting tegen deze plannen, hetgeen niet kon beletten, dat op 17 Januari 1901 het contrôlestation werd opgericht.

De in Friesland bereikte resultaten vonden navolging en leidden tot de oprichting van het botercontrôlestation Zuid-Holland te Leiden, bij welks oprichting weer de eerder genoemde heer *Rinker Borger* een groote rol speelde. Met de heeren *C. H. Hummelinck* en *C. Veth* nam hij het initiatief tot de oprichting.

Daarna volgden ook andere provincies en tegelijkertijd groeide het besef, dat men niet ieder voor zich provinciaal meest blijven werken, doch dat het hier één Nederlandsch belang gold, waarin men tot nauwere samenwerking moest trachten te komen. Ter bespreking van deze kwestie werd een aantal bijeenkomsten gehouden van verschillende belanghebbenden, waar men tot de conclusie kwam dat men een particuliere contrôle moest behouden, doch dat daaraan zoo mogelijk een Regeeringsschacht moest worden gegeven. Een commissie werd aangewezen om dit denkbeeld verder uit te werken.

Deze commissie bracht 30 November 1902 een uitvoerig rapport uit, waarover 11 December 1902 overeenstemming bereikt werd, terwijl aan een commissie werd opgedragen, de zaak te bespreken met den Directeur-Generaal van den Landbouw. Het gevolg was, dat in 1903 bij de Regeering een concept gereed kwam voor de invoering van een botercontrôle onder Rijkstoezicht. In 1904 stelde de Regeering een Rijksmerk voor de botercontrôlestations beschikbaar voor het gebruik waarvan deze aan bepaalde rijksvoorschriften moesten voldoen.

Aldus zijn volgens het overzicht van den heer *Hylkema* het Rijksbotermerk en de Botercontrôle onder Rijkstoezicht tot stand gekomen.

De volgende week ontleenen wij nog een en ander aan de door *Dr. van Gulik* geschreven historie van het Zuid-Hollandsche station.*

* Te vinden als bijlage in **MAP Botercontrole Knapp** Zoek op [www](http://www.google.nl) (Google 'Zuivelhistorienederland' 'Botercontrole' 'Knapp')

Uit het gedenkboek 25 Jr. Botercontrolestation Zuid-Holland – blz. 190

.....

(Mei 1901 werd in Friesland door de Friesche Maatschappij van Landbouw opgericht het Boter-Controle-station Friesland)

blz. 48

Met belangstelling en groote waardeering werd in Nederland en ook daar buiten kennis genomen van het initiatief der Friesche Maatschappij van Landbouw.

In de Hoofdbestuursvergadering van de *Hollandsche Maatschappij van Landbouw* zijn volgens de notulen op 27 Februari 1901 van den heer **J. Rinkes Borger** ingekomen concept-statuten voor het oprichten van een Botercontrolestation in Zuid-Holland.

Hieromtrent werd besloten aan ieder der leden een exemplaar te zenden en de beslissing aan te houden tot de volgende vergadering. Deze vond plaats op 20 Maart 1901. De Statuten voor het op te richten Botercontrolestation werden in hoofdzaak aangenomen.

Het bestuur bestaat uit 7 leden, waarvan drie worden gekozen door en uit het hoofdbestuur der Holl. Mij. van Landbouw en drie door en uit de leden der vereeniging, terwijl de Zuivelconsulent in Zuid-Holland als Secretaris-Penningmeester optreedt en als zoodanig het zevende vaste bestuurslid uitmaakt.

Aangewezen als eventueele leden van het bestuur werden Jhr. P. van Foreest, A. Nebbens Sterling en S. C. Korteweg. De oprichting van het station had plaats op 22 April 1901. Zij was op deze wijze bijzonder gemakkelijk en vlot geschied.

Als leden uit de Vereeniging werden als lid van het bestuur aangewezen: **J. Rinkes Borger**¹⁷, C. H. Hummelinck¹⁸ en C. Veth¹⁹, die persoonlijk het initiatief tot oprichting hadden genomen.

Zij waren alle drie bestuurslid van de *Vereeniging tot bestrijding van de knoeierijen in den boterhandel.*

.....

blz. 50

Het mag opmerkelijk genoemd worden dat het voorbeeld van Friesland zoo spoedig navolging vond bij de Holl. Mij. van Landbouw.

De drijfveeren die in Friesland tot de oprichting van een controlestation hadden gegolden waren in Holland niet aanwezig door het groot verschil in karakter van den boterhandel.

Blz. 52

Was in het eerste gewest het overgrootste deel van het product aangewezen op een bedreigden export en had men aldaar een fabriekmatige boterbereiding van groote beteekenis, in Holland miste men deze twee factoren, door de behoefte aan melk van een groote stedelijke bevolking en de bereiding van zoetemelksche kaas. De prijzen van Delftsche en van Leidsche boter waren hooger dan bij export naar de Engelsche markt of voor andere plaatsen zouden zijn te verkrijgen.

---

17 J. Rinkes Borger was op dat moment Directeur

18 C.H. Hummelinck, Directeur de Maatschappij Hollandia te Vlaardingen.

19 C. Veth, firmant van de firma B. Veth en Co. Te Delft.

In Holland echter had de zeer uitgebreide detailhandel te kampen met het afleveren van vervalschte boter door de zoogenaamde potjes boeren en wel op groote schaal. In grooten getale liepen deze lieden met groot succes in de steden langs de huizen hunne waar uit te venten als natuurboter en roomboter welke inderdaad margarine was. Hoe ergerlijk de toestand was blijkt wel duidelijk uit het rapport van den ambtenaar van de *Vereeniging ter bestrijding van de knoeierijen in den boterhandel*, die in 1900 314 monsters in beslag genomen had waarvan 95 pct. surrogaat bleek te zijn. En dit betrof nog maar een beperkt rayon.

Ter bestrijding van dit euvel was evenwel meer van de uitwerking van de nieuwe boterwet te verwachten voor den detailhandel, dan van het effect van het botercontrôlestation.

De verklaring waarom de heer Rinkes Borger met het voorstel tot oprichting Friesland op den voet volgde, ligt dunkt mij hoogstwaarschijnlijk in de groote sympathie die hij met de heeren Veth en Hummelinck - een drietal onvermoeide strijders tegen de knoeierijen - voor de Friesche daad had. Door zijne relatie met de *Koninklijke Nederlandsche Maatschappij van Kaas- en Roomboterfabrieken* in Friesland was hij evenals de heer Hummelinck directeur van de *Holland-sche fabriek van Melkproducten en Voedingsmiddelen „Hollandia”*, geheel met het botercontrôlestation van de Friesche Maatschappij van Landbouw bekend. Beide Vereenigingen hadden van den beginne af aan zich daarbij gaarne aangesloten.

.....

blz. 190

Gaarne zouden wij aan elk der Bestuursleden een woord van dank brengen voor den raad en daad, waarmede zij zich, met opoffering van veel tijd en moeite, voor de belangen van het B.C.Z.H. beschikbaar stelden.

Wij meenen dit niet te moeten doen, maar zijn overtuigd, dat wij geen der andere bestuursleden te kort doen, wanneer wij aan een paar personen een extra-woord wijden.

In de eerste plaats aan den heer **J. Rinkes Borger**. Slechts korten tijd heeft hij zijne krachten gegeven aan het B.C.Z.H. In 1904 trad hij af als Bestuurslid wegens vertrek naar Sneek. Maar bij de wordingsgeschiedenis van het Botercontrôlestation heeft hij in woord en geschrift in het voorste gelid gestreden; bij de oprichting heeft hij als de aangewezen leider, ook de leiding in handen genomen en werd hij tot Voorzitter benoemd; op 29 Januari 1903 heeft hij de Voorzittershamer neergelegd, niet omdat hiertoe eenigen drang op hem werd uitgeoefend, integendeel, maar omdat hij meende, in verband met de gehouden besprekingen over eene algemeene Nederlandsche Botercontrôle, dat hij als „producent”²⁰ in het oog van een Buitenlander te veel als „belanghebbende” kon worden aangezien en het belang van het Contrôlestation hem ging, boven zijn eigen aspiraties en verlangens.

Ook na 1904 vinden wij hem weer telkens terug als strijder voor een verdere, stevige ontplooiing van de Nederlandsche botercontrôle, van welke werkzaamheid een mooie getuigenis is neergelegd in het boven besproken rapport van de Commissie, in 1910 uitgebracht namens de *Vereeniging tot bestrijding van de knoeierijen in den boter- en kaashandel*.

---

20 Hij was toendertijd Directeur van de melkinrichting Neerlandia te Den Haah

Op 14 Juni 1915 overleed de heer Rinkes Borger, na een leven, gewijd aan de verheffing van den goeden naam van de Nederlandsche zuivelindustrie, waaraan wij hier een woord van eerbiedigen dank willen brengen.

Persoonsgegevens uit <http://www.curacaoarchitecture.com/genealogie/>

Jan Rinkes Borger, geb. Joure 14 april 1845, † Sneek 4 juni 1915
o.a. directeur der boter- en kaasfabrieken te Leiden, .

Hij huwde Zuidhorn 23 maart 1871 met Diederika Elisabeth van Hoorn,
(weduwe van Geert/Gerrit Poelman.)
(Dochter van Dirk van Hoorn, predikant, en Lucretia Wessels.)
geb. 20 jan. 1843 Noordhorn, † Sneek 13 febr. 1920,

Aantekeningen komen uit:

De site www.zuivelhistorienederland.nl hierin komt de naam Rinkes Borger 39 keer voor!

Meerder keren in:

Leerboek H.B. Hylkema – 3e druk 1914 – zie pdf Historische Schets.....op
http://www.zuivelhistorienederland.nl/wp_pdf/1913_Leerboek-Hylkema-1913_2009-03-09_b.pdf

Dissertatie W.H.C. Knapp 1927 Botercontrole in Nederland.

R.B. wordt 9 maal vermeld, waaronder enige langere citaten uit het boekje *boter- en kaas-fabrieken* (1878); en *De Boterkwestie* (1886) Verder staat hierin een goed overzicht over de strijd tegen de knoeierijen in de boterhandel, de oprichting van de *Vereniging tot bestrijding van knoeierijen in de boterhandel* - blz 34>
http://www.zuivelhistorienederland.nl/wp_pdf/1927_Knapp-Geschiedenis-Botercontrole-Nederland_25-01-2009.pdf

Dissertatie V.R.IJ. Croesen 1932 – R.B. komt op 8 blz. voor -zie volledige transcriptie

http://www.zuivelhistorienederland.nl/wp_pdf/Croesen-Proefschrift-1932-23-11-2006.pdf

Erf en Wereld – Wiersma 1959 – Hierin komt Rinkes Borger (maar!) op 3 plaatsen voor. Hij was voor de auteur Wiersma te veel een vertegenwoordiger van het ‘*speculatieve*’ kamp!

Opmerking

Opvallend is dat J. Rinkes Borger in *het coöperatieve kamp* wel vaak wordt genoemd, met name als een van de eerste voorstanders voor het stichten van boter- zuivelfabrieken en als latere bestrijder van knoeierijen in de boterfabricage en handel. In atere jaren – na ca. 1890 – wordt hij door hen echter steeds meer gezien als vertegenwoordiger / vertediger van het de particuliere zuivelindustrie, maar.....bij de particulier, zoals in b.v. het gedenkboek 40 Jr VVZM wordt R.B. niet genoemd als een belangrijke pionier!

Wel komt in dat zelfde gedenkboek (blz. 111) zijn naam – Borger - voor als (mede)eigenaar van De Zuivelmourant. Sinds 1896 uitgegeven door Fa. Cuperus te Bolsward. Vanaf begin 1909 wordt De Zuivelmourant tevens als Officieel Orgaan van de particuliere zuivelindustrie gebruikt. Door echter een gemis van een vast redactielid van deze club functioneerd deze manier echter niet optimaal. Dit veranderde – volgens het gedenkboek – echter als in 1914 redacteur Borger ernstig ziek wordt en zijn eigendomsrecht verkoopt aan de vereniging. De redactie komt nu volledig in handen van de secretaris de heer Nawijn. In 1920 wordt deze opgevolgd door de heer G.J. Blink.....De zuivelmourant houdt in 1922 op te bestaan. (Zie Croesen blz- 178)

Uit http://www.zuivelhistorienederland.nl/wp_pdf/1985-00-GB_Menken-landbouw_06-04-2007index.pdf

Blz.8: Al in 1879 vond op initiatief van mr. H Obreen en de heer A. Sturler de oprichting plaats van de Leidsche Melkinrichting, waar tevens de vervaardiging van boter en kaas ter hand werd genomen.

De eerste directeur was **Jan Rinkes Borger**, een Fries van origine, die zijn opleiding had genoten in het boerenbedrijf van Van der Ley in Haskerdijken. Hij achtte zich - na een tijdje de pacht van een boerderij in Aduard op zich te hebben genomen - niet geschikt voor het veehoudersleven, verdiepte zich in het terrein van zuivelwerktuigen en leerde op een landbouwtentoonstelling in Apeldoorn de (toekomstige) oprichters van De Leidsche Melkinrichting kennen. Die boden hem ter plekke het directeurschap aan.

Rinkes Borger, die zich vestigde in de bovenwoning van de fabriek aan de Rijnsburgersingel, verhuisde in 1897 naar Den Haag om daar te gaan optreden als directeur van de maatschappij *Neerlandia*. Deelnemers in dat samenwerkingsverband waren De Leidsche Melkinrichting, de melkinrichting *Neerlandia* en de Zuivelfabriek Sassenheim.

Concurrentie met De Sierkan in Den Haag leidde in 1905 tot liquidatie van deze opzet en Rinkes Borger vertrok daarop teleurgesteld terug naar zijn geboortestreek.

Foto afkomstig uit Gedenkboek 60 jr Menken-Landbouw

http://www.zuivelhistorienederland.nl/_wp_pdf/Boek-Geluk-V-1.pdf

Hierin komt de naam **Rinkes Borger** meerdere malen voor.
De belangrijkste gegevens zijn:

Blz. 14 Slechte kwaliteit boter en knoeierijen.

.....Het was vooral J. Rinkes-Borger die daarover voor en na een hartig woordje sprak. Hij maakte melding van vermenging met slechte buitenlandse boter en vervalsingen met glucose, witte stroop e.d. kwamen veelvuldig voor.

Blz. 15

.....Op het in 1886 te Leeuwarden gehouden L.H.C. werd uitvoerig over deze kwestie gedebatteerd aan de hand van gegevens der in 1885 opgerichte „*Vereeniging tot Bestrijding van Knoeierijen in den Boterhandel*”. De mededelingen, die Rinkes-Borger bij deze gelegenheid over voorkomende knoeierijen deed, waren ontstellend.

Blz. 27

.....De gedachten gingen daarom in de richting van een aanvullende controle op het bedrijf van producent en handelaar om aan te tonen dat de onder deze controle staande boter niet vervalst *kon* zijn. Het waren vooral J. *Mesdag*, zuivelconsulent van de Friesche Maatschappij van Landbouw en J. Rinkes-Borger, voorzitter der Vereeniging tot Bestrijding van Knoeierijen in den Boterhandel, die er voor hebben geijverd om tot deze aanvullende controle te komen.

Blz. 34

.....In het *Nederlandsch Landbouwweekblad* van 22 december 1894 besprak Rinkes-Borger de kwestie der invoerrechten. Hij zegt in theorie vrijhandelaar te zijn, maar in de praktijk is dit niet altijd vol te houden. Hij wijst op de concurrentie van de margarine, waarvan de grondstoffen vrij kunnen binnenkomen, terwijl er op het binnenlands „*geslacht*” een accijns van 10 % moet worden betaald.

Blz. 174

.....Friesland - vooral bij de oprichting van nieuwe zuivelcoöperaties – ging men de de particuliere zuivelindustrie flink te lijf. Vooral *Veeman* kon daarbij ongenadig van leer trekken en was dan niet altijd even kieskeurig in de keuze van zijn woorden, hetgeen hem niet zelden felle reacties uit het particuliere kamp bezorgde. Vooral vond hij hierbij een geharnast tegenstander in J. Rinkes-Borger, die toen hoofdredacteur van de *Zuivelcourant* was. Rinkes-Borger noemde *Veeman* een dweper en te eenzijdig. Van zijn standpunt bezien was dit begrijpelijk, omdat hij beide bedrijfsvormen naast elkaar wilde doen voortbestaan.

J. Rinkes Borger (1845—1915)

In het volgende jaar – 1877- werden te Apeldoorn in navolging van de Hamburger expositie allerlei voor ons land nog nieuwe zaken tentoongesteld en overeenkomstig den geest van den tijd was voor eene teekening en beschrijving van eene kaasfabriek voor vette kaas en ook voor eene van magere kaas een prijs beschikbaar gesteld ²¹).

1878 Schrijver Boekje „Boter- en Kaasfabrieken”

Uit Croesen blz. 85

Ook de Heer *J. Rinkes Borger* pleitte al vroeg voor de oprichting van boter- en kaasfabrieken, waar hij zegt: „.....maar de hoofdzaak, waarom zich alles beweegt, wat de basis vormt van iedere poging om de zuivelbereiding te verbeteren, en de basis vormen moet van elke boter- en kaasbereiding is dit: men heeft geleerd en in toepassing gebracht de stelling, dat de zuivelbereiding moet worden uitgeoefend: **[086]** stelselmatig dat is, volgens vaste wetten en regels, die door wetenschap en ervaring worden aangewezen, en men heeft de toepassing van die stelling mogelijk gemaakt door, tenminste daar, waar even als in Nederland de boerderijen geen landgoederen zijn, de zuivelbereiding te verplaatsen van de enkele boerderijen naar daarvoor ingerichte fabrieken.

*Dat de Nederlandse zuivelproducten op den duur slechts dan tegen de concurrentie van het buitenland bestand zullen zijn, als ook onze zuivelbereiding hervormd in dien zin, dat ze stelselmatig wordt gedreven, en dat zulks bij de bestaande toestanden het best kan geschieden door het oprichten van boter- en kaasfabrieken: ziedaar wat ik mij ten doel heb gesteld nader aan te toonen”.*²²

1879 Directeur (Oprichter?) Leidsche Melkinrichting

Hylkema blz 7 (ca. 1879)

.....Er waren evenwel ook mannen, die niet slechts eene verbetering maar een geheel ommekeer wenschelijk achtten. Ik noem hier de namen van: Jhr. Mr. D. O. Engelen, J. Rinkes Borger en D. van Konijnenburg. Op de algemeene, vergadering van de leden der Fr. M. v. L. in Augustus 1879 sprak de laatste als zijn gevoelen uit: „*dat de fabriekmatige bereiding der boter eene toekomst had*”.

In het vorige jaar had de heer Rinkes Borger een brochure gewijd aan de verdediging van diezelfde stelling: “*elke poging om de zuivelbereiding te verbeteren moet hare basis hebben in het streven naar een stelselmatige bereiding der zuivel, m. a. w. het is in het, belang van den landbouw, de zuivelbereiding van de enkele boerderij te verplaatsen naar daarvoor ingerichte fabrieken.*”

1883 Schrijver „Praktisch leesboek over zuivelbereiding” (Arnhem 1883),

1884 In Commissie HMvL, Vóór eerlijker Boterhandel

Croesen blz 102

Op de algemene vergadering in 1883 kwam het vervalsen van onze goede Nederlandse boter wederom ter sprake en werd een commissie van onderzoek benoemd, bestaande uit de Heren : *J.*

---

²¹ De beschrijvingen van de Heeren Jb. Boeke en J. Rinkes Borger werden bekroond.

²² *J. Rinkes Borger*. Boter- en kaasfabrieken. 1878. blz. 17 en 18.

Zijp Kz., P. Buijs Jr., B. Wijsman Hz., J.M. de Kuijser en J. Rinkes Borger. In haar rapport geeft zij het Concept voor een *Vereniging tot bescherming van den handel in natuurboter*²³ en dit werd aanleiding tot oprichting van de '*Vereniging tot bestrijding van knoeierij in den boterhandel*' in

1885 Stuwende kracht „Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel.”
in 1886 900 leden (Knapp blz 28) ontbonden 1914 (LC 1914-04-27)

1886 Schrijver van „De Boterkwestie” ca. 1886

Croesen blz. 39

De botervervalsing met margarine is van veel grotere betekenis geworden dan de eerstgenoemde vorm en de knoeierij met margarine bleek - vooral aanvankelijk - zó eenvoudig en winstgevend, dat de oudere vorm van boterknoeien weldra geheel tot het verleden behoorde. *J. Rinkes Borger* zegt dienaangaande o.m.: „*Al die hulpmiddelen (de vervalsing met water, minderwaardige boter, enz.) vielen echter geheel in het niet en zijn langzamerhand spoorloos verdwenen na de uitvinding der kunstboter. Toen deze industrie zich in ons land voor goed gevestigd had, bestond er een middel om eene onbepaalde hoeveelheid boter aan de markt te brengen.*” ..... "*En tegen welke knoeierij moet nu gestreden worden? .....als wij eenige jaren vroeger leefden, dan zouden wij in dit betoog ook veeleer trachten aan te toonen, dat er te velde moest worden getrokken tegen de knoeiers met water en met inferieure soorten. Dat behoort echter nu tot de geschiedenis.....De knoeierij bestaat thans uitsluitend in het verkoopen van kunstboter onder den naam van natuurboter*".²⁴

Croesen blz.56

Ook *J. Rinkes Borger* vertelt in zijn brochure over „*De Boterkwestie*” over het inzamelen en bewerken van minderwaardige boter uit het oosten des lands en van over de grens en van het aan de markt brengen van dit product als Friesche boter en voorts over de knoeierijen met water.²⁵

Op grond van de voortdurende klachten over de achteruitgang van onze boter op de buitenlandse (toenmaals voornamelijk de Londense) markt, kwam de Friesche Maatschappij van Landbouw er toe een commissie ter onderzoek te sturen naar Denemarken en Zweden. Over het resultaat van deze [057] reis spreek ik elders, maar ik haal het hier alleen aan als zoveelste bewijs van de depreciatie van de Hollandse (Friesche) boter op de Engelse markt.

1887 Hield hij een vijftal lezingen in Drenthe, belangstelling was groot. Hij waarschuwde voor de problemen voor het verkrijgen van een goede directeur / beheerder. (Uit Rapport-Zuivelconsulent-1926.)

1889 Boekje RINKES BORGER, J. en MUSQUETIER, H.A.; „De boterwet”

Wet van den 23sten juni 1889 (staatsblad No. 82), met aantekeningen en toelichtingen Alfen a.d. Rijn, N. Samson, 1889. Wettelijke bepalingen tot voorkoming van bedrog in den boterhandel, 80 pp met afdrukken der letters en werken alphabetisch register

---

23 Maandblad van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw. 1884. No. 4.

24 J. Rinkes Borger. *De Boterkwestie*. 1886. Blz. 26 en 38.

25 J. Rinkes Borger. *De Boterkwestie*. 1886. blz. 24 en 25.

Croesen blz. 138 (ca 1898)

De Nederlandse Kamer van Koophandel te Londen zond dit rapport ter kennisneming aan ons Departement van Binnenlandse Zaken, dat het op zijn beurt wenselijk oordeelde daarover het oordeel in te winnen van het Nederlandsch Landbouw-Comité.

Het Nederlandsch Landbouw-Comité begon met de kwestie van de minderwaardige kaas uit Nederland voor te leggen aan de zuivelconsulenten en de Rijkslandbouwproefstations en wees voorts ook zijnerzijds een Commissie aan, om de zaak van Nederlands standpunt te bezien.

In die Commissie [139] hadden zitting de Heren *J. Rinkes Borger*, aanvankelijk Secretaris, later Voorzitter van de *Vereeniging tot bestrijding van knoeierij in den boter- en kaashandel*, *A. G. Heineken*, Kaashandelaar te Amsterdam en *C. H. Hummelinck*, Zuivelfabrikant in Noord- en Zuidholland en Friesland.²⁶ In het rapport, dat door deze Commissie werd uitgebracht komen m.i. lezenswaardige opmerkingen voor, zodat ik hieronder een gedeelte daarvan overneem.

1900-01-08 L.C. Boekje over Melk als volksvoedsel

RB. was directeur der Mij. Tot Exploitatie van zuivelinrichtingen „Neerlandia” - deel LMI.

---

26) In het oorspronkelijke rapport worden de kwaliteiten der Commissieleden niet achter hun namen vermeld. Met het oog op de jongeren, die deze personen niet van nabij gekend hebben, doe ik zulks, om te doen uitkomen, dat geen vertegenwoordiger van de producentenbelangen (de boeren uit Zuidholland en Utrecht, de coöperatieve kaasfabrieken in Noord-Holland en de coöperatieve boter- en kaasfabrieken in Friesland) in de commissie zitting had.

1912 Gedenkboekje „De Zuivelbereiding in Friesland”, een terugblik

Zie bij knipsels Leeuwarder Courant 1912-08-27

Naar aanleiding van het dertigjarig bestaan (op 5 Juli j.l. 1912) van de „Koninklijke Nederlandse, Maatschappij van Kaas- en Roomboterfabrieken” te Sneek, schreef R.B een gedenkschrift „De Zuivelbereiding in Friesland”, dat ter gelegenheid van de Landbouwtentoonstelling is uit gegeven.

Wiersma; Haalt in *Erf en Wereld* uit dit boekje aan dat „De voornaamste tegenstanders (van de fabriekmatige zuivelbereiding) de boerinnen waren”

1913 „Coöperatieve contra speculatieve zuivelfabrieken in Friesland”, aangehaald in *Erf en Wereld* blz. 224 - (Wiersma 1959)

1915 Rinkes Borger overleden in Sneek – 70 jr. oud

Croesen blz. 90

En onder hen, wie in de geschiedenis van de Nederlandse zuivelbereiding ongetwijfeld een ereplaats toekomt, meen ik *J. Rinkes Borger* te moeten noemen, die en door zijn propaganda met woord en daad voor de fabriekmatige verwerking van de melk en ook door zijn onvermoeid strijden tegen de knoeierijen in de boter- en kaashandel heel veel gedaan heeft, waarvan wij nu de vruchten plukken.

Bijlage-c

Peel en Maas, 1966-09-16; p. 9/12
Holtens Nieuwsblad, 1966-10-08 p. 5/6

Botersmokkelbal en Boterstatistiek

Men trapt rechtgeaarde veehouders op hun ziel als men maar één goed woord over margarine zegt. Niettemin is boter in onze volkshuishouding tot een schimmig produkt geworden, waarvan wij niet weten waarom het ontstaat, noch waar het blijft. Wat het ontstaan betreft bedoelen wij natuurlijk niet het karnproces, maar de reden daarvan. Er zijn niet zo heel veel zuivelfabrieken meer die alleen boter maken. Het is een nevenprodukt geworden, dat tegen een bepaalde prijs ingeleverd kan worden en dan min of meer onder verantwoordelijkheid van rijksorganen staat.

Er zijn wèl veel zuivelfabrieken en standaardisatiebedrijven, die boter maken van melk- en roomoverschotten. Maar het ontstaan van die overschotten is altijd begunstigd door de verplichte standaardisatie. En omdat ons volk voor ruwweg 90 pct. margarine gebruikt en voor 10 pct. boter, kent Nederland sinds 1950 al boteroverschotten: 30-50.000 ton per jaar.

VERWARD PRODUKT - VERWARDE MARKT

Is boter een verliesgevend produkt? Dat is moeilijk te zeggen. De wereldmarktprijs voor boter schommelt tussen f 1.90 en f 2.- per kg. Het is duidelijk, dat voor die prijs niemand boter kan maken uit normale melk. Vanouds echter was levering van boter aan Engeland mogelijk. Dit land stelde elk jaar een contingent vast, waarbij een hele reeks landen stuk voor stuk een bepaalde hoeveelheid mochten leveren. Of dat voordelig was? Misschien niet, maar af en toe zaten wij met grote boteroverschotten in de koelhuizen en dan waren wij blij dat wij leveren mochten. Want boter was een bijprodukt, dat, hoe dan ook, tóch ontstond.

Tenslotte kon men de vraag stellen wat voordeliger zou zijn: niet standaardiseren en dus minder boter voortbrengen, of wel standaardiseren en de boter uitvoeren. Omdat margarine hier toch hoofdzaak was en is, is het antwoord verre van eenvoudig. En de uitvoerkansen naar niet-Engelse landen wisselden nogal.

Om de boterkwestie uitputtend te behandelen zou-men een dik boek moeten schrijven. En dat zou vermoedelijk alleen leerbaar zijn voor vakeconomen met zuivelkennis....

DE POT EN DE KETEL

Men schat, dat rond 15 pct. van onze boterproduktie (70-90 miljoen kg) naar België werd gesmokkeld. Dat zegt natuurlijk niets, want de produktie wisselt van jaar tot jaar en de smokkelaars hielden geen statistieken bij. Enige jaren geleden is in Oostburg eens een boterbal georganiseerd door het smokkelgilde, ter gelegenheid van de kwart miljoenste kilo boter die in west-Zeeuws-Vlaanderen in dat jaar over de grens zou zijn gesmokkeld (de douaniers waren óók uitgenodigd, maar verschenen niet!), doch men begrijpt, dat deze statistiek een slag in de lucht was.

België verweet Nederland, jaar in jaar uit, dat het onvoldoende maatregelen nam tegen de smokkel, dat het kunstmatig een lage boterprijs schiep door de verplichte melkontroming en de lage inleverprijzen.

Nederland verweet België, dat het onvoldoende tegenmaatregelen nam en vooral dat het de boterprijs kunstmatig hoog hield alsmede dat dit land de Beneluxovereenkomsten (die nooit veel betekend hebben) geen goed hart toedroeg enz.

Wij krijgen de indruk, dat hier de pot aan de ketel zijn zwartheid verweet. De schuld ligt zeer kennelijk bij beide partijen, al moet men toegeven, dat die schuld berust op een hele reeks diepgaande marktverschillen.

Nauwelijks een kwart van de Belgen eet margarine. De „hoeveboter” (boerderijboter, door de boerin zelf vervaardigd) geniet daar hoog aanzien. Als de margarinefabrikant het aandurft metersgrote affiches op te hangen met margarinereclame met de slagzin „Zo heerlijk, zo gezond”, dan vult men dit met in geschilderde letters aan met de woorden „dat ge er aan crepeert!” Dat geschiedde lang na de Planta-affaire en erg hard trad men er bepaald niet tegen op....

SMOKKEL KWIJNT

De boter is het beste bewijs er voor, dat twee landen die economisch samen willen gaan, snel en grondig daarvoor maatregelen moeten treffen. Want doet men dat niet, dan blijven de verschillen bestaan tot de jongste dag met alle gevolgen dat het prijsverschil in boter in anderhalf jaar zal uitsterven tot nul komma nul. En al lang voor dit nulpunt is bereikt, zal de botersmokkel niet meer lonen en eveneens uitsterven.

Eigenlijk is dit proces al lang aan de gang. In twee jaar tijds is het prijsverschil gedaald van f2.50 tot f0.75 per kg. En voor drie kwartjes per kg kan geen pungelaar met zijn zak over de grens sluipen. Daarvoor kan ook geen smokkelbedrijf nog pantserauto's, kraaienpoten enz. financieren.

Ho, zegt u, maar het gebeurt dan toch maar! De vraag is echter: wat gebeurt nu nog? Limburg en Zeeland zijn doodstil. Er is nog slechts één sector actief, n.l. die tussen Valkenswaard en Thorn. Er is echter in de laatste weken via dagbladen en t.v. veel aandacht aan dit restant van een eertijds bloeiend bedrijf geweest en meent iedereen plotseling dat de smokkel bloeit als nooit tevoren. Deze kwijnt echter en vele smokkelaars hebben naar andere bezigheden moeten omzien. Men houdt dan ook rekening met een verhoogde criminaliteit (smokkelen was geen misdaad!) in Noord-Brabant.

COMPLICATIES

Nederland heeft veel geld verdiend aan de botersmokkel. Niet alleen dat zat de Belgische Boerenbond hoog, maar dan vooral ook het feit, dat de gesmokkelde boter de Belgische prijs drukte. Daar kwam dan nog bij, dat onze smokkelaars veelal goedkope koelhuisboter uitvoerden. Tenslotte vermoedt men, dat heel veel boter bestond uit een mengsel van boter en margarine.

Als dat waar was, was het prijsverschil natuurlijk heel wat groter dan drie kwartjes per kilo.

Blijkbaar hebben enkele malafide melkfabrikanten in België van de smokkelaars geleerd. In juli werd namelijk heel wat personeel van 'n zuivelfabriek in Deftingen gearresteerd wegens

melkvervalsing. Deze bestond uit het toevoegen van water, maar uit het vervangen van melkvet. De Raadkamer van Oudenaarde behandelde het geval en het bleek, dat de vervalsing zich over vele jaren uitstreckte en wellicht nog in veel fabrieken is toegepast. Intussen wendde de Belgische senator De Paep zich met een nota tot zijn minister van landbouw (Héger) waarin heel wat misstanden werden blootgelegd, o.a. het onvermogen van de controlerende instellingen om vreed vet in melk en zuivel aan te tonen.

De heer De Paep verzuimde echter te zeggen, dat België al 20 jaar geleden een deugdelijke controle op de boterproductie had moeten instellen (bijv. door genummerde wikkels) en de zaak zelf uitgelokt heeft.

Er rest beide landen nu niets anders meer dan zo snel mogelijk te streven naar werkelijk gelijke prijzen en een volkomen gelijk controlestelsel. Dat zal dan het einde zijn van een misstand, die naast geldelijke ook morele gevolgen heeft gehad. Want smokkelen is geen sport meer; het is een wanbedrijf waarbij doden en gewonden zijn gevallen. Het feit dat men dit in de grensstreken zo gemoedelijk opvatte, is een heel veeg teken voor de daar heersende mentaliteit. In dit opzicht is het een geluk dat de EEG weldra gaat doen wat Benelux niet kon: de economische eenheid vestigen. Een betere aanpassing van de boterproductie aan de werkelijke vraag is op den duur ook te verwachten, maar dat is uiteraard een onderwerp op zichzelf.